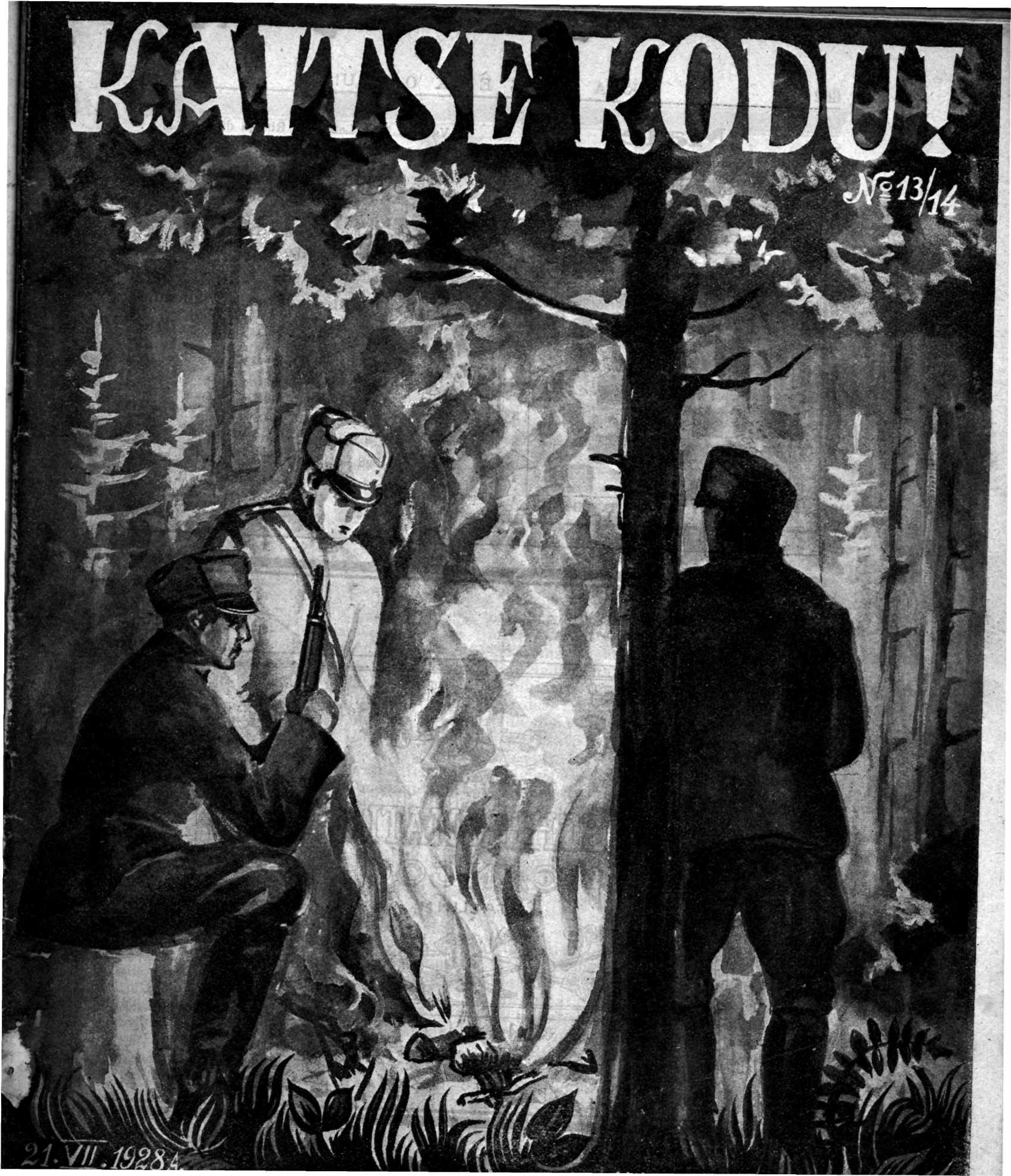

КАТСЕ КОДУ!

№ 13/14

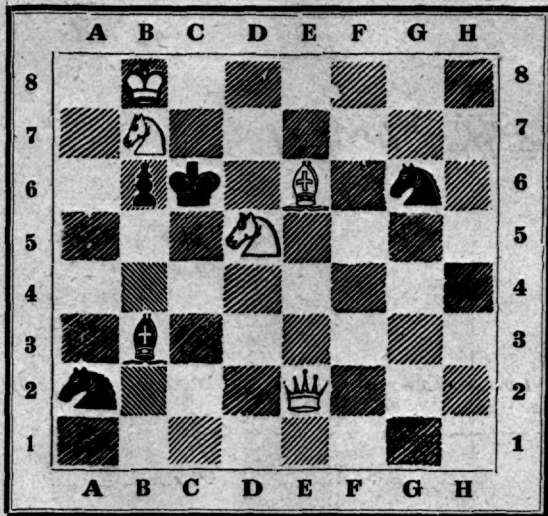
21. VII. 1928

Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 55.

Kokku seadnud W. Meyer (Tallinnas).

Valged: Kb8, Le2, Oe6, Rb7 ja d5.

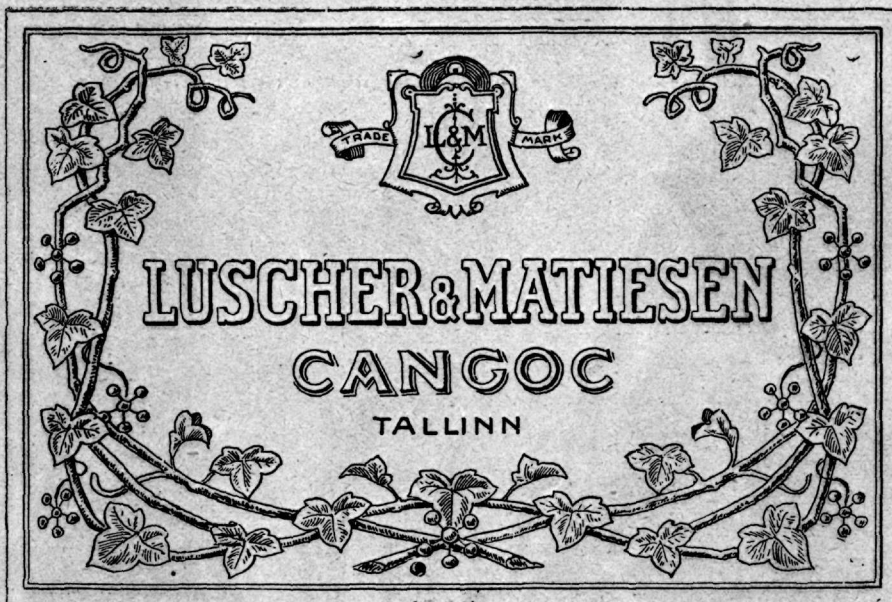
Mustad: Kc6, Ob3, Ra2 ja g6, Eb6.

Valged algavad ja annavad matt kahe sammuga.

Lahendusi palutakse saata: Tallinn, Narva mnt. 26, krt. 6, A. Burmeisterile.

Y. Hyljato ülesande nr. 52 lahendus.

1. Lg8—c4, Kf5 : g4,
2. Lc4 : e4 annab matt,
1. (Lg8—c4), h5 : g4,
2. Lc4—f7 annab matt,
1. (Lg8—c4), Kf5—f6,
2. Lc4—f1 annab matt,
1. (Lg8—c4), ükskõik,
2. Lc4—e6 resp. —f4 annab matt.

KAITSE KODU!

EESTI KAITSELIIDU HÄÄLEKANIDJA
ILMVB KAKS KORDA KVVJ

IV AASTAKÄIK

Nr. 13/14

21. JUULIL 1928

Väljaanaja: Kaitseliidu staap. Vastutav toimetaja: V. Neggo. Tegev toimetaja: E. Jalak

Tellimishind: aastas 6 krooni, poolaastas 3 krooni, veerandaastas 1 kroon 50 senti, kuus 50 senti. Üksiknumber 30 senti.

Kuulutuste hinnad. 1/4 lehek. 40 krooni, 1/2 lehek. 20 krooni, 3/4 lehek. 10 krooni ja 1/8 lehek. 5 krooni. Esimese kaane sisekülj 50%, tagumise kaane väliskülj 100% kallim.

Toimetus ja talitus: Tallinnas, Kaarli tän. 8, Kaitseliidu staabis. Telef. 370. Toimetuse kõnetunnid igal äripäeval kella 1/29—10 h.

Eesti IX üldlaulupidu.

Kokkuvõtteid suurest rahvuslikust meelevaldusest.

Kui isa Jannsen „Eesti Postimehe“ toimetajana Tartus võttis üles esimese Eesti üldlaulupeo korraldamise mõtte, siis vaevalt ta võis aimatagi, millisele suurele, üldrahvuslikult tähtsale traditsioonile ta lõi aluse. Nii juhtub nii mõnegi laiaulatuslikuma tegelasega, kes tehes vaid silmapilgu tähtsat ja tarvilikku, enda teadmata külvab mulda seemne, mis kasvab suuremaks kui külvaja temast oodata tohtiski. Kui mingi mõõdupuuga mõõta laulupidude tähtsust meie rahvusliku ärkamise arengloos, siis näeme, et see rahva seast tõusnud rahvustegelane oli omal ajal rohkem oma kohal kui meil seda seni on hinnatud.

Ja nüüd Eesti rahval on olemas Eesti laulupidu. Laulupeo päevad võivad küll mööduda, kuid mis alaliseks jääb püsima, see on laulupidude traditsioon, mis korra on juurdunud rahvasse ja mida uuea luua oleks vägagi raske, kui mitte hoopis võimatu. See Eesti laulupidu on saanud puhtverd Eesti leiduseks, eestlased sammuvad sellise „suurmuusika“ — massilaulu ja massiorkestri muusika kultiveerimises esirinnas ja rajavad sel alal esimest teed. Laulu alal on kogu Eesti rahvas ühendunud ühe mütsi alla, see on saanud endastmõistetavaks

nähuks ning see on see, mille poolest oleme ees kõigist maailma rahvaist.

Laulupidusid siiski ei peeta üksi Eestis. Neid peetakse Saksamaal ja Austrias ja mujalgi. Kuid seal on need üksikutes linnades, kohaliku ilmega, mida võib võrrelda meie maakonna-laulupidudega. Ja nende osavõtjate lauljate arv ei ületa ka meie provintsilaulupidude arvu. Ideeliselt ei pääse need ka Eesti laulupidude lähedale, sest neil puudub see kogu rahva piduliku demonstratsiooni joon, see ei too endaga kaasa erilist laulupeolist meeoleu tõusu, jätab kõrvalised isikud külmaks. Ning lõppeks kogu need laulupeod on korraldatud enam turistide juuremeelitamiseks kui mingiks rahva ürgjõuliseks meelevalduseks.

Eesti eeskujule laulupeo asjas on tekkinud hiljem järeleaimamisi Lätis, Leedus ja Soomes. Tänavu saadakse Läti laulupeole (28.—30. juulil) kokku ainult 5000 lauljat, s. o. 500 lauljat rohkem kui eelmisel Läti laulupeol 1925. a. Leedus peeti laulupidu ühel ajal Eesti omaga, kus pidi välismaal tehtud reklaami järele olema 9000 lauljat, kuid tegelikult olevat olnud 6000 ümber. Soome pole aga jõudnud nendenigi arvudeni. Kõigis neis maa-des puudub laulupeo traditsioon,

mis tooks kokku kogu rahva lauljaspere. Seda on katsutud tehagi nende juures, kuid see ei õnnestu kunagi nii, nagu Eestis.

Põhjused selleks on, et meil laulukultuur, tänu laulupidudele, on üldiselt kõrgem kui neis maades. Ja teiseks põhjuseks on, et meie rahva suurus vastab just parajalt niisuguse ettevõtte mõõtudele. Suuremat maad ja suuremat rahvast on juba raskem organiseerida niisuguseks ühiseks tegevuseks. Väiksemas riigis elu keerleb loomulikult ühe keskpunkti ümber, kõik niidid jooksevad vahenditult ühte keskohta, kuna suuremas riigis tekivad mitmed keskkohad, üksikud provintsid elavad eraldatumat iseelu. Ühe sõnaga — suur rahvas ei mahu ühe taktikepi alla.

Enne iseseisvust peetud laulupidudel oli eesmärgiks oma rahvusvaimu demonstreerimine valitsevatele rahvastele, oma rahvusliku ühtekuuluvuse tundaandmine ja tööjulguse saamine meile endile. Iseseisvuse ajal need ülesanded ei oma enam niisugust tähtsust, kuigi laulupidu tahtmatult ja ka mitte üleliigselt täidab veel neidki ülesandeid. Nüüd leiti laulupeo peaesmärgiks uus ajakohane ja tähtis ala — meie laulukultuuri tõstmine, oma muusikalise loomingu tõstmine ja levitamine. See on nüüd töösihiks, muu tulgu — ja tulebki — iseendast.

Juba eelmine — 1923.a. — laulupidu koosnes laulu osas ainult Eesti helitöödest. Laulupidude vaheaeg oli olnud pikk ja seetõttu laulude valik oli suur, mispoolet see laulupidu koosnes haruldaselt õnnestunud ja viisirikastest massilauludest. Selle laulupeoga pandi piir võõraste laulude laenamisele; meie muusikaline loomingu oli jõudnud juba sellisele täiusele, et saime ka sellest küljest iseseisvaks. Siit peale lõppes laenamine ja koorilaulu alal edaspidi võib olla juttu ainult teistele laenamisest.

Viimane laulupidu pidi koosnema samuti Eesti lauludest. Selleks kuulutati välja võistlus heliloojate vahel. Tulemus- teks oli, et meil kerkis esirinda rühm noori heliloojaid, kelle tööd salajasel võistlusel pidasid vastu konkurentsi vanema heliloojaspere töödega. Juba seegi on rõõmustav nähtus, mis kinnitab usku meie kultuuri loomisvõimetesse. Noored toovad endaga kaasa uusi trulepuhanguid, mitmekesisivad meie lauluvara ja

sellega meie rahvusliku muusika üldpilt ainult võidab.

Laulupeo kirjeldused on juba ammu ilmunud meie ajalehtedes. Nende ridade ilmumise ajal kogutakse veel välismaa ajakirjanikkude kiitvaid hinnanguid. Üldise käigu juures polegi ruumi siin peatuda, vaid püüame teha mõningaid iseloomustusi möödunud laulu-suurpäevist ja katsume aimata jooni selle saavutusist ja mõjutustist.

Laulupidu pole üksi rikastanud meie laulude ja orkestritükkide repertuaari, vaid ta oli suureks kooliks meie kooridele, orkestritele ja muusikategelastele endile. Meie kooridel on kaldumus kohalikkude pidude jaoks valida lihtsamaid ja kergemaid laule, seepärast ei peeta alati silmas ka laulu muusikalist väärtust ega rahvuslikku momenti selle juures, s. o. kas laul on oma või võõras. Seesugune tööviis aga ei anna võimalusi kooride edenemiseks. Laulupeoga ühenduses aga olid koorijuhid sunnitud võtma endale kõvema ülesande — õpetada raskemaid ja kunstiväärtuslikumaid laule, koorid õppisid neid kätte laulupeo töötahtes ja õhinas, ilma milleta need saavutused oleksid jäänud tulemata. Lisaks veel laulupeo laule ei kuulnud üksi Tallinnas laulupeol viibijad ega raadiokuulajad kaugemal, vaid laulupeo eeskava laule on õppimisaastate jooksul lauldud mitu korda kohalikkudel pidudel. Seega kogu meie kooride ja väiksemate laulupidude laulud on olnud Eesti omad ja rahvas on kuulnud hulga aja jooksul paremaid laule ja oma laule. Ja need jäävad veelgi püsima kooridesse. Koorid ja nende juhid on saanud hulga julgustust edaspidisteks algatusteks, lisaks veel palju kogemusi ja tööõõmu. Lauljate ülemaalistel kokkupuutumistel satub küll südamesse mõnigi säde, mis õhutab kauaigi vaimustust selle kaunima kunsti vastu.

Sama sündis üldjoontes ka orkestritega. Neidki käidi instrueerimas, nii juhid kui mängijad said edasiasitavaid näpunäiteid paremate asjatundjate poolt ning õpiti palju juure raskete helitööde kallal tuupides. Üksi orkestrijuhitidele korraldatud kursused omavad suure tähtsuse maaorkestrite arendamises. Kuid lisaks kõigele veel õpiti kätte algupärane Eesti eeskava ja see jääb raudvaraks esinemiste puhul. Meie orkestritele kättesaadavate algupäraste tükkide puudus oligi liig suur.

Laulupeo tegelaste rongkäik liigub Narva maanteed kaudu laulupeo platsile.

Laulupeo tegelaste rong tervitab riigivanemat, valitsuse liikmeid ja väliskülalisi Kadrioru lossi rõdul.

Laulupoolt (ülal): Riigivanem J. Tõnisson kõneleb.
All — Lauljate liidu lipp rongkäigu eel.

Laul, muusika ja näitemäng on need kolm meie maaseltside pidude nurgakivi. Laulupidu andis võimaluse õppimiseks kõigil neil aladel, mis eriti tähtis maategelastele. Laulupeo puhuks olid korraldatud ka vabaõhuetendused, kus provintslastel oli võimalus näha meie paremate näitlejate paremat saavutust. Niimoodi laulupidu oli ühtlasi ka õppereisiks näitemängu edendajatele maal. Ei jõua ju kunagi edasi, kui pole näinud paremat ega oska aimatagi täiuslikumat sellest, mida ise suudad anda.

Need on saavutused laulupeo ametliku peasihhi alal. Kuid laulupeo moraalne tähtsus, meeoluline väärtus on omaette suursaavutus, millest võimatu on anda täielist pilti. Seda peab ise kaasa elama, ise tundma, ise kaduma osakeseks selle kogu rahva meeolumeres, nii vast saad sellest õige ajumuse. Kellegi sõnainstrument ei too esile seda viisi, mis helises inimeste rinnus, kuuldes vägevaid kolmestteistkümnest tuhandest suust kõlavaid isamaalaule, keegi ei suuda edasi anda neid vaimustuspuhanguid peo teise ja kolmanda päeva lõpus nende tõelistes värvides. Ja kui meil räägitakse sõpru-

sest naaberrahvastega, siis on kuulnud sellest enamalt jaolt ainult sõnu. Kuid laulupeol nägime tõsist sõpruspuhangut, mis avaldus kauakestvais hüüetes, lehvitamistes, mütside loopimises — nii sai sõprustunne end kord ka vastastikku avaldada ning süveneda. See oli sõna tõsisel mõttes kogu meie rahva meelevaldus meie sõbralikkude naabrite aadressil ja iga soe tundmus ei jää vastamata meile nende poolt, kellele meie end avaldasime.

Igapäevases elus on meil tuhandeidki erinevusi, lahkarvamisi, teineteise mittemõistmisi ja koduseid tülisid, kuid laulupidu on kohaks, kus kogu meie rahvas on üksmeeles koos. Siin partei- ja ilmavaatelistel vahed veelgi kord jäid kõrvale ja meie nägime, meie tundsime jällegi kogu rahva võimsat üksmeelset südametukset. Aimasime, et ka väike rahvas võib olla suur, kui on suuri tundmusi.

Üheks sümpaatsemaks jooneks laulupeos oli kahtlemata ka kaitseväe osavõtt selle kõigist aladest. Kaitseväe orkestrid moodustasid üldorkestris mõõduandva selgroo ja üldmeeskoris domineeris õige kõvasti kaitseväe roheline riidevärv. See näitab, et meie kaitseväskei jätkatakse seda harimistööd, mida tehti koolis, ja et kaitsevägigi elab vahenditult kaasa meie rahva suurpäevadele. Kaitseväe arvukas osavõtt üldlaulupeost äratas eriti välisajakirjanikkude tähelepanu, sest teistes maades asi ei olevat kaugeltki niimoodi.

Laulupidu on nüüd möödas. Lõppes suurte meelevaldustega meie riigivanemale, riigikogu esimehele, heliloojatele, üldjuhtidele ja sõbralikkude maade saadikutele ja külastama tulnud kooridele. Need olid vabalt, otsekohestest tunnetest tõusnud meelevaldused ja nii on võimalik avaldada oma tundeid ainult vabal rahval.

On vägagi rõõmustav nähtus, et meie laulupidu on jäänud meie muusikameeste asjaks ja on vaba igasugustest poliitilistest ja teistest kõrvalmõjutustest. Enne laulupidu kuuldavale tulnud lahkkelid ei suutnud tuua lõhesid sellesse rahva pühasse ühisesse kunstielamusesse. Jääb soovida, et see jääks nii ka edaspidistel laulupidudel, et ei tekiks hävitavaid pragusid siinamaani aina tugevamaks kasvanud Eesti üldrahvuslikusse laulupeosse. Laulupidu jäägu, nagu see teisiti ei või ollagi, ainult muusikategelaste asjaks.

J. J — k.

12 tuhat lauljat laululaval. — Rahvameri laulupeo platsil.

Osa lippude merest laulupeo laululava kõrval.

Väliseestlaste küsimus.

Mõtteavaldusi hiljutise Välis-Eesti päeva puhul.

Viimasel ajal, kui meie oma riigi ülesehitamises oleme saanud valmis kõige hädatarvilisemaga, hakatakse meil pöörama tähelepanu ka teisele rahvuslikule ülitähtsale tööväljale — Välis-Eesti küsimusele.

Ja kohe alguses peab ütleva, et väljarändajate küsimus meil on kurvemas seisukorras kui ühelgi teisel rahval. Suurrahvad juhiavad oma väljarändajate-voolu oma asumaadesse, neil on ka kaasas suure rahva liikme raudne iseteadvus. Neegrit kaitses ümberrahvustamise vastu ta must nahk, hiinlast kollane nahk ja kõverad kuld, kuid eestlasest väljarändaja on ümberrahvustamise vastu kõige vastuvõtlikum. Pole meil ju olemas üldiselt tugevat rahvustunnet — või kellel on, siis see juba jääb elama ja töötama kodumaale. Pole meil ka oma suuremaid asundusi. Meie väljarändajad tilguvad üksikutena võõraste rahvaste merre. Esimene põlv hoiab oma rahvuse alles, kuid teine põlv jääb enam-vähem eestlaseks ainult Venemaa asundusis. Läänemaades ja Ameerikas läheb teine põlv oma rahvale juba kaduma.

Eesti väljarändajaid iseloomustab just see, et neil side kodumaaga jääb väga nõrgaks. Ei tea nimetada ühtki näidet, kus välismaal elav eestlane oleks suutnud pidada sammu kodumaa arenemisega. Pole liialdus ütelda, et välismaal elavate eestlaste juures tellitakse vahest iga tuhande eestlase kohta üks eesti ajaleht. Kirjanduse tellijaid on muidugi veel vähem. Sidemeks kodumaaga jääb niiviisi ainult kirjavahetus omastega, mis pika maa tagant ei saa olla ka kuigi elav ja mis paremalgi juhul ei või tähendada sidet kodumaaga.

Kolmas sidevahend, ja vist kõige mõjuvam, on uute, värskest saabunud eestlastega kokkupuutumine. Kuid kokkuvõttes siiski puudub tõeline kultuuriline side. Kuivõrt isoleeritult kodumaast on elanud näiteks ameerika eestlased, seda näeme sellestki, missuguses muuseumlikus eesti keeles ilmuvad nende ajalehed. Teame ka, et suuremates eestlaste asupaikades pole ühtki korralikku eesti raamatukogu, ei tunta eesti uuemaid laule, vaid igalpool aetakse läbi kodumaalt kaasa võetud pagasiga, mis aga veelgi väheneb unustamise ja võõra mõju läbi.

Et saada õige pilt Välis-Eesti loidusest ja korraldamatusest, heidame pilgu sellele, kuidas on vähemusrahvused organiseerunud meil ja kuidas nad on korraldanud oma kultuurelu. Näiteks mõnetuhandel sakslasel, juudil ja venelasel on oma kesk- ja algkoolid, mida ühisriiges elaval 25. — 200.000 eestlasel ei ole. Saksa, juudi, vene ja rootsi raamatukogud, seltsid ja üldine rahvuslik organiseerumine ei jäta Eestis midagi soovi, kuid väliseestlaste pole katsunudki tegutseda ses sihis.

Halvemaks see asi enam ei saa minna, nüüd võib alata ainult paranemine. Rõõmustaval kombel on hakanud külastama kodumaad eriti ameerika eestlased. Samal ajal on võrsunud kodumaal ka väliseestlastega sideme loomise liikumine. Olgu tähendatud, et soomlaste, lätlaste ja leedulaste juures see liikumine on juba õige vana.

Alul organiseeriti väliseestlastega sidemepidamise toimkond Tartusse E. Kirjanduse Seltsi juure, kes koosnes noortest agaratest tegelastest. Läänud aasta lõpul moodustatud „Fenno-Ugria“ asutus võttis selle ülesande oma õlgadele. Ning nüüd ollakse õigustatud ootama „Fenno-Ugrialt“ tagajärjekat tööd sel alal.

„Fenno-Ugria“ korraldatud oli ka möödunud väliseestlaste päev Tallinnas 3. juulil. Lauulupeo puhul saabus kodumaale külla mõnisada väliseestlast Loomulikult pidi kasutama juhust väliseestlastesse puutuvate küsimuste harutamiseks ja nende eluoludest teadete saamiseks.

Koosolek algas piduliku aktusega Estoonia kontsertsaalis. Osavõtjaid oli ligi 400, neist umbes 100 väliseestlast.

Külalistele korraldati informatsiooni-laadilised loengud Eesti praegusest seisukorrast. Eriti huvitav oli prof. A. Piibu loeng Eesti riigi tekkimisest ja selle rahvusvahelisest seisukorrast. Sellele järgnes töö-koosolek, kus dotsent V. Ernits selgitas Välis-Eesti liikumise põhijooni. Igal inimesel on kolme liiki kohustused: kohustused oma rahvuse, riigi ja inimkonna vastu. Kodumaal elavatel eestlastel langevad kõik need kohustused ühte, sest olles tubli eestlane on ta ka tubli kodanik ja inimkonna liige. Väliseestlased aga peavad olema tublid vastava riigi kodanikud, kuid peale selle veel tublid eestlased. Kohustus oma rahvuse vastu on aga niivõrra suur, et seega inimene ei tohi kunagi unustada. Seega neil nõupidamisel olgu sihiks leida teid, kuidas väliseestlased saaksid täita oma kohustusi oma rahvuse vastu võimalikult täieliselt.

Sellele järgnesid aruanded eestlaste elust Venemaal, Ameerikas, Lätis ja Austraalias. Teistelt maadelt oli tervitusi ja kirjalikke ülevaateid.

Läbirääkimised olid õige elavad ja nende tulemusena võeti vastu resolutsioonid, et Välis-Eesti vaimlist ühendamist kodumaaga tuleb luua ja õhutada igal teel. Esiolgu jäägu see asi „Fenno-Ugria“ hooleks.

Sellele järgnes ühine koosviibimine Estoonia Punases saalis, kus peeti palju meeolulisi kõnesid ja lauldi isamaalaule. Järgneval päeval jätkus nõupidamine kitsamas ringis, kus samuti vahetati mõtteid selle tööala üle.

Kuigi kokkuvõttes möödunud väliseestlaste päev ei annud suuri ja tähtsaid tagajärgi, kuid see on siiski esimeseks sammuks, millele peab järgnema suur töö. Meie ei või jääda ükskõikseks, kui kogu meie rahvast üks kolmandik peab teiste rahvaste keskele sattununa võitlust oma rahvuse eest. Kodumaa ülesanne on siin näidata teed, anda ergutust ja juhatust ja püüda igal viisil juhtida kodumaiseid tuulepuhanguid sinna kaugele suguvendade ja -õdede juure. Selle töö läbiviimine vajab aga kogu seltskonna toetust ning loodav sidemepidamise toimkond peab saama teovõimas. Teovõimas saab ta aga olla kui seda tööd juhitakse palavast aatest ja kõrgest tahtest ning kui sellele liikumisele annavad kaasabi kõik eestlased kui kodumaal nii välismaal.

J. J-k.

18. VII. — 7. VIII. 1918. a.

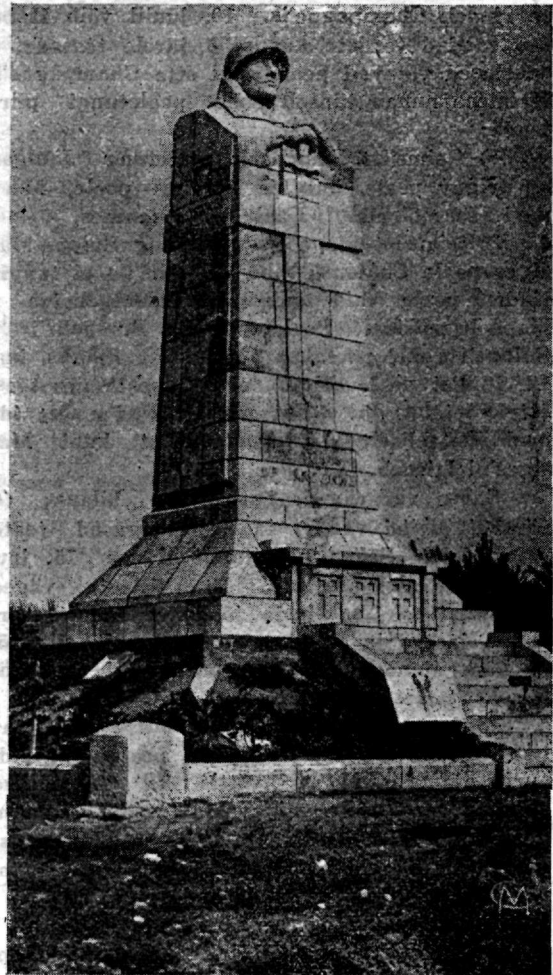
II Marne'i lahingu 10. aasta-päeva puhul.

18. juulil möödus kümme aastat teisest Marne'i lahingust (esimene Marne'i lahing löödi 5.—11. sept. 1914), mis kestis 18. juulist kuni 7. augustini 1918. a. Seda lahingut võib täie õigusega nimetada lõpuliuks pöördepunktiks maailmasõjas. Ta oli piduriks 1918. a. 21. märtsil alatud sakslaste suurele pealetungile lääne rindel, algiduks liitlaste üldpealetungile ja ühtlasi nurgakiviks liitlaste võiduka sõja lõpule. Seepärast ei või vaikides sellest suursündmusest mööda minna. Meil on põhjust paari reagagi seda meele tuletada, sest oli ju liitlaste võidukas maailmasõja lõpp tähtsamaid tegureid meie vabariigi tekkimise ajaloos. II Marne'i lahingus külvati see seeme, millest Versailles'is 28. juunil 1919. a. rahuleping valmis...

21. märtsil 1918. a. algasid sakslased kogu lääne rindel suurt pealetungi hea eduga. Edasi hargnesid sündmused kaleidoskoopilise kiirusega. Saksa armeede võidukas pealetung arenes nii Inglise kui Prantsuse rindel. Lüüakse raskeid lahinguid Lys (9.—29. apr.) ja Aisne'i (27. V — 6.VI.) juures. Märtsi lõpul jõuavad liitlaste kõrgemad sõjaväelased ja riigimehed arusaamisele ühise ülemjuhatus vajaduse loomisest, ja Prantsuse kindral F. Foch, kõikide lootus, nimetati 29. märtsil väikese Doullens'i linnakse raekojas liitlaste üldiseks ülemjuhatajaks.

Liitlaste üldisel ülemjuhatajal ei läinud alul korda sakslaste edasitungi seisma panna ja Saksa armeed lähenesid Pariisile. Kuid liitlaste ülemjuhatus võttis kõik jõud kokku ja pani 12. juunil Saksa vägede edasitungi ühelt poolt Villers-Cotterets, teiselt poolt Compiègne'i juures seisma. Saksamaa üldise seisukorra ärakaalumisel jõudis liitlaste vägede ülemjuhatus otsusele, et sakslased uue hiiglapealetungi ette võtavad, niipea kui nad oma tagavarasid nii meeste kui ka materjali poolest on uuesti koguda suutnud.

Sellepärast pani liitlaste ülemjuhatus hoolega tähele Prantsuse Suure Peakorteri (G. Q. G.) II büroolt muretsetavaid teateid Saksa sõjaväe seisukorra kohta. Selle büroo aruanded ilmusid igapäev tabeli kujul ja sisaldasid kokkuvõtlikke teateid Saksa diviiside arvu ja koosseisude kohta. Neis oli üles antud rindel olevate kui ka varus seisvate diviiside arv, nende võitlusvõime (värsked, uuesti moodustatud ja „ärakulutatud“

Mälestussammas Argonne'i lahingväljadel langenud 150 tuh. Prantsuse, Itaalia ja Ameerika sõdureile Haute-Chevauchée's (kõrgustikul 285.)

diviisid) kui ka nende jaotus üksikutele armeedele. Peale selle märgiti perioodiliselt kaartidel Saksa diviiside „kuluvus.“

Nii oli liitlaste ülemjuhatusel võimalik igal ajal Saksa sõjaväe võitlusvõimet kindlaks teha, tema alalist „kuluvust“ tähele panna ja seada oma otsused vastase seisukorraga kooskõlla.

1918. a. juuni lõpul oli Saksa sõjaväe seisukord Prantsuse Suure Peakorteri II büroo andmeil järgmine: Kogujõud — 207 diviisi. Sellest arvust oli 130 diviisi kaevikuis ja 77 diviisi varus. Viimastest olid: 31 diviisi värsked, 26 div. ümber moodustatud ja 20 diviisi „ära tarvitatud“.

Sakslaste kavatsused polnud küll veel täielikult teada. Kõige enam arvati, et ta algab pealetungi Inglise rindel, ja et see pealetung ei sünni enne juuli algust.

1. juulist peale lähevad teated täpsemateks. On võimalikud kaks sakslaste pealetungi: üks

Inglise rindel Lille'i ümbruses, teine — Prantsuse rindel, Champagne'is. 10. juulil võib II büroo saadud teadete kogupildi järele teatada, et sakslased võtavad pealetungi ette Champagne'is. II büroo annab täpselt selle pealetungi piirid teada:

1) Reims'ist läänepool: pealetung Jaulgonne-Vrigny peale, üldsihis Epernay poole, Marne'i jõe mõlemalt kaldalt välja minnes.

2) Reims'ist idapool: pealetung Suippe-Mas-siges peale Châlons'i sihis. Reims'ile ei tungita rindelt peale, vaid temast minnakse lääne- ja idapoolt mööda. Pealetungi La Pompelle'i ja Suippe'i vahel peetakse ainult võimalikuks, kuid 12. juulist peale selgub, et see pealetung tõesti ette võetakse, ja et ta pärast Reims'ist idapool ühetaoliselt La Pompelle'ist kuni Mas-siges'ni laieneb.

Saksa varuvägede igapäevane bilanss (62 värsket diviisi varus) ja mitmesugused teated võimaldavad Saksa pealetungi alguse 15. juuli peale kindlaks määrata. Et liitlaste vägede ülemjuhatusel sakslaste jõudude üldseisukord, nende jaotus ja kasutamine teada oli, siis võis ta kõik abinõud eelseisva pealetungi tagasilöömiseks tarvitusele võtta.

Liitlaste ülemjuhatus andis mitte ainult taktikalisi juhatusi, mis sakslaste pealetungi pidid nurja ajama, vaid ta võttis ka strateegilised abinõud tarvitusele, mis vastast pidid sundima pealetungi seisma jätma ja kaitseseisukorda asuma. Alljuhtidele anti mõista, et vastasele tarvis liitlaste üleolekut tunda anda ja et üldpealetungi tund on saabunud.

See üldpealetung oli juba kohalikkude operatsioonide läbi ette valmistatud. Prantslaste kõrval võitlesid noored Ameerika sõjaväed (kindral John Pershing'i juhatusel), mis ühises tegevuses lõunapool Ourcq'i oma vahvust ja julgust juba olid näidanud. Oodati sakslaste pealetungi kindlas võidusus. Teati, et see pealetung nurja läheb, kuid ühtlasi oli aimdus, et midagi suuremat on tulemas. Oldi rõõmsalt valmis viimsele suurele jõupingutisele.

Liitlaste sõjavägede üldisele ülemjuhatajale oli sakslaste pealetung Reims'i juures parajaks juhuks üldpealetungi algamiseks. Oodati Saksa parentiiva pealetungi Reims'i ja Jaulgonne'i vahel, ja nimelt Aisne'i ja Marne'i vahelise rindelõigu ida-, kagu- ja lõunapoolse külje peale. Oli teada, et juuli algusest saadik seisid umbes 40 Saksa diviisi selle lõigu vahel. Nüüd võis see vägede grupp toetust saada ainult üheainsa raudtee kaudu, nimelt Guignicourt-Missy-sur-Aisne-Fère-en-Tardenois joont mööda, mis ida- ja kagupool Soissons'i, ainult 15 km. rindest kaugel oli. Kui see raudteeliin langeb liitlaste kätte või vähemalt satub nende suurtükkiväe mõjuva tule alla, saab Saksa sõjavägede püsimine Château-Thierry lõigu vahel võimatuks.

Seepärast otsustas liitlaste ülemjuhatus juba juuni algpäevil vastupealetungi Aisne'i ja Ourcq'i vahel ette võtta. Seda vastupealetungi tuli toetada Château-Thierry vahelise lõigu teise külje peale, et seda lõiku kinni suruda ehk vähemalt vastast sealt lahkuma sundida. Samuti kavatseti idapoolses Champagne'is vastupealetungi pealetungivate Saksa vägede idatiiva vastu ette võtta sel juhul, kui need hulgald lõunapoolse peaksid tungima. Sel otstarbel tõmmati varud lõunapool Argonne'i kokku.

Just samal päeval, kui Saksa diviisid oma pealetungi-seisukohtadele asusid, koguti ka liitlaste diviisid kokku, et sakslastele külje pealt peale tungida.

Seega oli liitlaste ülemjuhatus esmakordselt üleoleku Saksa ülemjuhatus üle omandanud ja ei annud seda siit peale enam käest ära.

14. juulil seisid 81-st varusolevast Saksa diviisist umbes 30 Château-Thierry-Argonne'i rindelõigu vägede seljataga. 15. juuli hommikul asusid sakslased pealetungile.

Champagne'is varises nende pealetung Prantsuse esimeses jões armetus kokku. Reims'i ja Marne'i vahel pandi ta teises jões seisma. Lõunapool Marne'it oli sakslastel natuke edu: neil läks korda 6—8 km. sügavuselt prantslaste rindesse tungida ja kõrgustikudel Jaulgonne'i ja Dormans'i vahel end kindlustada.

16. ja 17. juulil oli sakslaste pealetungi hoog Epernay peale sihitud, kuid prantslaste kestvate vastulöökidest all võis vastane ainult vähe maad võita. 17. juuli õhtul oli sakslaste pealetung täielikult seisma pandud.

Läbimurde ning laia looga asemel Champagne'is ja Brie's oli sakslastel ainult väikseid, kohaliku tähtsusega taktikalisi kordaminekuid, mis nende suuri kaotusi üles ei suutnud kaaluda. Pealegi ei toonud see pealetung VII ja I Saksa armeede üldisesse seisukorda sugugi parandust. Otse selle vastu: Saksa väeosad, mis üle Marne'i jõe tunginud, olid raskes seisukorras. Neid ähvardas iga silmapilk hädaoht jõkke visatud saada, nende toitmine ja varustamine siindis ainult sildade kaudu, mis seisid liitlaste suurtükkide ja lendurite alalise tule all.

18. juulil jõudis Saksa vägede ülemjuhatus (feldmarssal v. Hindenburg ja kindral E. Ludendorff) oma pealetungi nurjamiseku täielikule äratundmisele. Sel silmapilgul algasid Prantsuse X ja VI armeed vastupealetungi.

Sakslased ootasid hirmuga seda vastupealetungi. Arvurikkad dokumendid tõendavad seda. Seepärast oli neil selle rinde taga, teisel joonel peale rindediviiside veel 8 toetusdiviisi valmis pandud.

Kuid Saksa ülemjuhatus oli eksinud oma arvetes liitlaste pealetungi mõjuvuse kohta. Esiimeses pealetungihoois jõudis Prantsuse X armee peaaegu Château-Thierry-Soissons'i teeni välja. Soissons'i risttee ja Missy-sur-Aisne'i raudtee haru, mis täiendust muretsetes kõigile Aisne'i ja Marne'i vahele sissetunginud Saksa väeosadele, seisid siit peale liitlaste tule all.

Omaltpoolt asus Prantsuse V armee Itaalia korpuste toetusel Reims'i ja Marne'i vahel uuesti pealetungile, ja nimelt ühenduses X ja V armeedega. Selle pealetungi all löövad sakslaste mõlemad tiivad kõikuma.

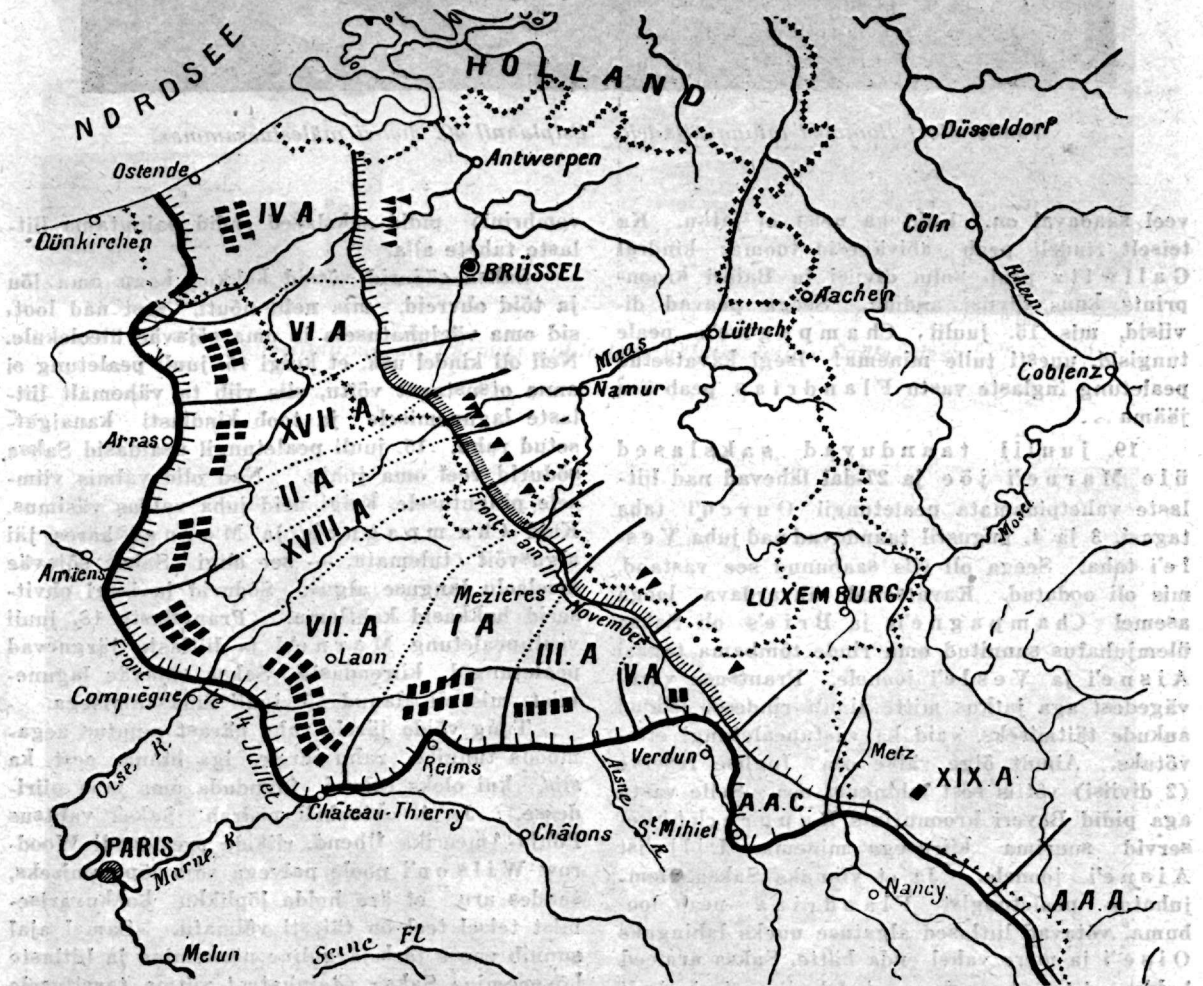
Saksa ülemjuhatus jõuab nüüd otsusele, et lahing tuleb siinkohal lõpetada, sest kõik tema ühendused on hädaohus ja võitluse jätkamine nõuaks temalt iga

päev uute diviiside tullesaatmist. Nii on ta sunnitud andma käsku taandumiseks. Neli päeva enne seda oli aga antud käsk pealetungiks!..

See taandumine sünnib pikkamisi kindla kava järele, kuid maksab raskeid kaotusi. Sest, et päästa määratud sõjamaterjali ja varustuse hulka, mis Aisne'i ja Marne'i vahele on kokku kuhjatud, tuleb vahetpidamata uusi väeosi tulle saata, et liitlaste pealetungi kinni pidada.

18. juulil selgub, et Saksa ülemjuhatus igalt poolt abivägesid kokku peab tooma. Saksa kroonprints Wilhelm saadab oma kohalikud varuväed appi ja laseb ka Noyon'i alt diviise tuua, siis veel Champagne'ist need diviisid, mis pärast ebaõnnestunud 15. VII pealetungi

Saksa armee seisukord 15. juulist kuni 11. novembrini 1918. a.

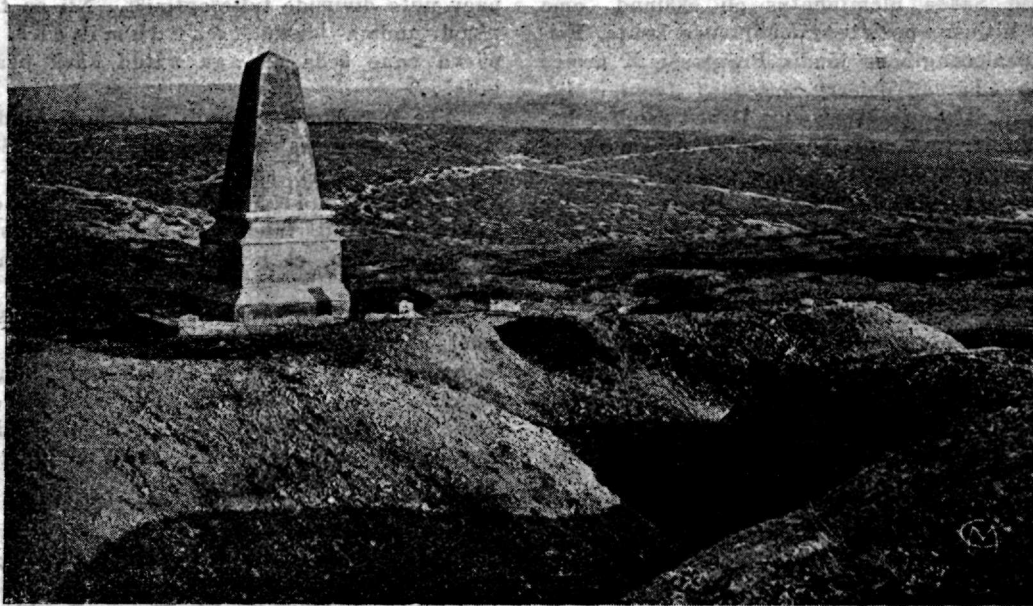

Tähendused:

- +++++ = Riigipiir.
- ■ ■ ■ ■ = Saksa varudiviiside arv 14. VII.
- ◀ ◀ ◀ ◀ ◀ = " " rinne " 11. XI.

- Jäme joon = " " rinne " 14. juulil.
- Peenike = " " rinne " 11. novembril.
- IVA, VIA, XVIIA = " " armeed.

Mõõt; 1:2.625.000 ehk 100 klm. tollis.

Vaade Mort-Homme'i lahingväljadele. Esiplaanil 40. diviisi mälestussammas.

veel saadaval on. Kuid ka neist ei jatku. Ka teiselt rindelt peab abivägesid tooma: kindral Gallwitz peab kolm diviisi ja Baieri kroonprints kuus diviisi andma. Seega peavad diviisid, mis 15. juulil Champagne'is peale tungisid, uuesti tulle minema! Isegi kavatsetud pealetung inglaste vastu Flandrias peab ära jääma...

19. juulil taanduvad sakslased üle Marne'i jõe ja 27-dal lähevad nad liitlaste vahetpidamata pealetungil Ourcq'i taha tagasi. 3 ja 4. augustil taanduvad nad juba Vesle'i taha. Seega oli siis saabunud see vastand, mis oli oodatud. Kavatsetud ähvardava looga asemel Champagne'is ja Brie's oli Saksa ülemjuhatus sunnitud oma rinde tõmbama tagasi Aisne'i ja Vesle'i jõe juurde. Prantsuse varuvägedest aga jätkus mitte ainult rindesse löödud ankude täitmiseks, vaid ka vastupealetungi ettevõtteks. Ainult õige väike osa Inglise reserve (2 diviisi) võttis sest lahingust osa. Selle vastu aga pidid Bayeri kroonprints Rupprecht'i reservid suurima kiirusega minema Lille'ist Aisne'i jõe juurde. Ja et viimaks Saksa ülemjuhatus pealetungist Flandrias peab loobuma, võtavad liitlased algatuse uueks lahinguks Oise'i ja mere vahel enda kätte. Saksa armeed hakkavad taanduma kogu rindel nii materjaalselt kui moraalselt löödutena. Neile järgnevad kavalikult pealetungivad liitlased, püüdes haarda vastase tiibu...

Nii aeti siis nurja Saksa ülemjuhatus plaanid II Marne'i lahingus 18. juulil 1918. a. Ja siit peale kuni sõjariistade vaherahuni (11. no-

vembrini) pidid sakslased endid painutama liitlaste tahete alla.

Saksa sõdurid võtsid kokku kogu oma jõu ja töid ohvreid, mis neilt nõuti, sest nad lootisid oma väejuhatusele ja oma sõjaväe üleolekule. Neil oli kindel usk, et kuigi 15. juuli pealetung ei anna otsustavat võitu, siis viib ta vähemalt liitlaste lagunemisele ja toob kindlasti kauaigatsetud rahu. 15. juuli pealetungil usaldasid Saksa sõdurid veel oma juhte. Nad olid valmis viimasele pingutusele, kuigi neid juba valdas väsimus. Kuid Champagne'is ja Marne'i ääres jäi algusvõit tulemata, — see oligi Saksa sõjaväe meeoleolu languse algus. Sõdurid ja isegi ohvitserid hakkasid kahtlema. Prantslaste 18. juuli vastupealetung Marne'il ja liitlaste järgnevad pealetungid kiirendasid Saksa sõjaväe lagunemist, mis oli alanud 15. juuli lüüasaamisega.

Tung võidu järele rahu pärast muutus aegamööda tungiks rahu järele iga hinna eest, ka siis, kui oleks tulnud taanduda oma maa piiridesse. Ja 4. oktoobril pöörab Saksa valitsus Põhja-Ameerika Ühend. riikide presidendi Woodrow Wilson'i poole palvega sõja lõpetamiseks, saades aru, et ära hoida lõplikku kokkuvõtet teisel teel on täiesti võimatu. Samal ajal sunnib enese järk-järguline nõrkemine ja liitlaste kõvenemine Saksa väejuhatust võtma tarvitusele äärmise abinõu — paluma liitlastelt vaherahu, et hoida ära oma sõjaväe lõpliku hukkumise.

Käesoleva kirjutise kokkuseadmisel olen kasutanud materjalina järgmisi allikaid:

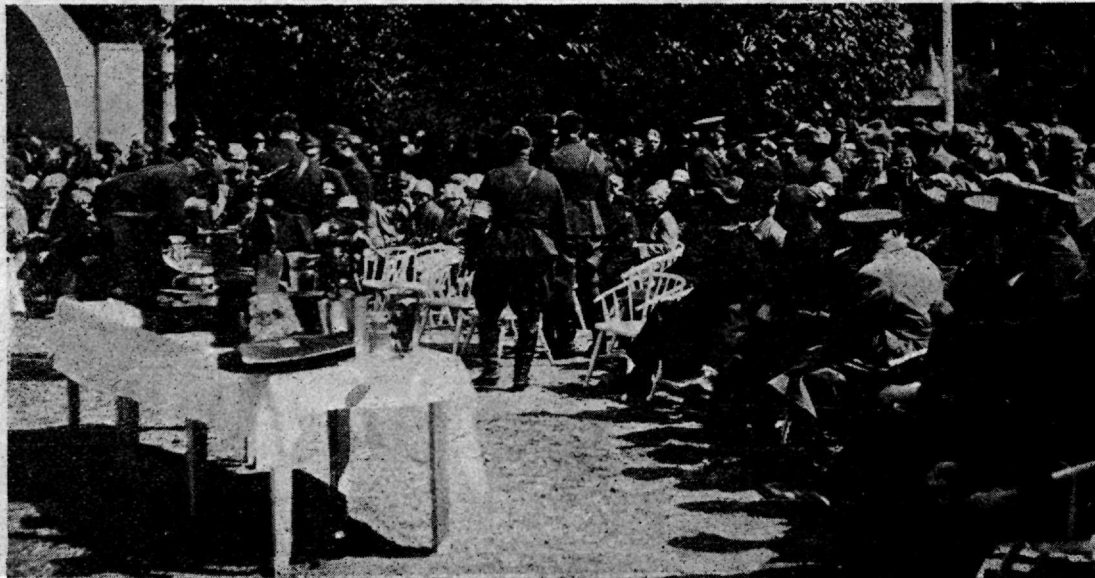
1) „Prantsuse Suure Peakorteri (G.Q.G.) ametlik aruanne Saksamaa kapitulatsiooni põhjusist 1918. a. nov.“ I jagu. (Kokkuvõtlik ajalooline ülevaade liitlaste pealetungist 15.VII — 10.XI. 1918. a.).

2) H. von Zwehl, „Die Schlachten im Sommer 1918 an der Westfront.“

3) Hans Schmidt, „Unsere Niederlage im Weltkrieg.“

4) Kindral v. Kuhl, oberst Schwertfeger ja prof. H. Delbrück, „Ursachen des Zusammenbruchs.“

E. M

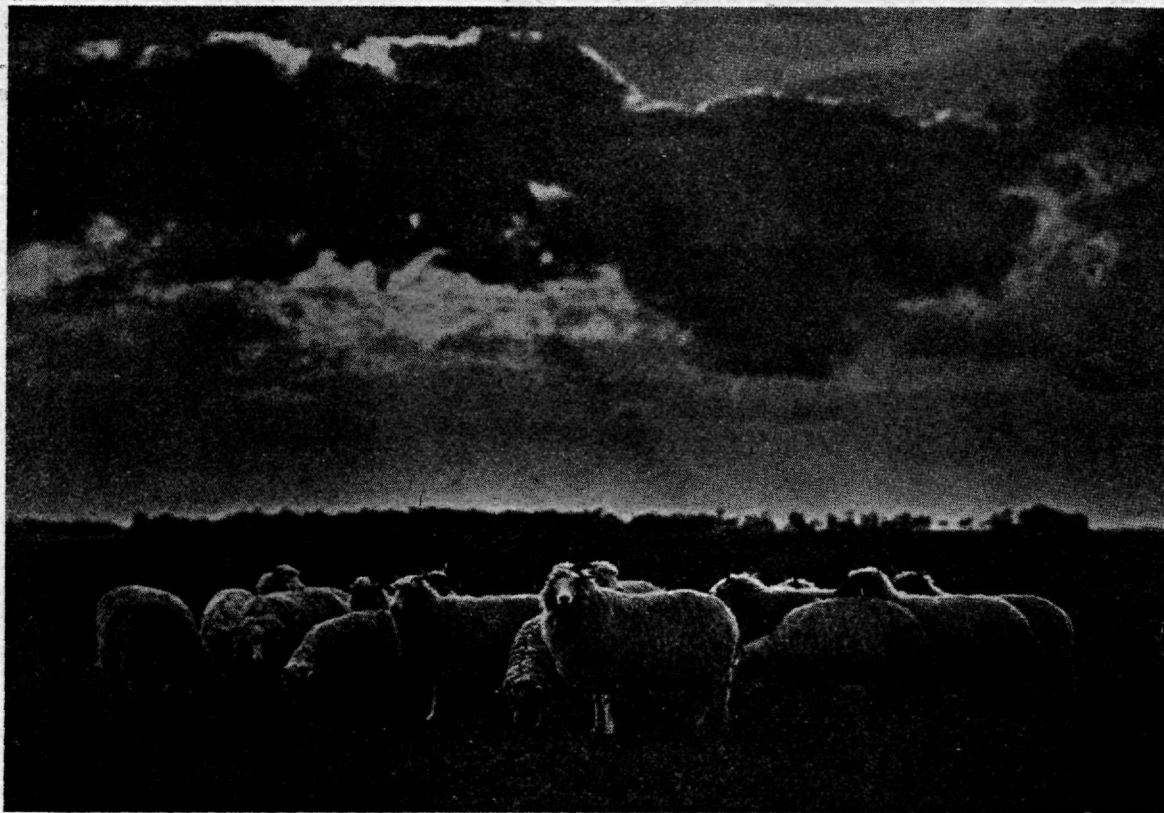

Kaitseliidupäevalt Pärnus: auhindade väljaandmine Endla aias.

KAITSELIIDUPÄEV PÄRNUS 1928. TALLINNA JA PÄRNU JALGP. MEESKONNAD

Kaitseliidup. Pärnus 1928. a. Tallinna ja Pärnu jalgp. meeskonnad.

Ungari maa ja rahvas.

Neil päevil jõudis kaitseliidu peastaabi prop. peal. V. Neggo tagasi komandeerimisreisilt Ungarisse, kuhu teda läkitati lähemate sõprussidemete sõlmimiseks meie hõimurahva kodukaitse- ja noorsoo organisatsioonide ja meie kaitseliidu vahel. Kuna võib loota, et need loodud sidemed aegade jooksul kujunevad tõesti tihedateks ja soojadeks, tahame oma lugejaskonda pisut lähemalt tutvustada selle meie suurema hõimurahvaga, kes juba üle tuhande aasta on etendanud tähtsat osa Euroopa rahvaste ajaloo ning nüüd ühel ajal meiega on jõudnud täielise rippumatuseni, kuigi Ungari maa ja rahva lihase lõikavate suurte ohvrite ja kaotuste järele.

Keset Euroopat, peaaegu selle maailmajao südames asub Ungari; igast küljest ümbritsevad teda maad, kes osalt ükskõiksel, osalt vaenulikult temasse suhtuvad. Kõik suuremad Euroopa liikumisteed põhjast lõunasse, idast läände lähevad läbi Ungari, ning juba aastasadu kohtavad Ungari pinnal kõige isesugusematest suunadest ilmuvad ja kõige isesugusemates suunades oma mõju avaldavad jõud.

Ning samuti kui juba ürgaegadest, rahvasterändamise ajajärgust alates Ungari pind osutus

rahvaste kohtamispaigaks, nõnda kohtavad ka kõige mitmekesisemaist Euroopa kaarist tulevad mitmekesised kliimalised nähtused ja olukorrad — vihm ja päikesepaiste, külm ning soojus — Ungari õhus. Vastandiliselt mõjuvad ajaloolised voolud, vastandiliselt mõjuvad looduslised olud, maa asend Euroopa südames on olukorrad, mis tihti mittesobivalt seda maad ja tema elanikke mõjutavad. See pole juhus, kui praegune Ungari on just selline, kui teda näeme. Me võime teda ühes ta mitmekesiste vastoludega, ühes ta tihti

Ülal pildil: Ungari puszta. — Lambakari.

üksteisele nagu risti vastukäivate iseloomuomadustega vaid siis mõista, kui me teame, kuidas see maa on muutunud selleks, millena ta end meile tänapäev avaldab.

Praegune Ungari riigi maa-ala oli juba kaua enne tema vallutamist ungarlaste poolt arvurikaste rahvaste kohtamispaigaks. Ühteviisi tungisid siia sarmaadid, Alpide mägederahvad, Balkani poolsaare ja ülemise Doonau elanikud. Teisel sajangul pärast Kristuse sündimist asusid roomlased siia, neile järgnesid goodid ja langobardid, hunnid ja avaarid, — ent nähtavaid mälestusmärke ei jätnud neist pea ükski siia. Avaaride järeletulijaiks olid slaavlased, kes läänest tulevate frankidega võitlust elu ja surma peale peavad, kuna samal ajal bulgaarlased maad lõuna poolt ähvardavad. Ent kõik need rahvad ja suguharud kaovad ühe, kaugest idast tuleva sõjaka karjasterahva — madjarite — eest, kes siis siin ühel ja samal pinnal enam kui tuhandeks aastaks ajaloolise ja geograafilise keerdülesande lahendavad, luues esimese iseseisva riigi veel tänapäev nende asupaigaks oleva maa-alal, ühendades idapoolsest vaimulaadi läänepoolsega, alludes teatud määral küll võõrale mõjule, kuid alal hoidis sealjuures oma iseloomu ja laadi ning andes Kesk-Euroopa ajaloole ta edaspidises arengus oma erilise ilme. Ungari riigi asutamise sügavaim poliitiline sisu, Ungari loomise saatustmõjutavam moment asub suure slaavluse ühisevärinna kujundamise takistamises, põhja- ja lõuna-slaavlaste üksteisest eraldamises. Tšehhi ajaloolane Franz Palacky kirjutab sellest oma Böömi ajaloo esimeses köites: „Madjarite sissetung ning asumine Ungarisse on üheks tagajärje-

rikkamaks sündmuseks Euroopa ajaloos; see on suurim õnnetus, mis slaavlust võis tabada sajangute möödumisel... Slaavi vaimu ja elu sisemisele jõule pidid kahe aastaja jooksul alistuma vana maailma metsikumad ja vägevamad salgad. Sküüdid, sarmaadid, hunnid, avaarid, bulgarid, hasaarid, varjaagid, petšeneegid, tataarid ja teised maailmayallutavad rahvad sulasid temasse aegade kestes, kas võitajana või võidetuina ning muutusid ise slaavideks... Et madjarid üksinda oma eelkäijate saatust ei jaganud, vaid oma rahvuse keset slaavlaste alal hoidsid, on imestustäratav nähtus, mille selektust tuleb otsida nende tugevamas rahvajõus. —“

Kes on siis ungarlased, kust nad tulid, kes on nende sugulased, kus asub nende algkodu? Imehirve muinasloole järele põlvenevad madjarid Madjarist või Magorist, kelle vend oli Hunor ning kelle isa oli kuulus kütt Nimrod või Menrot, Baabiloni torni ehitaja. Madjaris kehastub muinasloos Madjari rahvas vastandiks Hunorile, kes muinaslool põhjal oli hunnide esiisaks. Ungarlased ja hunnid põlvenevad seega vana arvamise järele ühest ja samast suguvõsast. Madjar ja Hunor elasid oma isaga Persias ning asusid isa vanemate poegadena ise oma telkides. Ühel päeval läksid nad koos küttima. Nad näevad küttimisel üht imeilusat valget hirve; nad tahavad seda tappa, kuid see ei lähe neile korda, kuna ta neid sealjuures ikka kaugemale ning kaugemale enda järele avatleb; nõnda jõuavad nad Maeotise või, nagu seda tänapäev nimetatakse, Aasovi mere ja Krimmi poolsaare maale. Nad ei suuda küll tabada hirve, ent see maa, kuhu ta neid avatles, meeldis neile sedavõrd, et nad otsustavad siia

Ungari puszta. — Hobusekari.

*Pushta ratsavägi — Ungari vabatahtlikud
kodukaitsjad.*

asuma jääda. Rohelistel aasadel, mis ka tänapäev Livaadiana kuulsust omavad, tungivad nad ühele tantsivale neidude salgale kallale ja teevad nad endi naisteks. Mängivate neidude hulgas olid ka kuninga Dul Alani kaks tütar, kes abielusid Madjari ja Hunoriga, nõnda et nende järeltulijate soontes voolab kuninglik veri. Aja jooksul muutub Madjari ja Hunori järeltulijate arv sedavõrd suureks, et nad enam üheskoos samale maa-alale elama ei mahu. Nõnda rändavad siis madjarid edasi läände, et siis, pärast Kiievi linna piiramist, 9. sajangu kestel Karpaati mägestiku jalale veel tänapäev Ungari nime kandva jõe kallastele asuda, mille järele nad siis ka oma nüüdse nime ungrid või hungrid omandasid.

Ühe teise seletuse järele ei ole sõna Madjar (Magyar) muud midagi, kui piiblist nime Magog'i rikutud kuju, kes siis seega ungarlaste esiisaks osutub.

Ungarlaste päritolu kohta võime aga muinaslooliste andmete kõrval ajalooliste, etnograafiliste, võrdleva keeleteaduse ja antropoloogiliste uurimuste põhjal kinnitada, et madjarid Uurali-Altai või Turaani rahvaperesse kuuluvad, kellel puuduvad hoopis ühised jooned nii aasialaste kui ka semiitidega. Võrdlev keeleteadus on kindlaks teinud, et ungarlaste keeles esikohal asuvad Soome-Ugri keelelised elemendid, ning ka palju teisi sõnu, mis teiste Ugri suguharude — vogulite ja ostjakkide — keeltes suurt osa mängivad. Kõige vanemas Ungari keele murakus, mida seni tuntakse, leiame ka palju Türgi elemente.

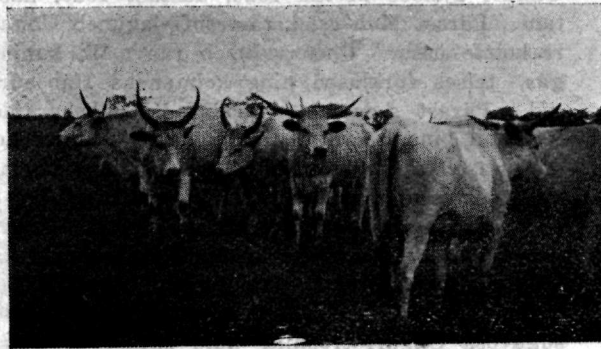
Nõnda kindlaks tehtud algkodust rändasid Madjari suguharud siis läände, Kesk-Euroopa poole, kus nende teiseks koduks oli Lebedia, põhja-ida pool Musta merd, ida pool Dooni jõe Molotšnaja, või kuidas seda nimetasid kreeklased: Chidmas'i või Chingulos'i jõe mail. Lebedia sai oma nime esimese vajda või voivoodi Lebe-

dias nime järele. Siin puutuvad madjarid lähemalt kokku peamiselt kahe rahvaga, kes mõlemad suurt mõju neile avaldavad; need on semiitlised hasaarid ja bolgarid, kes tol ajal veel ei kuulunud Slaavi, vaid Tatari-Mongoli rahvaste hulka. Ungari keel rikastub nüüd Hasaari ning Bolgari keelte elementidega. Nende bolgarite järeltulijad, kelledega ungarlased kokku puutusid Lebedias, asuvad veel tänapäev suuremal arvul Volga jõe mööda, kuid nüüd ei hüüta neid enam bolgariteks, vaid tsuvašideks.

Lebediast rändab üks osa madjare Kaukasusse ning kaob pea täiesti silmapiirilt, teine osa aga rändab jällegi edasi läände, kus ta Etelkőz'is oma kolmanda kodu leiab. Etel tähendab Vana-Ungari keeles jõe, seega siis Etelkőz maa-ala jõgede Varuli, Kuba, Trullosi, Pruti ja Sereti vahel; see on tänase Moldavi, Bessaraabia ja Lõuna-Venemaa maa-ala kuni Oktšakovini, laiaharulise Doonaudelta põhjapoolsema haruni, seega maa-ala põhja-lääne pool Musta merd. Araabia kirjanikud, kes selles ajajärgus siin asuvaid ungarlasi külastasid, jutustavad oma ajaraamatus, et madjarite suguharu mitte ainult täiesti rippumatu ei olnud, vaid juba valitseva rahvana esineda võis, kes naabruses asuvate Slaavi rahvaste üle valitses, neilt raskeid makse sisse nõudis ja kõiki oma alamaid orjadeks muutis. Tol ajal puutusid ungarlased kokku Bütsantsiga, tolle aja suurima ja mõjuvõimsama linnaga; keiser Leo ot-sib tol ajal palgasõdureid, et oma rahvast hoida, leiab neid ungarlastes ja läkitab nad bolgarite vastu sõtta. Kuid bolgarid võidavad, ungarlased hävitatakse pea täiesti, nad kaotavad oma maa, ning, et mitte kaotada oma elu, rändavad nad jällegi edasi läände, et nüüd juba viimaks, pärast üleminekut Karpaatide mäeahelikest, leida oma jäädava kodu — Ungari maa.

Eriti viljarikas oli maa-ala Doonau ja Tisza (Teissi) jõgede vahel, mis ka tänapäev osutub maa viljaaidaks. Valge hobuse muinasloo järele läkitavad nad, asudes alles Karpaatides, ühe saadiku maa vürsti, Slaavi soost printsi Svjatopolki juure ja lasevad talle teatada, et madjarite rahvas üle Karpaatide on tulnud ja maale asuda mõtleb. Svjatopolk rõõmustab selle teate üle, sest ta arvab, et tulijad on talupojad, kes tema maale tööle soovivad asuda. Ungari maakoolaja Kussid täidab enne omade juure tagasipööramist oma veepudeli Doonau veega, oma moonakoti rohu ja musta mullaga. Koju jõudnud leitakse kaasatoodud Doonau vesi olevat magus, aasade röhi mahlakas ja lihav, maapinna must muld viljakandev. Seepeale otsustab Ungari sõjanõukogu asuda Svjatopolki riiki. Arpád, ungarlaste juht, täitis oma joogisarve Doonau vee-

Ungari pusztas.

ga ja palus oma vägede eesotsas jumalate õn-
nistust maa vallutamiseks. Saadik läkitati ta-
gasi Svjatopolki juure, kellele ta annetusena
viis valge Araabia hobuse, kelle sadul oli kau-
nistatud kullaga ning kelle valjad samuti olid
kullast. Vastutasuks selle vürstliku kingituse
eest palus ta vaid maapinna mulda, aasade roh-
tu ja Doonau vett. Vürst naeratas selle isesu-
guse soovi üle ning tähendas, et seesuguse tore-
da hobuse eest võivat maakuulaja soovitud as-
jadest võtta niipalju kui ta aga iganes soovib.
Vahepeal ilmus ka Arpád oma väeosadega koha-
le, kuid mitte selleks, et maad talupojana ha-
rida, vaid seda õigusliku peremehena omaks
tunnistada. Svjatopolgi juure ilmus uuesti üks
kaskjalg, kes temalt nõudis maalt lahkumist,
kuna see talt ära olevat ostetud, ja nimelt maa-
pind hobuse, rohi valjaste ning vesi sadula eest.
Naeratades võttis vürst selle läkituse kuuldavaks
ning tähendas, et ta hobuse ära tappa, valjad
aasale heita ja kuldse sadula Doonausse uputada
laseb. Kaskjalg vastas: Mis kahju see meile
võib tuua? Kui sa hobuse ära tapad, siis toida-
vad meie koerad end temast; kui sa valjad aasale
heidad, leivad selle meie karjased; kui sa kuld-
se sadula Doonausse uputad, leiavad selle meie
kalamehed. Sest maa, rohi, vesi, kõik, kõik
kuulub meile. Asi lõppes lahinguga, Svjatopolk
sai lüüa ja aeti maalt välja ja Arpád võis oma
vägedega Ungari pinnal laagrisse asuda, kohal,
kuhu pärast selle tähtsa sündmuse mälestuseks
üks esimestest Ungari linnadest Székes-
fehérvár (Stuhlweissenburg) asutati.

Aastasajad olid möödunud tollest ajast, mil
ungarlased kodust kottu, aasalt aasale, jõelt jõe-
le olid pidanud rändama; nüüd oli nende rändam-
ine sihile jõudnud ning nende uus kodu oli sama
viljakas lagendik, nagu seda olid olnud Etelköz,
Lebedia või maa-ala Volga ja Uurali vahel; aga
kuna varem kodu ikka igast küljest arvurikaste
vaenlaste sissetungi võimaldas, olid läbipääse-
matud Karpaadid, mis seda jumalikku lagendik-

'ku, seda viljarikast madalmaad pärjana ümb-
ritsesid, nüüd üle aastatuhande selleks kilbiks,
mis maad pea iga välise vaenlase eest kindlasti
kaitses.

Kuigi sajangute kestel maa piirid muutusid
kord pisut avaramateks või pisut kitsamateks,
jõi see isesugune geograafiline üksus siiski pea
alati muutumatuks. Maa piirid olid pea igal
pool loomulikud: Suurema osa neist moodusta-
sid metsaga kaetud Karpaadid, mis algasid Poz-
sonys (Pressburg) Doonau kaldal, suures pool-
ringis ümbritsesid madalmaad ning mille aheli-
kud ulatusid kuni alumise Donauni Raudse Vära-
va juures. Lõunas olid loomulikkudeks piirideks
Doonau ja Saave jõed. Ainult läände, Austria
poole oli piir kunstlik ning moodustas nagu üle-
mineku Austriast Ungarisse, Madjari kultuur-
rist Germani kultuurisse.

Trianoni rahulepinguni liitlaste ja Ungari
vahel pärast maailmasõda jäi Ungari maa-ala
üle tuhande aasta puutumatuks. Ajaloolise Un-
gari maa-ala oli 325.000 km²; uuele Ungarile jäi
kõigest sellest vaid pisut üle 90.000 km²,
32 prots. endisest suurusest.

Trianoni rahuleping pole aga Ungarit mitte
ainult riigipinna suhtes rängasti vapustanud,
vaid ka poliitilisest ja rahvaarvu seisukohast.
Aastal 896 oli ajalooline Ungari täiesti valmis-
kujunenud riiklik üksus. Sada aast. hiljem, krist-
liku ajaarvamise esimese aastatuhande täis-
saamisel loodi rahvuslik kuningriik; esimesed
kuningad põlvenesid maavallutaja Arpádi soost
ja valitsesid 996 aastast kuni 1301 aastani. Sel-
lega lõppes Ungari ajaloo esimene ajajärk.
Teine ajajärk kestab, alates 1301. aastast, Ar-
pádi soost kuningate väljasuremisest kuni kesk-
aja lõpuni, mis Ungaris ühte langeb 29. augustil
1526. a. peetud õnnetu Mohácsi lahingupäe-
vaga. Selles ajajärgus olid õige mitmesuguste
välismaade valitsevate suguvõsade liikmed üht-
lasi ka Ungari kuningateks. Kolmas ajajärk

Ungari ajaloo kestab 1526. aastast 1920. aastani. Pärast Mohácsi katastroofi jaguneb Ungari kolme ossa: Ühes valitseb rahvuslik kuningas, teises türklased ning kolmandas Habsburgid. Pärast seda, kui türklased Habsburgide kaasabil maalt välja olid aetud, tunnistasid ungarlased tänutäheks türklaste ikkest vabastamise eest seni ainult Austria keisriteks pärvuse poolest, Ungari kuningateks aga ainult Ungari rahva vaba valimise järele olnud Habsburgid ka Ungari päritavateks kuningateks. Ungari vabadussõja ajal 1848./49. a. tõugati Habsburgide suguvõsa Ungari troonilt, kuid pärast vabadussõja õnnetut lõppu tunnustati nad uuesti Ungari valitsejateks. Maailmasõda leiab Ungari liitlasena Austria ja Saksamaa kõrval võitlemas, kuigi Ungari juhtivamad riigimehed alati sõjast osavõtmise vastu olid võidelnud. Maailmasõja lõpp hävitab vana Austria-Ungari monarkia, mis laguneb üksikuiks iseseisvaks riikideks. Sel puhul saavutab ka Ungari oma täielise rippumatus; kuid sõjaliselt nõrgestatud, okupeeritakse suurem osa maa-alast tšehhide, rumeenlaste ja jugoslaavide poolt, kuna sise-maal esiteks kodanline rahvavabariik, siis kommunistlik nõukogude vabariik ning lõpuks reaktioon kahe revolutsiooni metsikuste tagajärjel uuesti ülemineku monarkiale sobitab. Kuna aga õiguslik kuningas Habsburgide soost võitjate riikide käsul oma troonile astuda ei tohi, usaldatakse tema õigused ja võim maavalitseja kätte, kes 4. juunil 1920. aastal Trianoni rahulepingule allakirjutamisega, mille järele maa ühe kolmandikuni endisest suurusast kokku surutakse, Ungari ajaloo neljandasse ajajärku viib, milles Ungari riik esineb juba täiesti iseseisva ja rippumatu kuningriigina.

Põhimõte, mille järele võitjad riigid Ungari jagamise ette võtsid, oli rahvusline printsiip; kõik maa-alad, millel elasid suuremal arvul mitte-madjarid (kuigi nad tihti ei moodustanud enamust) lahutati Ungari riigist. Rahvaste probleem, mida võitjate riikide poolt rahutegemisel Ungari kohta kahjuks mitmeti õiglusetult käsitati, oli ikka üheks Ungari sisemise poliitika raskemaks valulapseks. Juba maadvõitjad madjarid tundsid selle küsimuse raskust; liig vähearvulisena, et kogu võidetud maa-ala enda alla võtta, asusid nad peamiselt viljarikkasse madalmaasse maa keskpaika, kuna maa pärisrahvad ning pärast sisserändajad piiridele asetati. Ungari rahvas kasvis rahvusliku kuningriigi aegadel õige jõudsasti ning neljateistkümnenda sajangu lõpul kuulus juba umbes neli viiendikku kogu rahvast Ungari rahvusesse. Türgisõjad, neile järgnev poolteistsaja-aastane Türgi okupatsioon suurel ja viljarikkamal Ungari maa-alal, ning pärast seda sõjad Ungari

vabastamiseks vähendasid Ungari rahva arvu sedavõrd, et ta pärast türklaste maalt ajamist 36%-ni kogu maa rahva arvust kokku kuivas. Algas suurejooneline maa koloniseerimine, hulk asunikke kutsuti maale, kuid võraste rahvaste kõrval tegutsesid ka madjarid ise, nõnda et nende protsent 1910. a. rahvalugemisel juba jälle 54-ni tõusis. Ent siiski oli see ikkagi alles võrdlemisi nõrk enamus.

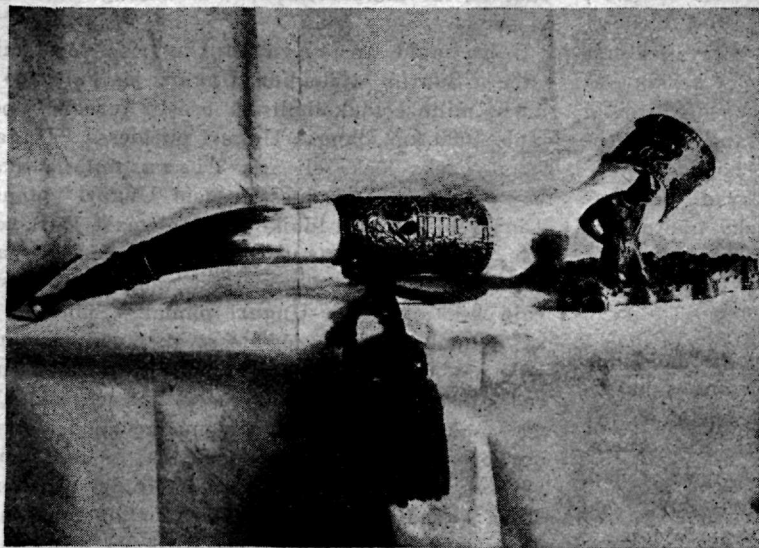
Maale oma ilmet andvad madjarid elasid samuti kui nende maadvallutavad esiisad, kahes suures ühtlases piirkonnas.

Esimene ning suurem neist mahutas enda alla suure Ungari madalma, sellega ühenduses oleva väikese Ungari madalma ning suurema osa Transdanubiast, nagu hüütakse Doonau paremal kaldal asuvaid Lääne-Ungari maid. Selle madjarite asupaigaks oleva maa-ala piirideks on, põhjas: Pozsony (Pressburg), Nyitra (Neutra), Losoncz, Rozsnyo ja Ungvas (kõik need nimet. paigad ühes suure osaga puhtungarlaste maast asuvad praegu Tšehhoslovakkias); idas: Szatmár-Németi, Nagy-Várad (Grossvardein) (mõlemad paigad ühes osa puhtungarlaste maaga asuvad nüüd Rumeenias), Gyula ja Arad (asub nüüd Rumeenias); lõunas: Obecse, Zombor (mõlemad paigad ühes suure osaga puhtungarlaste maast asuvad praegu Lõuna-Slaavias) ning Dráva (Drau) jõgi (mille ülemine vool ühes osa puhtungarlaste maast asub jällegi Lõuna-Slaavias), läänes: Alpide mäeahelikud ning linnad St. Gotthárd, Szombathely (Steinamanger) ja Sopron (Ödenburg).

Teine suur madjarite asupaik on n. n. Széklerite maa, kus ungarlased, või nagu neid siis nimetatakse Széklerid Csiki, Háromszeki, Udvarhely ja Haromszromszeki, Udvarhely ja Maros-Torda komitaatides või maakondades asuvad; selle Ungari maa-ala läänepools. punktiks on Ungari linn Marosvásárhely, kuna veel kaugemal läänepool ungarlased ikka rohkem rumeenlastega segunevad, et siis Ungari madalmaas jälle puhtungari rahvaks kujuneda (kogu see Széklerite maa on liidetud Rumeenia külge).

Ajalooline Ungari moodustas ühe sarnase geograafilise üksuse, missugust endale ideaalsemal kujul raske on ette kujutada, sest välja arvatud läänepoolsed piirid, kujutasid Karpaidid, Doonau ja Saave endast loomulikke piire. Ungari võis seep, vaatamata ta vaid väik. enamusele ning ta rahvaste mitmekesisule, võrdlemisi rahulikult alles püsida; tänapäeva Ungari aga ei kujunda enam geograafilist üksust, kuna ta nagu ta vana põliskodu Uurali ja Altai vahel, või Lebedias moodustab endast lah-

*Ungari kink Eesti kaitseliidule
— sõjasarv ja kindlust kujutav
tuhatoos.*

tist tasandikku, missugust raske on kaitsta. Eriti aga raske on tal leppida asjaoluga, et suur osa puht-ungarlaste maid on liidetud talle osalt vaenulikkude naabrite külge, kus vähemusrahvuste küsimuses veel kaugeltki pole jõutud sarnasele humaansele seisukohale, kui meil Eestis, ning kus ennevalitseva rahva liikmetel, ungarlastel, nüüd tuleb kannatada palju raskusi, mis nende elu muudab äärmiselt kibedaks ning mõrudaks.

Ungari on oma rippumatuse pidanud lunastama suurte kaotuste ja ohvritega, ning ühele kolmandikule kokkusurutud maa-alale, mille kogu tootmis- ja eksporditootmis- ning kogu tarvitus, liikumine ja kaubandus oli sisseseatud vanade piiride kohaselt, peab veel tänapäev, eriti majanduslikul alal, suurte raskustega võitlema.

Kadumaläinud maa-alad. on suurema osa saanud Rumeenia, nimelt 102.787 km², või 36,4% kogu endisest Ungari maa-alast. See juurtekasv on suurem kui kogu endine Rumeenia — 126 prots. ta endis. maa-alast. Järgmisel kohal saajate hulgas asub Tšehhoslovakkia, kelle külge liideti 62.937 km², või 22,2% ajaloolise Ungari kogu maa-alast. Lõuna-Slaavia sai Ungari maadest üle 60.000 km², või umbes 21% Ungari endisest maa-alast.

Uus Madjari riik päris vanalt Ungarilt kaks suuremat geograafilist maa-ala, ja nimelt suure Ungari madalmaa või Alföldi ning maa-ala lõuna- ja läänepool Doonaud: Transdanubia. Kuigi ka need kaks geograafilist üksust mitte täiesti puutumatult pole jäänud Ungarile,

kujundavad nende suuremad osad siiski uue riigi aluse.

Alföld, või suur Ungari madalmaa kujundab endast madaliku hargnevate Karpaatide, Alpide, Ungari keskmägestiku, Põhjaida-Karpaatide, Biharimägestiku ja Lõuna-Ungari mägise maa vahel. Madalmaast läänepoolse kergivad endise mere kallastel, mis kattis seda madalmaad, vulkaanilised Trahiitmäed. Alföldi pikkus on põhjast lõunasse 460—500 km., laius idast läände 220—290 km. Kogu Alföldi maa-ala on umbes 90.000 km² suur, millest aga lõunapoolne osa liideti Lõuna-Slaaviaga. Üldiselt muutub Alföld põhjast lõunasse künklikeks ning tema sügavama joone moodustab ta peajõe — Tisza (Theiss) säng. Alföld näib ühtlase tasandikuna, lähedusest vaadatuna aga pole ta muud kui mitmesuguse suurusega kõrguste kogu. Kõige sügavamal asuvad jõgede Tisza, Berettyó, Körösi ja Temesi tasandikud; neid tasandikke ümbritsevad ikka kõrgemad ning kõrgemad vööd, kuna Alföldi äärtel juba need tasandikud asuvad, mis sülelevad ümbritsevaid mägesid. Alföldi keskmine kõrgus on 120 m., kuid ta tõuseb tihti kuni 160—300 m.; lõunapoolse osa keskm. kõrgus on 70—80 m. Alföldi piiridel asuvad pikad seljandikud, millede keskel laiutuvad ääretud tasandikud. See tänapäev juba haritud maa-ala moodustab Ungari majandusliku jõukuse aluse. Meri, mis kord kattis Alföldi, oli alguses terves ulatuses soolane, siis segunes ta mageda veega, kuni ta viimaks muutus hoopis magedaveeliseks. See magedavee meri, mis lõpuks kattis Alföldi, võis olla umbes 60—70 m sügavune järv, mis tänase alumise Doonau kohal Raudsete Väravate ümbruskonnas Mustamere allavajumisel enesele tee sinna läbi murdis.

Keskmine soojus jaanuaris on — 1.6°, juunis + 21.5°, aasta keskmine + 10.4°. Isegi maikuu teisel poolel juhtub veel tihti kevadekülmi öid. Aastane sademete hulk on keskmiselt 600 mm, kuid tulevad ette ka põuased või jälle sademerohked aastad, milledes aastane sademete hulk kõigub 400 ja 900 mm vahel, nõnda et veeuputused tihti suurt kahju sünnitavad. Ta vaheldusrikka kliima iseloomustavateks nähtusteks on äkilised tormid, kiiresti edasi kihutavad rahe- saod ning fata morgana või kuidas teda nimetatakse Alföldis — Délibab.

Taimestik on suuremalt jaolt madalmaa oma: iseloomustavateks taimedeks on: maarjakanep, akaasia, suvitamm, roog, veepähkel; kasutoovaist taimist võiks mainida: nisu, mais, kaer, oder, tatar, kanep, meloonid, naerid, oad, päevalilled, moonid, lutsern, loomatoiduvili ja viljapuud. Loomariik on peale koduloomade esitatud jänestest, rebastest, rottidest, hiirtest, huntidest jne. Linde leiame — lөөkesi, luiki, kullakotkaid, kurgi, neppe jne.; kalu: tursk, haug, karus jne.; putukaid — rohutirtse, kolumbáscikärbsed (mürgised kärbsed, kes eriti hobuste hulgas paljukahju sünnitavad), kärbsed; mine r a a l r i i g i s leiame salpeetrit, soodat jne.

Teine maa-ala, mis kuulub suurelt osalt veel Ungarile, on Transdanubia Doonau ja Dráva (Drau) jõgede vahel, roomlaste — Pannonia. Ilma täpsemalt väljakujun. piirideta kujutab Transdanubia endast siiski, peaaesjalikult selle tagajärjel, et ta jäi vabaks türklaste ikkest, teatud ühtlase üksuse. Aga ka Transdanubia ühtlusega pole Trianoni rahuleping arvestanud, kuna lõunalääne osad on antud Lõuna-Slaaviale, lääneosad Austriale ning puhtmadjarite maa põhjapool Tšehhiale. Transdanubia geoloogiline keskpunkt on Balatoni järv (Plattensee), mis oma 690 km² pinnaga on üks suurimaist Kesk-Euroopa järvedest. Seal, kus praegu asub Balatoni järv, asus geoloogilises ürgajas lubjakivi- ja dolomiidiga kaetud mägestik, mis aastatuhandete kestel ära vajas ning ainult mõned kõrgemad tipud järve idakaldale järele jättis. Põhjapoolsem osa ei vajanud ära, ning kujutab tänapäev põiki läbi Transdanubia kuni Doonauni Budapesti juures mineva Keskmägestiku, Ungari suurima mäeaheliku. Selle Keskmägestiku keskkohaks on Bakony, üks 4—500 m. kõrgune platoo, mille mäed koosnevad lubjakivist ning millele leidub vähe vett, mis pärast ka tema elanikkude arv oli väike, seevastu aga tema asuvate röövlite arv seda suurem, kuna nad siin leidsid häid peidurkaid, nõnda et Bakonymetsa röövliromantika oli kuulus kaugele üle vana Ungari piiride. Oma laia ulatuse tagajärjel on Balatoni järv väga madal ning ta keskmine sügavus vaid 3 m., mispä-

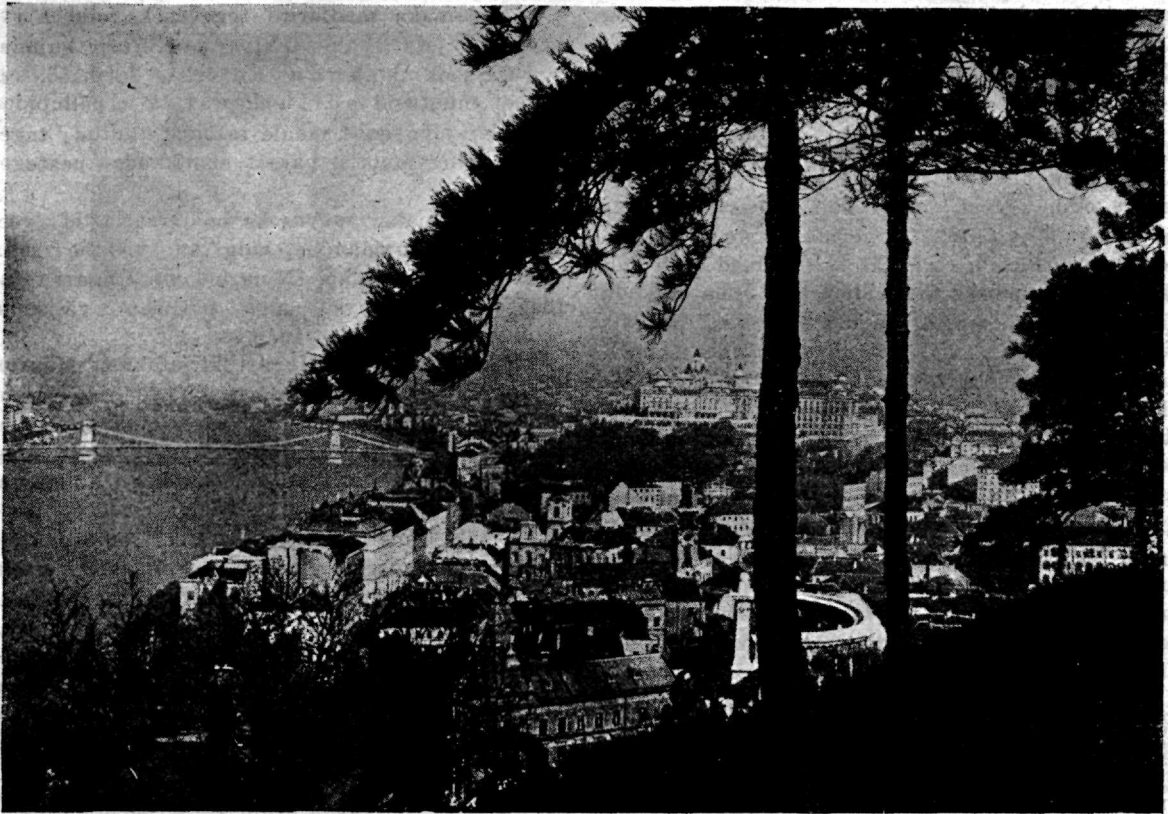
rast ka laevandus tema pinnal kuidagi edeneda ei suuda.

Ka muid veeteid on Ungaris võrdlemisi vähe. Suurim ajalooline Ungari jõgi oli Doonau, mille sõidukõlbulisest osast tervelt pool, umb. 1000 km., langes Ungari piiridesse. Ungari rahvusliseks jõeks oli aga Tisza, mille allikad ja suubumine Doonausse asusid Ungari pinnal. Täna voolab ainult lühike osa mõlemast jõest veel läbi Ungari; Doonaust on jäänud järele vaid üks veerand endisest pikkusest ning Tiszast asub vaid keskmine osa Ungari pinnal. Samuti on ka Doonau ja Tisza jõgedesse voolavad vähemad jõed naabritele ära antud, nõnda et ka need suured kunstlikud veeteühendused, missuguseid Ungari hakkas looma Doonau suurlaevanduse huvides, on jäänud ta pärijate teostada. Ainult mõne väiksema jõekese korraldamine ning Doonau-Tisza kanaali süvendamine võiksid lähemas tulevikus kuuluda Ungari vee-ehituskavasse.

Ka suuri ja rikkaid, peamiselt Madjari linnu pidi Ungari ära andma. Seepeale vaatamata on mõned tähtsamaist ka jäänud ta pinnale. Ungari ja ungarluse keskkohaks on nüüd kui ennegi ta pealinn Budapest. See linn tõstab oma sühvakaid suursuguseid torne ja ehitusi taeva poole seal, kus ühinevad Alföld, transdanubiline kungastemaa, väike Alföld ning põhjaläänepoolse kõrgustiku platoo. Maa tähtsamad teed ristuvad Budapestis, kus ka metsamaad ning mägestikud madalmaa lagendikkudega seetõttu kokku puutuvad. Siia juure tulevad veel lisanduseks õnnelik asupaik Doonau ääres, võrdlemisi lähedane kaugus läänepoolt läbi mägestikkude tulevaile teile, kerge ülepääsu võimalus üle Budapesti juures väga kitsa Doonau; ning veelgi teised õnnelikud olukorrad, nagu kuulsad soojavee allikad, mudavannid, ravitsusveeallikad, millede jäämine Ungari piiridesse talle kindlustab võrdlemisi kasuliku väljaveoaine. Budapesti edenemine oli takistatud poolteistsada aastat Doonau paremal kaldal Budas asuvate türklaste läbi, ent loomulikku olukordi ei suutnud see asjaolu mitte hoopis hävitada, vaid ainult nende arenemist takistada. Aastal 1686 aeti türklased Budast minema. Aastal 1720 oli Budal ühes Pestiga 12.200 elanikku, kellest ainult 19 prots. kuulus madjarite hulka. Elanikkude arv tõusis kiirel sammul, jõudis ühe sajangu pärast 1831. aastal juba sajatuhandeni, et siis järgmise üheksakümne aasta jooksul muutuda kümnekordseks ning pärast maailmasõda tõusta üle miljoni, kelledest 1910. aasta rahvalugemise andmetel olid ligi 90% madjarid.

Suuremate linnade hulka kuuluvad veel Szeged, Debrecen, Kecskemét, Székesfehérvár, Esztergom, Veszprém, Pécs ning teised.

Budapest vaadatuna Gellérthegyt.

Samal ajal, kui madjarid pärast üleminekut üle Karpaatide Ungari madalikku elama olid asunud ning mõne röövretke Lääne-Euroopasse ette võtsid, kuulis ka välismaa 9. sajangu teisel poolel esimest korda neist. Kuni nende katastroofilise lüüasaamiseni Merseburgi all 933. aastal ja Augsburgi all 955. aastal, mis nende sõjaretketele Saksamaale piiri pani, olid nad väga kardetud ning ükski muinasjutt polnud paha küllalt, et frankidele ja germaanlastele hirmujudinaid peale ajada.

Prof. H. Marczali avaldab oma Ungari ajaloos mõned kaasaegsete kirjeldused, mis ses mõttes on väga iseloomustavad:

Liutbrand, Cremona piiskop kirjutab 960. aastal ungarlaste kohta: „Kuningas Arnulf kutsus, kui ta Määri kangelaslikke vürste ei suutnud ära võita, endale appi kõhnu, hulljulgeid, Jumalat mitte, aga igasuguseid kuritöösid hästi tundvaid, tapmist ja röövimist ihkavaid ungarlaste suguharusid.“

Regino, Prümi abt, kes oma ajaraamatu kirjutab Trieris 907. aastal kuigi kaasaegsena, ent siiski kaugel sündmuste paigast, teab ungarlaste kohta järgmist jutustada: „Issanda aastal 889 tungis Ungari rahvas, metsikum ja öelam kui isa loom, Sküütiast välja ning otsus-

tas endale uut kodu asutada. Mõõkadega ei löönud nad just palju maha, aga nad tapavad seda paremini nooltega, missuguseid nad käsitavad säärase osavusega, et nende eest kuidagi ei suuda end varjata. Nad ei ela kui inimesed, vaid kui metselajad, ning nende kohta käib ka kuuldus, et nad õgivad toorest liha, verd joovad, sõjavangidel südame välja lõikavad ja seda arstirohuna tarvitavad, et nad ei tunne armu ega halastust. Selle paha rahvuse õelus on peamiselt ka Itaalia kuningriigi hävinemisele viinud.“

Haritud Saksa vaimulik D a d o avaldab Verduni piiskopi soovil oma arvamise ungarlaste kohta, protesteerib aga kõige pealt selle vastu, et neid, seda Jumalast vihatud rahvast, peetakse piiblliliste Gog ja Magogi järeltulijajaks. Dado ütleb edasi: „Selle hirmsa rahva nime ei leia me üheski ajaraamatus seletatuna, ning seepärast avaldan siin mida olen kuulnud vanadelt siis, kui selle rahva neetud nimi esimest korda nende kõrvu ulatus. Aga ma ei tea, kas see on õigus või luule. Ühe näljahäda tagajärjel põgenesid selle suguharu liikmed Maeotia rabadesse ning kuna nad olid väga näljased (grossen Hunger hatten) ja langesid nagu näljased hundid rahvaste kallale, nimetati neid *hungern*. Pärast lahkusid nad aga soodest ja rabadest ning

astusid Jumala õiglasel otsusel meile turjale ning igalpool rändab nende ees võitmata kartus, kuna Jumal meid nende koletiste läbi nuhtleb. —“

„Tõeliselt nägi aga ungarlaste iseloom hoopis teisiti välja, jätkab prof. Marczali oma ajaloos, „ning ainult hirm nende sõjapidamisviisi eest,“ mida läänes ei tuntud, istutas sakslaste ja frankide, itaallaste ja germaanlaste südameisse sarnase hirmu, et ükski vale polnud halb küllalt, et teda poleks meeeldi ustud. Juba algkodu ungarlast iseloomustas teatud väarikus, rahulik tõsidus, jõud, osavus, iseteadvus, tuline isamaa-armastus, suurmeelsus ja võõrastevastuvõtlikkus. Ta on aga ka äkiline ning äge, ta armastab tuliselt ja vihkab tuliselt, ent kättemaksuhimu, kavalus, salakavalus ja roomav olek on talle hoopis võõrad. Ta laseb end kergesti mõjutada ja end kaasa kiskuda, ta vaimustub kergesti igale heale asjale, ainult pole ta küllalt visa ja püsiv; ta tunded vahelduvad kiiresti ning seepärast õeldaksegi ta rahvalaulus: Nuttes hõiskab madjar, „Sirva vigada magyar.“

Võõraste rahvaste hulgas ei suutnud madjarid mitte ainult alal hoida oma keele, vaid ka oma iseäraldused ning neid arendada, vaatamata sellele, et nad vastu võtsid lääne kultuuri. Täna on madjarites ei leia me enam ühtki jälge endisest vanast Ungari rahvast, sest ka madjaritega suguluses olevad rahvad segunesid juba varakult tol ajal alles Türgi keelt kõnelevate bolgaritega; ka madjarid ise sulatasid endasse Pannonias, tänases Transdanubias või Lääne-Ungaris elavad avaarid, kosar-kabaarid, palotšid, bešenýörid ja kumaanid. Kui uute asunikude hulgas juba üks vaesem rahvakiht oli välja kristalliseerunud, avanes ka võimalus, et madjare põlluharimises ning karjakasvatamises avitavad Germani ja Slaavi sõjavangid ja teenijad ungarlastega hakkasid segunema. See mitmete rahvaste segunemine jättis loomulikult rahva elusse jälgi ning süstemaatselt kogutud Madjari rahva traditsioonide abil tegi võrdlev folklore kindlaks, et Madjari rahvas, mis puutub muusikalisse ning lüürilisse tundmuselusse, seisab rahvaste esirinnas; väga rikas on ka Madjari rahvanäli ja samuti pannakse muinasjuttudes rohkem rõhku ideele ning kunstilisele aine käsitlemisele kui sisule. Ka kristlike ungarlaste hulgas olid veel paganlike aegade kombad alles hoidunud, kuid need on pea kõik kaduma läinud, kuna neid ristiusu vastuvõtmise järele metsikult ning süstemaatiliselt taga kiusati. Puhtmadjari elemente leidub tänapäev ehk vahet ainult maa-alal sealpool Doonau, ülemise Tisza ääres, Széklerite maal Transilvanias (Siebenbürgenis), seal, kus Türgi valitsus maad ei rõhunud ning Türgi sõdurid mitte kohaliku rahvaga ei saanud seguneda.

Vanemaks madjarite tegevuseks olid kütmine ja kalapüük; ratsaküttest kujunesid aja jooksul rändavad veiste karjused, kes pärast muutusid põllumeesteks; põllupidamine oli juba enne maale asumist tuntud tegevusala ning muutus pärast elanikkude peategevuseks.

Armsamaks tegevuseks on ungarlastel veel praegugi põllupidamine, kuigi ka käsitöö ikka rohkem pinda võidab. Ning moodsa Ungari tööstuse saadused võivad juba parimate välismaa saadustega võistelda.

Üks suurimaist Ungari kirjanikest, Maurus Jókai, hea rahvaelu tundja, kirjeldab oma rahva hinge järgmiselt: „Madjar kaldub kuumaverelusele, tema kujutlusvõime ärkab kergesti ning ergutab teda võitlust poole maailmaga alustama, kusjuures ta ise igasuguste ohtude suhtes pimedaks jääb. Enne Mohácsi katastroofi tundis ta ainult üht juhtlauset: ainuüksi oma pitsatsõrmusega peksame kogu Türgi väe surnuks! See usk endasse elab igas üksikus isikus; Ungari külapoiss ei võta kunagi keppi kaasa, kui ta laadale kaklema läheb. See usk endasse on ka tema uhkuse alusmüüriks. Ta ei tunnusta ühegi võõra rahvuse eesõigust oma rahvuse ees. Ka oma aususele on ta uhke. Mitte just kauges minevikus oli Madjari aadlimees uhkeim mees maailmas; isegi talupoeg on ses mõttes aristokraat, on seda tänapäevgi, mitte ainult teiste rahvaste, vaid ka iseenda rahva teiste klasside suhtes; ning vahet ükski teine keel ei tunne nii palju peeneid vahetegemisi teise isiku poole pööramisel kui Madjari oma, ning valesti tarvitatud isiku poole pööramine kutsub valesti tituleeritu juures esile viha. Madjari rahva iseloomu flegmalist joont tõestab kestev kinnipidamine kord valitud kõrgeist ideest Teiseks madjarite flegmalise iseloomu tõestuseks on ta jumalakartlikkus ning ta ustav perekonnaelu. Madjari rahvas ei ole alistuv, ta ei paindu kellegi ees, ent avaldab igaühele talle väärivat austust, eriti kui tal on tegemist haritud inimesega. Madjar arvestab vaimuliku, vallavanema ning lugupeetud isikute arvamiseega. Sügava tõsiduse kõrval avaldab ta vaimu ka kalduvusi huumoriks, kuid kometimäng on talle võõras, rumalusi ta ei armasta ning ta nägu ei ole sünnis moonutuseks. Kes tahab veenduda madjarite sügavas tõsiduses ning õiglasel iseloomus, see jälgigu neid kalviinlaste jumalateenistuse ajal, kui nad oma psalme laulavad: see hardumus, mis siis ilmneb, ei põhjene milgil ettekujutust mõjutaval välisel kombel, vaid ainuüksi tema hingelaadil. Sama hardumust võime leida ka suurtel katoliiklaste kirikupühadel maal ning eriti veel vaikselt nädalal enne lihavõttepühi.

Kaitseliitduo. Pärnus 1928. a. Kõiveo Tallinna meeskond.

Türklaste valitsusele Ungaris tegi lõpu õieti alles Pozsarevac (Passarowitz) rahuleping aastal 1718., mille järele kogu Doonau, Tisza ja Marosi jõgede vaheline maa-ala jälle Ungari kuningriigiga ühendati. Poolteist aastasada kestnud Türgi valitsemise ajal oli maa kaotanud suure osa oma elanikest, kuna mitte ainult türklastega ei tuinud võidelda pea vahetpidamatult, vaid ka sisemisi võitlusi, eriti valitsejasooga rahvusliku iseseisvuse ning protestantlike usu kommeha tarvitamise pärast. Kõik need võitlused laastasid rahvast. Ühes suuremaist maakonnist, milles ka rahva tihedus oli kõige suurem, Békési maakonnas oli pärast türklaste äraajamist järele jäänud vaid kaks elanikku. Aastal 1720. maksumise läbiviimiseks ettevõetud rahvalugemine avaldas, et kogu maal on vaid 2,5 miljonit elanikke; arvurikkad, nüüd viljarikkamad maaalad olid täiesti tühjad ja mahajäetud. Alles sellest momendist alates, mil ka juba viimane türklane maalt oli sunnitud lahkuma, algas mahajäetud maa-alade koloniseerimine. Kõigepealt ilmus mägedesse ja kõrgustikkudesse põgenenud rahvas jälle türklaste asulaks olnud Ungari madalmaasse; algab aga ka riikline koloniseerimispoliitika, mis kogu 18. sajangu jooksul suure arvu koloniste maale juhtis. Nõnda püüti eriti ka just Saksamaalt koloniste maale avatleda, kellele lubati maad ja tööriistu, loomi ja ehitusmaterjali kui ka raha. Seda koloniseerimispoliitikat juhiti Viinist ning peamiselt selle sihiga, et niigi juba nõrgaks jäänud Ungari rahvast yõõraste elementide maale juhtimise abil veelgi rohkem nõrgestada, teda sisserännanud uute elanikkude suhtes vähemusse suruda, kuna sel teel loodeti Ungarit kergema vaevaga muuta Austria provintsiiks. Kuna Viini valitsus sakslastes nägi

endale kõige kindlama toe, siis püüti muidugi peamiselt just nende arvu suurendada, kuid teiselt poolt avatleti ka samal ajal Türgi valitsemise alt vabaks saanud Serbia ja Kroatia maa-aladelt elanikke igasuguste lubaduste ning rahvuslikkude eesõigustega ungarlaste suhtes Ungarisse. Ka rumeenlased tulid suurel arvul Ungarisse. Nende asumine Ungari idapoolsesse ossa, tänasesse Transilvamiasse (Siebenbürgen) muutus sedavõrd massiliseks, et Austria valitsus juba samme hakkas astuma nende juurevoolu piiramiseks. Nende takistamine ei õnnestunud aga sugugi sel määral, kui nende avatlemine, mille tagajärjel nende arv Transilvamiast ilmasõja ajaks juba oli tõusnud ligi 3 miljonini, mispärast siis ka kogu Transilvania ühe suure puht Ungari maa-alaga Trianoni rahulepingu põhjal Rumeenia külge liideti.

1787. aasta rahvalugemise andmetel oli Ungaris siis juba kaheksa miljonit elanikku, seega siis 5,5 miljonit rohkem kui 67 aasta eest. Elanikkude juurekasv oli 210%, mida suuremalt jaolt tuleb kirjutada sisserändamise arvele, kuna loomulik juurekasv selle aja jooksul milgi tingimisel nii suur ei võinud olla, ning pealegi veel mitu sõda selle aja jooksul maad ja rahvast laastasid ning hävitasid. 1787.—1850. aastate vahel ei võetud Ungaris rahvalugemist ette. Pärast Ungari vabadusvõitluse (1848/9.) — õnnetut lõppu võeti Ungaris uus rahvalugemine ette, mille järele rahvaarv oli tõusnud 11.554.000-ni; seega oli siis 68 aasta kestel rahvaarvu juurekasv võrdne 3,5 miljonile, vastavalt 5,5 miljonile pea sama aja jooksul enne seda rahvalugemist.

Pärast seda kui 1867. aastal Ungari põhi-seaduslik kord jälle maksma oli hakanud, korraldati iga 10 aasta tagant korrapärane rahvaluge-

mine, millede tulemused avaldavad vahetpidamatut rahvaarvu kasvamist.

1869. aastal:	13.561.000
1880. „	13.729.000
1890. „	15.133.000
1900. „	16.684.000
1910. „	18.264.000

Ungari elanikud jagunesid enne maailmasõda ning pärast Trianoni rahulepingut järgmistesse rahvustesse ning järgneval arvul:

Viimane rahvalugemine võeti Ungaris ette 1. jaanuaril 1921. aastal. 1910. aasta rahvalugemine endises ajaloolises Ungaris andis üle 18-miljonilise rahvaarvu, millede juure tuli veel arvata Kroatia-Slavoonia elan., kes ka kuulusid Ungari ülemvalitsuse alla, nõnda et Ungari rahva koguarv tol ajal oli ümmarguselt 20 miljonit suur. Trianoni rahulepinguga kaotas Ungari ümmarguselt 60% oma rahvaarvust, nõnda et tal praegu vaid 8 miljonit elanikke on (1921. a. rahvalugemise andmetel oli Ungaris 7.840.832 elanikku).

Rahvuse nimi	Ajaloos Ungaris 1910. a. andmetel		Tänases Ungaris 1910. a. andmetel		Kaotused	
	rahvaarv	% o/o	rahvaarv	% o/o	rahvaarv	% o/o
Madjare	9.944.627	54,5	6.612.000	88,4	3.860.000	30,9
Rumeenlasi	2.948.186	16,1	49.000	0,6	3.360.000	26,9
Slovakke	1.916.357	10,4	166.000	2,2	2.060.000	16,5
Sakslasi (nende hulgas ka üle 200.000 juudi)	1.903.357	10,1	521.000	7,0	1.600.000	12,8
Ruteenlasi	464.270	2,5	1.000	0,0	540.000	4,3
Serblasi	431.516	2,5	22.000	0,3	510.000	4,1
Kroaate (ilma Kroatia-Slavooniata)	194.808	1,1	41.000	0,6	180.000	1,4
Teisi (vendisid, bulgaare, tšehke, poolakaid, mustlasi jne.)	401.412	2,2	70.000	0,9	390.000	3,1
Kokku	18.264.533	100,0	7.482.000	100,0	12.500.000	100,0

Kaitseliidup. Pärnus 1928. a. Kaitsele. ülem kindr. Roska avab staadionil võistlused.

Naiskodukaitse organiseerimine maal.

Naiskodukaitse Pärnumaa ringkonna esinaine pr. H. JOHANI kõne, peetud Pärnus 16. juunil naiskodukaitse Pärnumaa ringkonna poolt korraldatud avalikul kõnekoosolekul.

Olen asetatud õige raske küsimuse ette: kõnelda naiskodukaitse organiseerimisest maal. Lühike on olnud veel naiskodukaitse iga, lühikesed tema organiseerimistööd, vähe on kogemusi, vähe veel ülevaateid teiste tööst meie kodumaal, veel vähem teateid samasugusest tööst meie naabrite juures lähedal ja kaugemal. Seetõttu on selle teemi käsitletu vast liig ühekülgne, liig pealiskaudne. Tahaksin kõnelda siis vaid mõnest sihtjoonest, mõnest nähtusest, mõnest üksikasjast, millised pannud mõtte vahel kiiremalt liikvele, tekitanud mõnesuguseid otsustusi, soove ja plaane naiskodukaitse organiseerimistöös.

Naiskodukaitse organiseerimine maal kannab minu arvates pisut teissugust ilmet kui samalaadiline töö linnas. Linnas on rahvas tihedalt koos, seal on kergem koguda liikmeid, hõlpsam kutsuda kokku neid kas tööõhtuile, koosolekuile jne. Maal on ühe jaoskonna raadiuseks sageli 10 ja rohkemgi klm., üksikute liikmete elukohad üksteisest kaugel, sidemepidamine seetõttu õige raskendatud. Linnas on tööaeg normeeritud kindlamalt, ollakse õhtupoolel ja õhtuti varakult vaba, võib siis minna loengule, kursusele või tööõhtule. Maal aga pole mõeldav minna kas või viis-kuus klm. pärast töötamist

Naiskodukaitse Tartu ringkonna iuhatus ühes jaoskondade ja osakondade esinastega.

Meil on praegu käsil alles õieti nende tööde algus, pole ju kaua sest, kui saime oma ajutised põhimäärused. Peame alles proovima, katsetama, vaatama ja jätma edaspidiseks ainult selle, mis elujõuline, mis lõõnud läbi. Võib olla, et mõnigi paragraaf ajutistes põhimäärustes tuleb kustutada või asendada teisega, mis otstarbekam, meie elule ja oludele vastavam. Astume esimesi samme sel teel, mis peab viima kaugemale isamaalises töös, üles kauni ja kõrge poole, sel teel, mis aga on veel sillutamata, sageli isegi rajamata, teada meil — sammujail — ainult siht ja suund.

heinamaal või rukkipõllul mingile koosolekule, sealt hilja pöörduda tagasi ja järgmisel hommikul jälle asuda raskesse töösse, liiatigi, kui puuduvad liikumisvahendid ja -võimalused. Siin tuleb tööd naiskodukaitse alal kuidagi piirata, teda teha siis, kui tööde vaheajad, koondada nad ajale, mil välised tööd annavad juba aega mõelda mil-legi muule. Meil tuleb tihti liikmete kogumisel kuulda üteldusi: ei ole aega, kodune töö kannatab selle all, kaugel ka jne. See on ka tõesti õige ja seda tuleb arvestada. Talumajapidamised ei ole suutnud pärast sõda oma endist jõukust veel tagasi võita, sest sõjaegade vapustu-

sed olid väga põhjalikud, hiljem on olnud lõikusid ikka kehvapoolsed endistega võrreldes. Ka tänavune kevad asetab raskemeelsuse põllumehe rinda, ei jäta see mure perenaist puudutamata. Sellest ka arusaadav, et andutakse oma otsekohestele ülesannetele täie jõu ja energiaga. Veidi rohkem aega on vast peretütardel ja neid võib siis ka rohkem koguda naiskodukaitsese organisatsioonini. Alevites on lugu vast pisut kergem, siin on naistel rohkem vaba aega, kogunemine kursustele, koosolekuile jne. võtab vähem aega ja kulu.

Seda kõike arvestades tuleb meil talitada töödega koormamisel õige ettevaatlikult. Töö hooajad oleksid peaaegselt talvel. Siis korraldatagu kursusi käsitöös, majapidamises, sanitaaralal; tuleks korraldada siis ka käsitöö, õhtuid, võiks valmistada siis käsitöid, mis lähemal loterii tarvis, mis ju pidude kõrval parimad sissetulekuallikad. Seesuguste õhtute kui ka koosolekute kava oleneb muidugi mitmesuguseist kohalikest võimalusist ja korraldajaist endist.

Peale nende töökoosolekute, kui neid nii võib nimetada, mis aga määratud osalt ka eneseharrimiseks ja -arendamiseks, koonduks naiskodukaitsese liikmete tähelepanu kaitseliidu pidudele ja laagripäevile. Muidugi tuleb tööd ka veel maaoõvrite ajal, häire puhul jne., mis iseendast mõistetakse ja millel ma seepärast pikemalt ei peatu. Pidude suhtes olen arvamusel, et neid ei tohi pidada palju ega sagedasti. Olgu neid paar aasta jooksul, nad olgu aga sisukad, tuumakad, hästi ette valmistatud. Maal on saanud igapäevaseks nähteks, et harilikud seltsipeod on kehva ettevalmistusega, näitemäng valitakse ja proove peetakse ainult peoelisel nädalal; on iseendast mõistetakse, et siis näitlejad-asjaarmastajad ei saa oma osi hästi kujutada. Kaitseliidu pidudele valmistatagu juba kaua varem, valitagu eeskava ja korraldatagu pidu selline, et ta seisaks kõrgemal harilikust seltsipeost. Muidugi mõista peab samaväärselt hoolitsema ka emelaua eest. Ühe sõnaga, tuleb kanda hoolt, et rahvas peaks lugu neist pidudest, siis võtab ta ka rohkesti osa sellest ja sissetulek on kindel. Kaitseliidu suupäevaks maal peaks olema minu arvates igal aastal meie vabariigi aastapäev. See ongi meil peaaegu igal pool nii kujunenud, tuleb hoolitseda, et siin mindaks ikka ja ikka tõusu suunas.

Teine tähtsam tööaeg kaitseliidus on laagripäevad. Siin lasub naiskodukaitsese liikmete õul palju tööd. Siin tulgu nad välja kõik ja hoolitsegu toitlustamise eest täiel määral. Ei tohi sel puhul unustada ka lõbustusi, mis pakuksid vaheldust töö- ja õppevaheajal ja aitaksid tõsta laagri meeoleolu, mis mõjub omakorda kaasa laagri heaks kordaminekuks. Laagritööd lähemalt piiritleda siin pean ülearuseks, see töö kujuneb välja iseendast, tarvidusist ja nõudeist.

Praegu, kus organiseerimistööd alles oma

arenemise esimeses staadiumis, on tööd vast rohkem, tuleb tulla kokku sagedamini, kas või praegusel töökleidi muretsemise aegjärgul. On käimas igalpool malevkondades, kus puudub veel lipp, selleks eeltööd. Peetakse tarviliseks asutada kaitseliidu kodusid, mis maal alevikkudes otse hädatarvilised. Siin olgu naised abiks niihästi nõu kui teoga. Kodude asutamine nõuab palju aega ja kulu, nõuab suuri sissetulekuid. Aga oldagu ettevaatlik nende sissetulekute äratartvitamises. On asjatu kulutada peo sissetulekuid uhkete pidusöökid ja söömingute peale, inimesi toita on tarvis, aga siin tehtagu seda äärmiselt lihtsalt, sest peab pidama silmas, et meie majanduslik jõukus pole väga suur, ja ajad näitavad, et siin järsud paranemised on võimatud.

Olen puudutanud seni küsimusi, mis puudutavad meie maist olemist. Meie ei tohi aga unustada ka vaimlist osa meis ja meie elus. Töö sel alal käigu kogu aeg kaasas ülalpool toodud tööga. Selle töö tegemiseks pole vaja eriliselt tulla kokku, vaid meis valitsegu iga töö tegemisel vaim, mis püüab ülespoole, ilusama ja kaunima poole, mis avaldub meie kodu, meie rahva ja riigi armastamises ja nende kõigi haridusliku ja kultuurilise tasapinna tõsta aitamises.

Tahaksin siinkohal puudutada veel üht küsimust, mis seni avalikult täiesti puudutamata, mille küsimusse võtmine näib aga minule mitmesugustel põhjustel hädatarviline.

Meil on seni kõneldud palju Eesti naise armastavast südamest ja töökast käest. Meie rahvas on elanud läbi raskeid aegu, kuni on saanud peremeheks Läänemere koidukaldal. Tema kõrval on seisnud truult ja ustavasti naine, on aidanud kodu kaitsta ja ehitada. Sellest kõneldakse meil sageli, seda ülistatakse ja seistakse hardumuses selle suure töö ees. See on ka õige! Me peame avaldama sellele suurt lugupidamist. Aga meie märkame selle suure töö ja armastuse kõrval ebameeldiva joone, mis tikub võtma endale liig palju maad meie töös ja tegevuses. Vabandatagu mind, kui puudutan siin õrna kohta, tahaksin teha seda õige õrnalt, kuigi see tekitab vast natuke valu. Tahaksin nimetada siin seda sallimatust üksteise vastu, mis tikub halvama meie töövilja, aga ka tegutsemist ennast. Ma ei taha sugugi öelda, magu oleksid ainult naised meil sallimatud. Ei, meie rahvas valitseb üldiselt selline vaim. See on ju ka osalt mõistetakse, see käib kaasas meie ajalooliste sündmustega. Seni, kuni oli meie rahval ühine vaenlane, kes tikkus tema igapäevsesse ellu, võitlesime üksmeelselt ja võitlesime oma õiguste eest, mis kuulusid ajalooliselt meile. Nüüd, kus meil käes meie õigused, ei suuda me veel kohendada hästi uutest oludes. Meie meeli valitsevad veel endised püüded ja meil unuvad tihti meie kohused. Meie endised ülemad talitasid sageli

nii, et me pidime endid kohustama nende käske mitte täitma või neist kuidagi mööda hiilima. See on saanud harjumuseks ja meil on tihti peale tarvidus praegugi nii talitada. Me näeme aga selleks ees takistusi, mille tekitajaiks peame oma lähedalseisvaid inimesi, see tekitabki meis kibedust ja teeb meid üksteise vastu sallimatuks. Seesugune nähe valitseb meie ümber tänapäev kõikjal, see tuleb ette meie seltskondlikus kui ka riiklikus elus. Mind läbistas suur heameel, kui lugesin „Kaitse Kodu!“ jõulunumbri Aino Kalda üleskutse meie naistele, et nad võtaksid midagi ette, et Eestis austataks inimest, et nad katsuksid puhastada praegust mürgist õhustikku, paneksid maksma avalikkuses inimese austamise

sinud teid, kuidas vabaneda neist nähtusist. Muidugi mõista, ei ole sellane nähtus ainult naiskodukaitses, see valitseb kõikjal meie seltsides ja ühingutes. Võib olla, tulevad naiskodukaitses need nähtused elavamalt esile sellepärast, et meie vaatame sellele organisatsioonile ikka kui pool sõjaväelisele korraldusele, mis nõuab kaunistigi distsipliini. Meie distsipliin eraelus on aga äärmiselt nõrk. Teistelt oskame meie veel nõuda distsipliini, aga enestelt õige vähe. Meil nagu puuduks veel arusaamine, et enesedistsipliin on iga isiku suurim vourus, et see on õnneliku, rahuliku elu alus igal pool nii kodus kui seltskonnas ja riigis. Meil lastakse oma tundeid ja kirgi talitada liig omapead, ei

Naiskodukaitse Pärnumaa ringkonna juhatus: proua Tšiševsky, prl. Luukas, pr. H. Johani (esinaine), pr. A. Ruubel, prl. L. Juut (sekretär).

põhimõtte. Siis oleksid nad saatnud korda suure isamaalise kohustuse ja töö.

Aga enne, kui läheme tegema seesugust tööd avalikkuses, peame tegema selle töö endi juures. Meil tuleb ette juhtumeid, kus naiskodukaitse liige on valmis astuma välja organisatsioonist ainult sel põhjusel, et tema rühmapealikuks on see või teine naine või et toitlusosakonna juhataja on just see isik, aga mitte mõni teine, et just see isik võib temale anda käsku ja tema peab liiatigi veel alistuma. On juhtumeid, kus osa naisi lööb kokku, tahab lahku lüüa ning asutada uue jaoskonna. Põhjuseks tuuakse ette: ei saavat läbi. Mõnel pool kuuled jälle, et nende töö soigus ja kui põhjusi lähed pärima, siis öeldakse: omavahelised intriigid. Olen olnud mitu korda juba säetud nende küsimuste ette ning ot-

tahetagi neid vahel valitseda ning kärpida. Kuidas siin aidata, mis võtta ette — on raske öelda. Tahaksin siin juhtida tähelepanu enesekasvatamisele. Peame algama iseendist. Ennast kasvatada on võimalik siis, kui endid põhjalikult tunneme. Juba vanadel kreeklastel oli tähtsamaid juhtlauseid „tunne iseennast“. See on olnud ja jääb raskeks ülesandeks elus. Aga avitama peame siin! Olen mõistnud, et suurt abi võiks siin saata kirjandus. Õpetatagu naiskodukaitse liikmeid kirjandust lugema — ka see nõuab oskust —, teda armastama. Kirjandusest leiame kujusid, millega võime võrrelda endid. Ainult võrdlemisel tunneme ju, mis hea, mis parem, mis halb, mis halvem. Võiks pidada siin referaate, harutusi; võiks harutada elulisi küsimusi, kas või nähtusi igapäevasest elust. See on ras-

ke, kuid sel teel õpime analüüsima end, vaatlama, kas on see kõik, mis teen, ka õige, aus ja õiglane nii enese kui teiste suhtes. Õpime otustama erapooletult. Eriti tahan rõhutada, et ei tohi kanda tülisid, mis tekivad inimestel nende eraelus, maiskodukaitse organisatsiooni. Neil koosolekuil ning tööil oleme üle kõigist pahandusist, tegutseme erapooletult, täidame määrused hästi ning täpsalt; teadkem, et seda tööd, mis teeme, pole tarvis pealikkule ega sellele, kes käsib teha, vaid see läheb meie kõikide, meie rahva, riigi kasuks. Iseenesest mõista, et siin ka juhtivail isikuil olgu väga palju takti. Töökorraldusis oldagu ettevaatlik, tarvitatagu tooni, mis teist ei haava ega avatle mittetähtsusele. Tööd jagatagu ühetaoliselt, ärgu olgu neil tegutsemisel, mis ühenduses kaitseliiduga, prouadid ja preilid ning köögitudrukuid ja kartulikoorigid. Unustagu prouad ja preilid neil korral oma valged pehmed käed! Külap nad lähevad hiljem jälle tagasi pehmeks ning valgeks. Muidugi on siin ka muid kohustusi, kui just kartulikoorigimine, aga töö jagamine olgu ühtlane, siis on saavutatud üksmeel, mis tähtsaim nõue ühisel tegevusel. Ärgu olgu liikmed liiga kärsitud ning ärgu ähvardagu ära minna siis kohe, kui mõni asi pole just mitte väga meele järele. Tehkem kindlaks ühiselt mõni puudus ning otsigem teid tema kõrvaldamiseks.

Mulle tuleb meele praegu meie luuletaja Gustav Suitsu üks luuletus, mis lauldud sel ajal, kui meil veel kellelgi polnud aimu meie praegusest seisukorrast, kui veel keegi ei osanud mõ-

teldagi iseseisvusest. See luuletus kujutab meile lauliku tookordse pilguga vaadeldud Eestit, mille ajalugu on õudne kui needmine, milles „köverad, küürakad vaevakased juurtega, juurteta mädasoo müllkas.“ Selles Eestis, ütleb laulik, närtsivad noorelt põskede roosid, roostetab tegude haljas teras, teda rabavad rängalt hallaöö piitsad. Siin ei suuda keegi heledalt naerda, siin „sajab hääletult roostedude märga.“ Selle kõige tagajärjel jõuab laulik otsusele, et saatusest troostitum sündida laulikuks Eestis, sest „ei siin haljast loorberipärga vajuta keegi lauliku pähe!“ Ja mis sunnikski meid siin laulma vaimustavaid laule? Aga Suits ütleb:

„Laulame tundes, et varakult kaome,
Siia neetud sohu vist vaome.
Millest aga unistame, surmalapsed?
Paremast teistele elupäevast
Eesti päevast!“

Kas pole meil nüüd veel palju rohkem põhjust rühkida, töötada ja unistada sealjuures meie järeletuleva soo paremaid elupäevist! Kas ei jõua aidata meid kõrgemale tõusta meie argielu väiklusist, sallimatusest, väiklasest kadedusest ning isegi õelusest see teadmine, et meie töö on pikem kestvus, kui ainult meile vaja, tema väärtust hinnatakse ka meie järeletulevate põlvede poolt. See aade, elada ning töötada mitte ainult endale, vaid oma rahvale ja oma rahva tulevikuks, on küllalt kõrge, ilus, püha, on küllalt väärt, et toome temale ohvriks palju rohkem veel kui oma argielu väiklused.

Naishodukaitse Emmaste jaoskonna eestilaadilise käsitöö kursusest osavõtjad, ühes kursuste juhataja E. N. L. instruktoriga prl. E. Mahoniga (keskel).

EESTI VABADUSVÕITLUSTE ILUKIRJANDUSLIK KAJASTUS

B. LINDE

Järg 1.)

Teine selle kogu novell „Hammas hamba vastu...“ jutustab vangistatud punaväelasest Andres Parbust, kes ootab kohtuotsust, mis võib olla üksi surmamõistmine. Vangisoliijat tuleb üle kuulama ohvitser ja pealekaebajana kaitseliitlane, keda autor iseloomustab kelkija ja suuresuulise kergatsina. Hiljem aga on viidud kujutluse raskuspunkt vangi Parbu ja ta valvaja kaksikkõnele, milles võidab esimene viimase usalduse, kägistab siis oma valvaja ja põgeneb akna kaudu.

Selles novellis on kujutanud autor oma peategelase punaväelase Parbu enese vabastamise mõtte arengut küll õige huvitavalt, kuid psüholoogiline süvenenum käsitlus oleks muutnud selle kuju meele sööbivaks.

Sama kogu novell, mis on annud pealkirja novellikogulegi, „Punane ja valge“ on kirjelduse ja kujutuse usutavusest kahtlematuft hästi õnnestunud. „Punane ja valge“ nimelises novellis käsitleb A. Kivikase sellist, vist mitte haruldast, juhust vabadussõjast, kus maskeerisid end meie sõdurid punaväelasteks, et õnnestuks siis paremini teadete kogumine vaenlase seljataga. Punaväelasteks maskeerituna vangistavad kaks meie sõdurit mehe punaste maa-alal, kellega mängivad siis koos kaarte, söövad ja purjutavad, mille kestes jutustab vang, kuis on paljaks koorinud tema ta vend ja on nüüd valgete silmapaistev tegelane sündmuskoha ligidal maal.

Kaardimänguageses jutustuses leidub rida väga reljeefseid kohti, nagu on meisterlik kogu stseen, millest moodustavad kaks sõdurit sõnakehva, pea vaikiva, aga just sellega vastaspoolt sõnaohtrale vestlemisele meelitava osa, kuna jälle vang püüab varjata oma jutukusse ja näilisesse avameelsusse oma tõelise ilme. Otse prahvatuslikult mõjub siis ka, kui näeb vang, et tuuakse ta valgete staapi. Hämmastunult ei suuda öelda vang midagi oma tõelise meelsuse ja kuuluvuse selgituseks ja viiakse mahalaskmisele kommunistina.

Autor lõpetab oma novelli sõnadega: „Varasel külmal hommikul ta viidi tallimüüri taha ja saadeti sinna, kuhu on saadet nii palju süütuid hingi ja kuhu saadetakse neid veelgi...“

Aga milleks sellane moraal? Kas veel ikka „sisu on see kooruke ja õpetus on see ivake“? Sellane õpetlik lõpp rikub ainult tuju ja mitte üksi neil, kes asuvad ideeliselt autorile koguni vastaspidisel seisukohal, vaid peab tunnistama sarnase lõpu ebasobivust isegi kirjaniku esteetiliselt arenenud ideeline kaaslane, vähemalt üleliigsust, mis üksi rikub eelpoolse, kohati otse meisterlikult käsitletud kujutluse ja selle mõju lugejasse.

Nagu enamasti alati A. Kivikase novellides, kuuluvad vaenlastena erileeri peremehed valgete ja sulased punaste poolele, nii muidugi ka kõnealuse kogu jutustuses „Peremees ja sulane“. Sulane on enne vabadussõda nainud teenija-tüdruku, kes oli rase peremehest, viimase lubaduse tõttu, et saab päriselt omaks sauniku krundikese, millist lubadust peremees hiljem muidugi ei pidanud. Siit vihavaen. Punakaartlasena tuleb sulane vangistama vabadussõja ajal oma endist peremeest, viib ta tribunaali ette, kus tehakse otsus „seina ääre“, mis ka täide viiakse. Vähe hiljem vallutavad punaste peatuspaiga valged ja sulane langeb oma endise peremehe kõrvale.

Muidu kaunis tavalist jutulõnga elustavad selles novellis üksikud tabavad tähelepanekud surmamineva inimese hingeelust. Sellastest olgu alla kriipsutatud siin heinaküünide põletamine punakaartlaste poolt, millega sunnitakse välja tulema sinna enese peitnud peremees. Teise reljeefse ja meelesööbuva pildina olgu märgitud peremehe-vangi sõit sulase valve all tribunaali asukohta, nende vähene vestlus ja mõlemapoolne kohtlemine. Täis inimhinge vastandlikke käände.

Sama kogu novell „Süütu“ jätab mingi katkendliku ja lõhestatud mulje. Autor kujutab ohvitseri, kes laseb vangistada poisikese, kellele langeb kahtlustus salakuulamise, ja saadab kahtlusosalusena pikema juurdlusteta lapsukese mahalaskmisele. Pärast nähes laipa kerkivad ohvitseris viirastuslikud südametunnistuse piinad ühes tärnanud usuga poisikese süütusesse. See puhtpsüholoogiline probleem oleks mahtunud kahtlemata ka sellisesse lühemasse novelli, kui oleks sündinud käsitlus hingeelulise kirjelduse suurima tihedusega ja kui oleks suutnud äratada mur-

*) *Algus* „K. K.“ nr. 10/11.

dekohtade pinevus haaravamat huvi lugejas. Käesoleval kujul on aga selles novellis liig palju laialivalguvat ja koondumatut ohvitseri hingeelu kujutluses, mispärast lugemist lõpetades meid valdab mingi kesine tunne, mis lubab unustada peagi peamise kuju hingetraagika, olles see-aga juba mitte küllalt lugeja hinge sööbiv. Viimane asjaolu on aga pea alati hingeelulise kujutluse pinevuse ja tiheduse õigemaks määrajaks.

III.

Vabadussõjaegne reaalne sündmus, vastuhakkamine Tartu tagavarapataljonis on suggeeritud Mait Metsanurgale tema psühholoogilise novelli „Jumalata“, milles kirjanik kujutab kolme vastuhakkaja tüüpi, kellest kaks teavad, mille eest astusid välja, mida pooldavad. Kolmas on aga nagu õhus rippuv, tal ei ole oma jumalat. Vaaren on poolintelligent, kes on lahti käristatud maamullast ja otsemeelsest ning naiivist usust konventsionaalses ja konfessionaalses mõttes ja kes pole suutnud muretseda endale nende asemele uusi jumalaid ei mõne ühiskondliku aate näol ega ka mõnd teist tõekspidamist, mis oleks haaranud teda seevõrra tugevasti hingeliselt, et võiks surma minna seda pooldades. Vaaren tunneb hingelist tühjust ja kõhkleb kõiges. Vastuhakkamisel on ta kaasa läinud teistega, tegutsenud juhtivalt, protesteerides silmapilgu mõju all. Nüüd aga, kus saab üksi olla põgenejana, süveneda oma mõtetesse, nõudes ja andes aru neist iseenesele, nüüd alles selgub talle tema hingelise tühjuse traagika selle täielises ulatuses. See jumalata olek ongi õieti Vaarenile surmaks juba siis, kui liigub ja tegutseb elusana masinlikult, otsides väljapääsu ummikust ja sellega alalhoidu oma elule. Milleks seda? See on küll rohkem instinktiivne elu alalhoiu püüe, millel aga puudub suur ja tõsine sisemine ind ja hoogsus. Seda tunneb Vaaren isegi, kui vaatab otse silmi surmale.

Tartu tagavarapataljoni vastuhakkamine moodustab novellis „Jumalata“ ainult mingi kauges tagaseina, mis võimaldas arendada kirjanikul teda huvitavat puht-psühholoogilist küsimust, milline on veedelnud autorit juba tema kirjanikusliku tegevuse algpäevil. Ei ole raske leida ühtlusujooni Vaareni ja Klaose („Orjad“) sisemistes, hingelistes kõhklemistes, nagu jätkub see peale „Jumalata“ veel „Kindrali pojast“ ja „Jäljetus hauas“. Metsanurk on huvi tunnud alati lõhkiste hingedega inimeste vastu, kes on käristatud vähemalt kaheks, kui pole purustatud nende hing ja nende sisemine mina veelgi rohkemaiks kildudeks ja rebitud ribadeks, mis lipendavad siis mitmesugustes tuultes. Neis kõigis elab Vana-Aadam, mingi sissejuurdunud ürginimene, kes armastab mõnusat lebamist ja ra-

hulist liikumist kulunud roopail. Aga neis kõigis on ärganud tung ja tahe leida väljapääs sellest endisest ja jõuda uude maailma, olles uue ja loodava alusmüüriks ja ehitajaks ühtlasi. Nad kõik on kaotanud usu vanasse, kuhu tagasi kisub neid harjumus ja endise mõnusus, mida ei suuda pakkuda veel see uus, mille eest tuleb võidelda, mis tuleb võita enesele veel, kõigepealt sisemiselt, hingeliselt.

„Kindrali poja“ peategelane, kindrali poeg, on selle poolest tüübilisem omataoliste keskel, hoolimata oma varjukujulisusest. Tema otsingute amplituud on ulatuslikum, kuna see küünib jumalast üle demokraatlikkude allüüride kommunismi ja jõuab välja sealt oma ringkäigu algusele — tagasi jumala juure. Kas ja kus peatub ta tõsiselt, kogu hingega, seda meie ei tea, ei näe, ei või aimatagi kindlamalt ega teha oletusi. Kõige tõenäolisem on küll, et ta ei viibi kogu oma olemusega mitte kuski, õigem ei suuda seda, olles selleks liig vähe praktiliselt kaalutlev ja arvestav olukorraga ja sellest tingitud isilikkude kasudega. Kindrali pojalt puudub tahetõud, et panna ennast maksma, olgu see oma isakodus või ka enamlaste juures. Tal on aga ühtlasi küllalt ohtral määral õrna südametunnistust ja arvustavalt nägevat teravat silma, mille eest ei jää varju puudused ja eitavad küljed tema ligemas ümbruses. Kodus näeb ta sealsid varjukülgi, ja need viivad ta enamlaste laagrisse. Seal olles ei jää nägematuks talle nendegi sisemised ja välimised vastolud ja puudused ja need tõukavad eemale ta oma kaugusest kumardatud jumalatest. Kuhu peaks minema ta nüüd, kuhu pöörduma, kust otsima ja leidma uusi jumalaid? Suletud on tee endisesse kodanlisse kodusse ega ole lootusigi koduneda kommunistlikkudes oludes. Jääb ainuke võimalik pääsetee: minna palveraamat käes igavesse nirvaanasse, kus ei olevat ei ühiskondlikke ega muid ülekohtuseid vastolusid ja maani kostvat hädakisa.

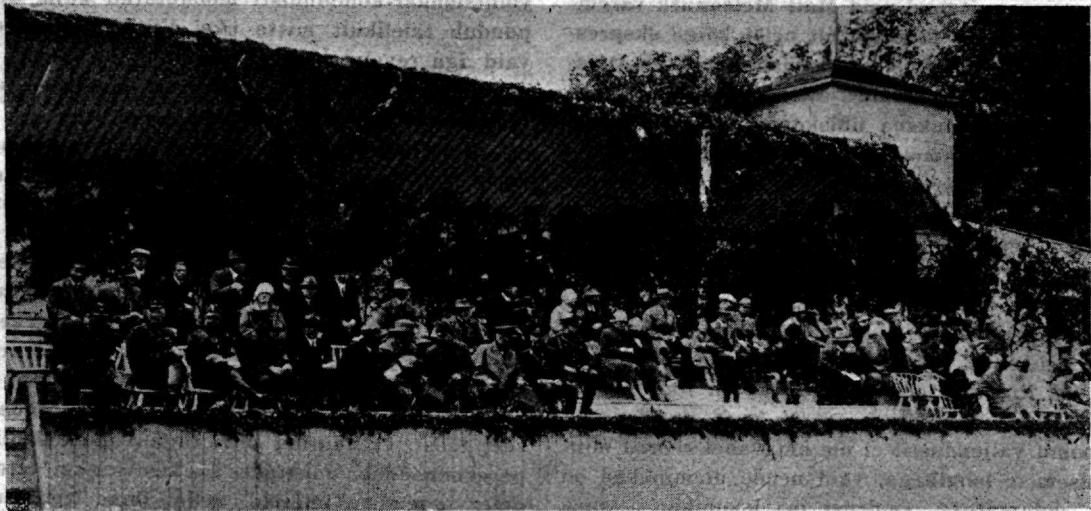
Ka kindrali poeg on jõudnud muutuda elusaks surnukehaks, tulles mingi viimse romanti-kuna teelahkmele, kus kaovad nagu maa alla kõik rajad, kus jääb tõusta ainult veel õhku või vajuda maa alla, muutudes mingiks nägematuks olevuseks.

Kuna „Jumalata“ on novellina huvi vääriv teos oma psühholoogiliselt lahastuselt, mis kaasa kisub lugedes, sest Vaareni hingeliste kahtluste ja sisemise tühjuse ahastav kajastus on küllalt tihedalt käsitletud selleks, et võita nõudlikumagi lugeja poolehoiu, on „Kindrali pojast“ nii peategelase kui ka teiste osaliste psühholoogiline kirjeldus liig hõre lugeja-vaatleja võlumiseks, jättes palju tühjalt kõmisevaid kohti, mis mõjuvad psühholoogiliste lagedate nõmmedena, kus kasvab

ainult harva mõni kõhn luuletaim. Mingit ve-
revaesust — muidugi kunstilist — põevad kõik
„Kindrali poja“ osalised ega suuda panna en-
nast maksuma ükski neist kunstiliseltki küllalt
usutavalt. Vaevalt oleks olnud sel teosel sellane
menu Tallinna Töölisteatri laval, kui poleks
tehtud selleks vastav ja vajadusline eeltöö Tar-
tus „Vanemuise“ etenduste katkestamisega, ula-
tades näidendile ülekohtuselt kannataja vaga-
depärja. See asjaolu ühelt ja teiselt poolt mitte
vähemal määral meie publiku sensatsioonijanu,
mis otsis asjatult ja püüdis leida näidendi kuju-
dele vastavaid kujusid meie tänapäeva reaalsu-
ses. Need kaks väljaspoole kirjanduslikku loo-

nagu ei vääri see teos kaugeltki oma kunstiliselt
käsitluselt ega muudeltki voorustelt. On kõrvuta-
tud seda teost Tammsaare „Tõde ja õiguse“ kui
kirjanduslikult samaväärtuslikku või koguni üle-
tavat. Sellise kiitva ülistuse põhjusi tuleb otsi-
da kahest erikaarest: Tammsaare on kirjanik, kes
seisab eemal igasugusest kirjanduslikust poliiti-
kast, kes loob oma vaiksese tagasihoidlikkuses ja
kelle looming on õitsenud seda lopsakamalt oma
nelja seina kitsas ja umbses raamistikus. Tammsa-
are looming „Tõde ja õiguse“ rabamiseks on
vaja bumerangi, ja selleks arvatakse ja peetakse
kõige parimaks M. Metsanurga „Jäljetu haud“
ja August Gailiti novellikogu „Vastu hommikut“.

Kaatseliidup. Pärnus 1928. a. Auvõõrad avamiseõistlustel.

mingut kuuluvat asjaolu ongi loonud sellele kom-
positsioonilt ja psüholoogiliselt lahenduselt õige
lonkavale näidendile mingi täitsa põhjendamatu
menu.

Kui on annud „Jumalata“ kirjutamisele
nähtava välise kaudse tõuke Tartu tagavarapa-
taljoni kurb sündmus, siis ei leia meie sellistki
reaalset alust „Kindrali pojale“, mis on küp-
senud autoris nähtavasti vaadeldes meie ühis-
kondlikke üldolusid, viies kirjaniku kaunis kur-
badele ja pessimistlikkudele mõtetele, mille õr-
naks viipeks on juba näidendi tegevuspaiga ni-
metus: „Koht ühes kultuurriigis, millele fascis-
mihood peale hakkavad käima“, ja mida kinni-
tavad autori üksikud seisukohavõtted kogu
sündmustiku kestes. Mait Metsanurga kolmas
teos, mis kuulub käesolevasse ülevaatesse, on aga
saanud välise tõuke 1. detsembri kurblool järelka-
jadest, millega seovad tihedad niidid romaani
„Jäljetu haud“ meie tänapäeva reaalsusega.

„Jäljetu haud“ on saanud viimase aja ilukir-
janduslikust toodangust sellise menu osaliseks,

kui oma meeste teosed. Ei taha ju salata, et teis-
te oma meeste teosed ei küüni kaugeltki kahe vii-
mati nimetatud teoseni, nagu ei küüni need oma-
korda Tammsaare romaani põlvesilmani. See on
asja üks külg. Teise aga moodustab see as-
jaolu, et on võrratult aktuaalsem „Jäljetu haa“ ai-
ne kui „Tõde ja õiguse“ oma, ja meil leidub ikka
veel palju selliseid, kes jagavad oma armu selle-
le, mis on kirjeldatud, ja jätvad tähele panema-
ta, kuidas on kujutatud. Paljas aine valik on
paljudele veel mõõduandva tähtsusega. Ja „Jäl-
jetu haa“ aine on revolutsionäärne, vähemalt
näiliselt, ja seepärast püüavad tõsta seda teost
kilbile just meie pahempoolsed ringkonnad, aga
sellel on sama vähe tõelist alust, nagu oli seda
1906. a. A. Kitzbergi „Tuulte pöörise“ tagurli-
seks tembeldamiseks. Loodetavasti taipame juba
mõne aasta pärast erandita, et on sama vähe
alust näha Kristjan Raudmas sotsialisti-revolu-
tsionääri, nagu oli Kitzbergi „Tuulte pöörise“
Jaani sotsialistiks oletamisel. Aga praegu viibime
meie „Jäljetu haa“ puhul veel sellises õnnelikus

tarkrumaluses ning see määrab meie poolehoidu. Kahtlemata on Mait Metsanurk saanud Kristjan Raudma kuju loomiseks tõuke Viktor Kingissepa vääratanud elust ja surmast, mis mõlemad vaevalt vastasid tema vaimuannete ulatusele! Aga on ikkagi sama suur vahe, nagu taeva ja maa vahel, ehtsa ja õilsa revolutsionääri ja Kristjan Raudma vahel.

Kes on Kristjan Raudma oma iseloomult?

Sellele ei ole vastata kaugeltki nii kerge kui näib see ehk esialgu. Kõigepealt võiks öelda ehk, et tema on kõik muud, kuid mitte järjekindel revolutsionäär. Üldiselt võiks öelda, et puudub selle kuju iseloomus igasugune järjekindlus. Kristjan Raudma on elus sama ebaõnnestunud kuju, nagu on esitanud neid Mait Metsanurk varemgi mitmel puhul ja nagu oli neist kõige ekspresüivsem ajakirjanik Klaos sama kirjaniku „Orjade“, eriti selle romaani esimeses trükis. Need rahulolematud maksva ühiskonna korraga on ise eestkätt väga amorfsed oma iseloomult, nende tahtejõud on paraliseeritud ja valitseva korra muute kavatsused surevad sõnadena nende huultel enne veel, kui suudavad saada kõlalise kuju. Nii Kristjan Raudma kui ka kõik tema sugulushingelised eelkäijad on isikutena maksva ühiskonna korra kõige kumerpeeglilisemad tähised, kelle iseloomus pole ainustki kindlamat joont, vaid iga uus liigutus toob endaga kaasa ilme kõige ootamatuma moonutuse. Kõik need ilmelised ja iseloomu väljendused ei ole omavahel seotud mingi sisemise loogikaga, vaid nende üleminekud on täies ootamatuse veidrust ja koomikast. Ainus ühendav lüli on see hoog ja paatoslik andumus, mis on osanud laenata autor oma kujudele, mistõttu laskub neile veendumise sära ja see teeb nad meile vastuvõetavaks, eriti pealiskaudsel lugemisel.

„Jäljetu haud“ kisub kaasa esimesel lugemisel kahtlemata, aga võtke kätte hiljem uuesti see raamat ja asuge lugema kas või näiteks kindla eesmärgi ja ülesandega, et selgitada enesele Kristjan Raudma iseloomu täies ulatuses, nagu nende ridade kirjutaja ette valmistades kirjanduslikuks kohtuks „Estonias“ „Jäljetu haua“ peategelase Kristjan Raudma kaitsemisel.

Juurdleva teist- ja kolmatkordsel lugemisel alles märkate täies selguses, et ei ole üksi näilised Kristjan Raudma vastandlikud hüpped sõnades, vaid et see kuju on „Orjade“ esimese trüki peategelase ajakirjanik Klaose parandatud ja täiendatud teisend, kelle mõttekäiku ja tunde väljendusi ei juhi mingi sisemine paratamatus, mille psühholoogiline usutavus on alati kõikumata kindel, vaid seal puhuvad ühel ajal väga mitmesugused ja vastaspoolded tuuled, mille päritolu jääb tundmatuks meile.

Usun kindlasti, et need meie arvustajad, kes

on sõna võtnud seni ülistavalt selle teose puhul, on lugenud seda ainult üks kord ja et nad muudaksid kindlasti oma arvamisi, kui jatkaks aega ja taht süveneda teosesse korduvatel lugemistel.

Kristjan Raudma on hingeliselt tasakaalutu, iseenesega heitlev inimene, kes on sama vähe kommunist, nagu misjonär Indias, kelleks saam. unistas ta nooruses nii kirglikult, kui uskuda autorit. Kuid selles viimases kõrvallauses ongi koer maetud, nagu ütlevad sakslased. Mida rohkem püüdsin süveneda lugedes Kristjan Raudma vastandliku hinge keerdkäikudesse, seda rohkem kerkis kahtlusi ja hahtlustusi minus just selle mina vormis kirjutatud romaani autori vastu. Kas ei ole Kristjan Raudma liig hubeldatud revolutsionäär-kommunisti moonutatud kuju, mille puudub täielikult mitte üksi Viktor Kingissepa, vaid iga revolutsionääri-kommunisti joon, mis avaldub võnkumata tahtejõulises kindluses, eriti tegutsemist nõudvaid hetkeid.

Kristjan Raudmad tunneme ainult sõnades, isegi provokaatori tapmine sünnib rohkem rabelevas iseteadvusetuses tapmise momendil. Ainult selle tapmise eel käib mingi mõtte sadistlik mõnulemine surmamise üksikasjade harutlemisel.

Kas köidab kommunistliku riigipöörde mõte Kristjan Raudmad oma tegevuse külge? Vaevalt küll, vaid ennem on selleks tema korduvad armuäpardused. Kui nõus oleks tema armastatu, lahkuks ta iga silmapilk oma senisest pörandaalusest tööst, et nautida piiri taga väikekodanlikku perekonnaõnne, unustades aja kestes isegi etteheidete tegemise enesele selle õnne igatsemise pärast.

Kristjan Raudma on kõigepealt rahutu otsija, kes isegi ei tea, mida tahab ja mis võiks köita püsivamalt teda. Kas on selleks ööbiku laul, mida kuulab ta otse luulelise hinge tõsisel hardumuses, või jälle on see heategevuslik ühiskonna korra lappimine: vaese kingsepa laste aitamine või korteriperemehe-voorimehe majanduslikult jaluleupitamine.

Kristjan Raudma ei teaks vist isegi, millest leiaks ta rohkem troosti ja õpetust, kas Marxi „Kapitalisti“ või piiblist, aga kindel on, et ta pole suutnud tungida kummagi vaimu. Ta on noppinud neist mõlemist ja kogutu on läinud segamini ega tea ta vast isegi, kust on pärit üks või teine mõttesuund, igakord, kui ta on heitlemas jälle nende kahega.

Oleks huvitav jälgida Mait Metsanurga ühiskonna korda arvustavaid kujusid nende kronoloogilises järjekorras, alates Klaosega, Varreni ja kindralipoja kaudu kuni Kristjan Raudmani, aga esialgu tundub see veel varasena: nagu on „Orjade“ II parandatud ja lühendatud trüki Klaosel märksa selgeilmelisem pale, kuid sama romaani I trüki ähmasenõolisel Klaosel, nii peaks-

me ära ootama, kuni autor annab välja „Kindrali poja“ ja „Jäljetu haua“ uue ja parandatud trüki, andes siis juba oma kangelastele selgemad ja järjekindlamad, kõigepealt aga usutavamad iseloomu jooned. Ainukese erandi selles suhtes võiks teha novelli „Jumalata“ tegelasele Varrenile, kes iseloomustuse ühtlusest kõige õnnestunud kuju neis kvasi-revolutsionääride peres. Järellooming, hilisem viimistlemine — see näikse olevat Mait Metsanurga kirjanikuande olulisem ja väärtuslikum külge. Ja seda on kasutanud ta nii tõhusalt oma „Orjade“ teise trüki parandamisel, et on tekkinud meil juba seeläbi kindel usk, et autor suudab asetada ka „Jäljetu haua“ ja vahest isegi „Kindrali poja“ peategelaste iseloomud täiesti usutavasse valgusesse, andes neile hingeelulise arengu kunstilise järjekindluse ja paratamatuse kõikumatult kindlad piirjooned ja sellega ühtlasi usutavuse haarava jõu. Praegu-

Naiskodukaitse Tartu ringkonna sanitaarosakond praktilistel harjutustel.

sel kujul aga leidub selles romaanis palju liigliha, kordamisi, kuhjumisi, mis takistavad romaani nii kiiduväärt hoogsust ja paisutatud mõtete kevadlikult külluslikku ja tormitsevat voolu, mis aga on kaasa toonud enesega palju siia mitte kuuluvat, mille kõrvaldamisega võiksime nautida alles „Jäljetu haua“ peategelase Kristjan Raudma päevaraamatuliste pihtimiste hoogsust, kui on liitunud sellega kunstiliselt selgunud usutavus, milles ei võiks tekkida enam ühtki kahtlust, kuna on kristalliseerunud selle veenev jõud kirjani-ku viimistlevas järelloomingus. Praegusel kujul aga esitab „Jäljetu haud“ ohtralt väärtuslikke esemeid heaks inimiseloomu kujutuseks, ühiskonna väärnähtusi teravalt arvustades riivavaks romaaniks, mille j'accuse (süüdistan) oleks väärtuslikuks ja oluliseks osaks psühholoogilise ja ühiskondliku romaani õnnelikus kokkusulatises.

August Gailiti novellikogus „Vastu hommi-
kut“ leidub kogu raamatule nime annud novell, mis käsitab sündmuse 1. detsembri kurbloo tagapinnal.

Algab see novell õudse meeleolu liialdatud ja tendentsiliselt ilmetatud kirjeldusega. Vaevalt vastab tõeludele järgmine kujutus.

„Sõjaväljakohtu liikmed, juba mitmendat päeva istudes ses umbses ja poolpimedas ruumis, toimides kui üleskeerat automaadid, nõrkseid väsimusest ja unetusest. Tummalt ja ükskõikselt, vihata ja kaastundmuseta, täites vaid kirjatähe reegleid, vaatlesid haigutades kaebeluste nägusid, uurisid nende liigutusi, kohmetust, riideid, sirgeldasid igavust tundes valgele paberile igasuguseid hieroglüüfe ja moonutusi ning, kohtu esimehe lõpetades juurduse, tegid otsusi ühel häälel ja vaidlemata. Prokurör, noor leitnant, hüppas aegajalt närvilikult püsti, aetas kaebeluste keerdküsimusi, ähvardas, noomis ning nurus juhtide ja kaassüüdlaste nimede järele, süüdistavas kõnes oli aga sõnaaaher ja kategooriline, nõudes vaid kõigile kõrgemat karistusi.

Otsus oli niikuinii igale ette teada, sest ajal, mil rohkete ohvrite protsessioonid liikusid üksteise järele aeglaselt kabelite poole, oleks kergem karistus või koguni armuandmine seaduste paragrahvide järele tundunud komöödiana.

Punaste mäss, mis oli hoolikalt ette valmistet ning järsku algas ja ootamata kallaletungiga riigi ja sõjaväe asutustele, mil tapeti hulk riigi kõrgemaid ametnikke, sõdureid ja kodanikke, suruti maha kiirelt ja armutult. Mässajad püüti tänavailt, peiduurgastest, linnaäärsetest metsadest ja soodest, kiirelt toimetati juurdlus, täideti mõned formaliteedid ning saadeti siis rühmadekaupa otse kohtu.“

Kas vastab sellane kirjeldus sündmuste käigu tõelistele asjaoludele, selle üle otsustagu need, kes on seisnud ligidal neile kohtupidamistele, aga üks on kindel, et määrab juba ette ära säärane kirjeldus sissejuhatuse järgneva kujutuse ilme ja meeleolu, nagu raamistik kunagi.

Surmamõistetud kommunisti Peetrus Solde-
ni, vaese popsi Jootu Rabakuks, poisikese Tanil

Sanderi ja tüdruku Aane Hannuse, kellest on osa võtnud ainult esimene mässust iseteadvalt, kuna teist sunniti laskma, ja täitsa süüitud on poisike ning tüdruk — nende hingeelu kirjeldamises surma ootel on püüdnud lahendada August Gailit oma drastilise, liialdatud, kohati sisemiselt pinevuselt jõurikka hoogsusega, sealsamas aga kujutab Gailit lõhestatud ja käristatud, tühjusest kumisevates sõnades oma tegelaste mõttekäiku surma-eelseil hetkeil. See on väike, puhtpsühholoogiline kujutuse katse hõredal ühiskondlikul tagapinnal.

Milline vahe on sellepoolet kõigil neil meie vabadussõja motiive käsitlevail teostel, võrreldes näiteks kas või Soome kirjaniku Sillanpää „Vaga viletsusega“, mis pakub ühiskondliku traagika jõulisi, kuigi lõhenenud üksikmomente vaese torpari eluloost, kelle küünla kustutab valgete ja punaste võitlus. Kui märksa avaram ei ole Sillanpää novelli ühiskondlik pindala, võrreldes erandita kõigi meie autorite teostega, mille sündmustikku läbib sama miljö. Ning avaram ja laialatuslikum pindala ei ole takistanud Soome kirjaniku psühholoogiliseltki süvenemast oma tegelaste hingeellu, mille järjekindlalt arenevad niiti pole ajanud sassi poliitil. pooldaminegi, sest Sillanpäägi kuulub inimesena, homo politicus'ena, pahempoolsete kilda, aga see asjaolu pole väärtanud teda tõetruult ja kainelt kirjeldus-kujutuselt.

Õige ligidale Gailiti „Vastu hommikut“ novellile on Karl Rumor-Asti novell „Veritähised“ kogust „Mürgine villi“.

Kaua ringi eksinud, ennast varjanud siin ja seal metsas, jõuab nr. 13 uurmaaker Pääsukese majja, kus loodab leida puhkust, ulalust ja toitu, et koguda jõudu ülepiiri põgenemiseks. Pea aga on sisse piiratud uurmaakri alevimajake ja algab viimne meeleheitlik vastupanek, mille lõpptulemus on ette teada. Selle meeleheitliku võitluse kirjelduse annabki meile Karl Rumor temale oma se, kohati naturalistliku, kohati romantiliselt meeolustatud heredate värvide säras, olles alati hoogne ja jõuline oma pintslil mehistes löökides. Kahtlemata on see novell nimetatud kogu parim teos.

Siingi kuulub autori poolehoid selgelt nähtavalt sissepiiratud poolele.

Aleksander Antsoni draama „Kolgata“ on puhtpsühholoogiline katse pakkuda revolutsioonääri ja provokaatori hingeelust kitsapiirdelise mat läbilõiget, milline miljöoline tagasein on kogu ebamäärane ja kergelt paigutatav kas Balkani mõnesse riiki või oletatav meiegi oludes, millepärast ulatub see teos juba väljaspoole käesoleva ülevaate piire.

Meie vabadusvõitluse ilukirjanduslik kajastus on ulatunud isegi üle Soome lahe meie sugu-

vendade kirjandusse. Vilho Helanen on avaldanud Verner Söderströmi osaihisuse kirjastusel romaani „Angarat tähed“, mille sündmustiku pinnaks on Eesti, eeskätt Tartu, ja tegelasteks peale Soome abivägede hulka kuuluvate isikute eestlased. Õnnestunud on vast üksikud kohad, mis mõjuvad oma kirjelduste ja kujutustega õige sümpaatlikult, kuna aga üldiselt võttes ei esita romaan kirjanduslikult just suuri väärtusi, mispärast ka ei peatu meie käesolevas ülevaates sellel pikemalt.

V.

Vabadussõja sündmused on põimitud kas otsekohele või kaudselt veel reasse teostesse.

Sellastena tulevad arvesse veel järgmised: Peet Vallaku romaan „Hulgus“, Jaan Jõepera jutustus „Vana Joosu“, Aleksander Antsoni draama katkend „147“ koguteoses „Aksioon“ II, J. Jaigi novell „Varjude riigis“ ajakirjas „Kaitse Kodu!“ ja vast veel mõni teine vähem kirjanduslik teos, mis pole puutunud silma.

Nendest on kõige kandvam Peet Vallaku romaan, mille kangelaseks on maailmasõjast tagasipöörduv sõdur, kes sammub hilise tulijana punaste kannul, kes jätkavad oma õnnestunud rünnakut vabadussõja esimesil päevil. Sammudes punaste niioelda järeleväes teeb kaasa Mattias Viilart väiksel tribunaaligi, võttes osa mõnest surmamõistmisest ja mahalaskmisest. Punaste taganemisel on Mattias jäänud valgete hulka tapapisi elama, lootes, et jäävad tema võrdlemisi väikesed patud unustusse.

Kuid kõik, mis öeldud eelpool Mattiase osavõtust vabadussõja vahelduvast käigust, see on eellugu, mida ei kirjelda „Hulguse“ autor, kes algab oma romaani sellega, kuis on asunud tööle Mattias Viilart vaiksesse metsanurka puuraijana, kuis loodab võivat kasvatada eriti soodsalt unustuse sammalt oma mineviku pattudele. Isegi pühapäevad veedab Mattias metsa üksikus umbses onnis, kui lähevad kõik teised töölised kas külastama omakseid või valguvad laiali ümbruse alevikku ja küladesse, et viita aega. Selles üksinduse unaruses külastab Mattias metsavaht ja meelitab välja ta lõpuks oma äia majja, samuti sügavasse metsaüksindusse, kus leiab Mattias enesele metsavahi naise ões meeldiva abikaasa. Abielludeski seisab Mattiase silmi ees see veetlev asjaolu, et ununeb just selles eraldatud nurgas kõige soodsamalt tema minevik. Olles juba abielus julgeneb Mattias ja hakkab osa võtma isegi ligema aleviku töölisliikumisest, mis osutubki temale saatuslikuks, kuna järgneb vangistus proklamatsioonide levitamise kahtlusalusena ja sellest vabanedes elab Mattias, — enne pea-vabanenud juba mineviku piinavatest varjudest, — uuesti alalises vanade pattude üleskerkimise hirmus ja kartuses. Kuratliku külmehe

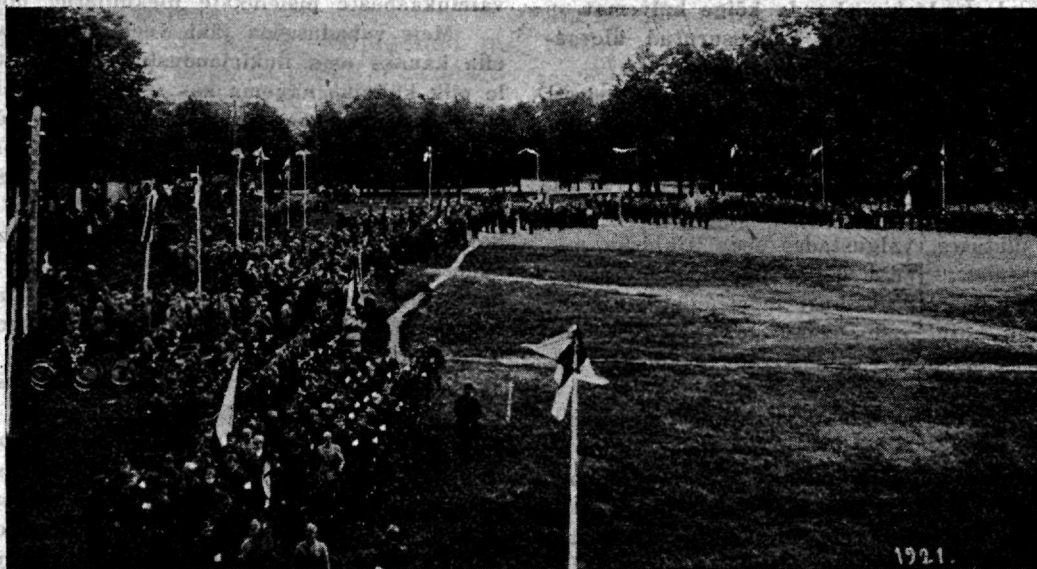
ärritav nokitsemine on suurimaks tagatõukajaks, et Mattias põgeneb piiri taha teistkordse vangistuse eest.

Sellane on hulguseks nimetatud Mattiase mineviku piinu kirjeldava romaani luukerestik. Peet Vallak on juba oma novellikogu „Ajude mäss“ ühes novellis kirjeldanud revolutsionääri, kes jääb rongi alla raudteevaksalis ja jookseb pea tühjaks verest laual, aga ei taha vastu võtta abi, tõrjub tagasi kõik, sest et on peidetud tal kõhu ümber proklamatsioonid. Mattiase kui ka temaga kokkupuutuvate inimeste kirjelduses on leida eriti romaani esimeses pooles jõudsalt hargnevat edenemist. Psühholoogiline lahastus on haaranud huvitavalt, nagu armastab Peet Vallak pea alati veidi drastiliselt, erakordselt mõjuvat

näeme juba „Lastes“, aga veelgi selgemini „Kolgatas“ ning kõnealusel näidendi katkes „147“, millest on ilmunud koguteoses „Aksioon“ II andes ainult proloog, I, II, IV ja V pilt (kas needki täielikult?), esineb see puudus samuti, niipalju kui võib otsustada selle üle katkendi järele, millest pole pealegi teada, millise osa moodustab see tervikust.

A. Antsonil on veidi liigagi rohkesti paatost, kõmisevaid sõnu, mille välisele suurusele ei vasta igakord sõnade sisu, viimaste pinevus ja jõud. Sagedasti tekib tunne, nagu esineks siin suur trumm, mis teeb aga väikest häält.

Kuid lõpuliikumise otsustamiseks on avaldanud Aleksander Antson veel liig vähe, kui et võiks anda selle järele eksimatut otsuse.

Kaitseliidupäevalt: Malevlased seavad endid valmis paraadimarsiks Vabadusväljal.

sündmustikku ja olukorda. Romaani esimese osa hingeelu kirjeldused ja olukordade lahendused on uudsuslikud ja huviäratavad oma leidlikkusega. Aga ühtlasi on tunda, kuis muutub loiumaks alguse hoogne argnemine kordkorralt, mida ligemale jõuame lõpule.

Aleksander Antson on armunud teatud viisil aktuaalseisse teemesse, nagu vajab ja nõuab tema isikuline aktiivsus liikumist ja võitlust, mis on juhtinud teda sisemise, hingelise õigusega dramaatilisele alale. Kahjuks aga on avaldanud tema senised katsetused dramaatilise konstruktsiooni võrdlemisi puudulikku ja selgusetut mõistmist. Antson mõistab tabada põrutavaid momente, nagu tõendavad seda tema „Lapsed“. Kuid olles leidnud dramaatilise sõlme, jääb ta peatuma sellel nagu naelutatuna, sündmustik ei hargne, vaid muutub paigal keerlevaks. Seda

Jaan Jõepera on, vähemalt nende ridade kirjutajale, täitsa uus nimi, keda ei mäleta olevat kohanud varem kuski. Seega peaks oletama, et äsjailmunud „Vana Joosu“ on selle algaja kirjniku esikteos.

See on veidi gailitiline õhkond, mis heljub vastu nimetatud raamatukese lehtedelt. Kangekaelne puskaripõletaja, tema poeg ja igavesti purjus ohvitser — nad kõik on August Gailiti keskmise ajajärgu allüüridega oma poolrealismi ja poolfantastiliste, irevilekistud lõustadega. See Gailiti võõp lasub nii paksult algava Jõepera novelli kujudel, et kinni katab pea kõik, jätmata mitte midagi vabaks omapärasteks ja isiklikkudeks joonteks, millest ongi tingitud, et mõjuvad Jõepera kujud ebaõnnestunud nukkudena, kes tahavad olla reaalsed inimesed, ei ole

seada aga kaugeltki mitte, nagu pole nad autorilt antud ka mitte iseteadvate nukkudena.

Neil asjaoludel on arusaadav, et jäävad võõraks meile kõik „Vana Joosu“ kujud: elajaliselt-joov ohvitser, kes määratseb joomahullustuses, Vana Joosu ja tema kange poeg.

Kogu kirjeldus-kujutus aga jätab imala tunde, millest tahad vabaneda, kui oled lõpetanud lugemise.

Jääks veel nimetada J. Jaigi pikem novell „Varjude riigis“, mis ilmunud „Kaitse Kodu!“ veergudel. Olen sellest lugenud aga ainult üksikuid katkendeid, mispärast ei saa anda vääramatult kindlat otsust terviku kohta, aga kolmest-neljast numbrist loetud katkendid olid igatahes sellased, mis ei meelitanud kogu teose lugemisele algusest lõpuni. Koguni selle vastandina: loetu laskis oletada kõige halvemat.

Lõpetades käesoleva kokkusurutud ülevaate, lubatagu teha mõned kokkuvõtted.

Trükipoognate arvu järele ei olegi kirjutatud nii vähe vabadussõjast, aga kui võtame kaalumisele selle kirjanduse mitte arvu, vaid sisu järele, siis sulab see kaunis kokku. Ei ole ainustki teost, mis käsitaks vabadussõda suuremas ulatuses, valgustades seda ajajärku mitmekülgsemalt. Vaid kõik ülalvaadeldud teosed kõnelevad mõnest üksikust momendist või nähi-*sest ning kujutavad* sedagi oma vaatenurgalt, millesse tekib meil sagedasti aga enam kui põhjendatud kahtlus.

Pea kõik meie kirjanikud, kes on kirjutatud vabadussõjast, suhtuvad sellesse enam-vähem vaenuliselt. Võib ju olla põhimõtteline pat-sifist ja eitada iga sõna, aga siis peaks olema kristalliseerunud see sõja vihkamine ja vaen kirjaniku hinges sellase jõurikka selguseni, et kaasa kisub tema loodud piltide plastilikkus ja reljeefsus lugeja oma ürgjõulise hoogsusega. Seda ei leia meie kahjuks ühelgi meie kirjanikul. Pigemini võib nimetada seda väiklaseks ja nigelaks kurtmiseks, millel puudub veenev omadus, mis ärritab lugejat ennemini vastu vaidlema, pahandab ja vihastab.

Kõigil neil asjaoludel ei ole täitsa põhjendama-ta see etteheide, mis kuulub nii sagedasti meie seltskonnas, et kõik meie kirjanikud suhtuvad eitavalt meie rahvuslikele suursündmusile, ja see ongi omakorda põhjuseks, miks on tekkinud terav vastolu meie kirjandus-maailma vahel ühelt poolt ja mõõduandva seltskonna vahel teiselt

poolt ja millest on pärit kirjanikkude võõrdumine ühiskonnast ja üksteise võõristamine. Seltskond tõukab eemale endast kirjanikke oma vaimliste, eriti kirjanduslike, huvide puudumisega, kuna aga ka meie kirjanikud ise on sagedasti seda üleolevamad ja upsakamad oma vaimliste huvide allakriipsutamises, mida väiksem on nende haridus ja vaimline nivoo.

Kui on langenud meie ühiskond oma vaimlises arengus sõja-aastate kestes ega ole tõusnud, siis võiks öelda sedasama nii mõnelgi puhul meie kirjanikestki. Vaimlised huvid, loomistarve ja -tahe astub nii mõnigi kord häbelikult kõrvale, kui on valida oma või oma meeste kitsaste taskuhuvide ja vaimliste üldväärtuste vahel. Selleks leidub nii õilsaid näiteid kas või meie kultuurkapitali lühikese ajaloo tasku- ja vaimukäabuste pisielukate ülekuhjatud pinnalt.

Meie vabadussõda jääb veel ootama ja võib olla kauaks oma ilukirjanduslikku meistrit, kelle pilk küüniks' nägema kas selle meie ajaloolise suursündmuse kogupilti täies ulatuses või jälle analüüsiks mõne osagi, mõne üksiku nähise kuni selle salajasematesse soppidesse. Sellase teose kirjutamiseks pole jõudnudki vast veel kätte aeg, sest elame ju tänapäevalgi oma vabadussõja järelpäevil, selle lõpu ajalugu. Ei ole annud ju ühegi teise vanema ja suurema kultuurrahva, kes olid kistud maailma keeruses, kirjanikud maailmasõjast silmapaistvamalt teost, välja arvatud vast üksi prantslased ja tšehhid. Esimestel on Barbusse'i „Tuli“ ja teistel nüüd juba surnud Jaroslav Hašeki suur humoristlik romaan „Vahva sõduri šveiki imelikud seiklused maailmasõja kestes“; viimased kaks on ain-samad suurteosed, mida tunnen möödunud sõja kujutlustest, kuid Hašeki romaan on jäänud kahjuks pooleli oma geniaalse autori surma pärast.

Aga kurtmiseks on aeg praegu veel varane: kõik, kes meie usume kindlasti oma rahvusliku tulevikku ja eeskätt just oma vaimlisesse arengusse ning oma kirjanduse tulevasse õit-sengusse, meie kõik oleme kindlad, et ei jää kirjutamata see meie vabadussõda käsitlev suur-teos.

Selle tulevase suurteose varjus on küll kääbused kõik käesolevas kirjutuses vaadeldud, kuigi on neil palju ja häid väärtuslike omadusi, mis kindlustavad mitmele neist eelkäija auväärilise koha.

(Lõpp.)

Halb suuaw.

Alphonse
Daudet'
jutustus.

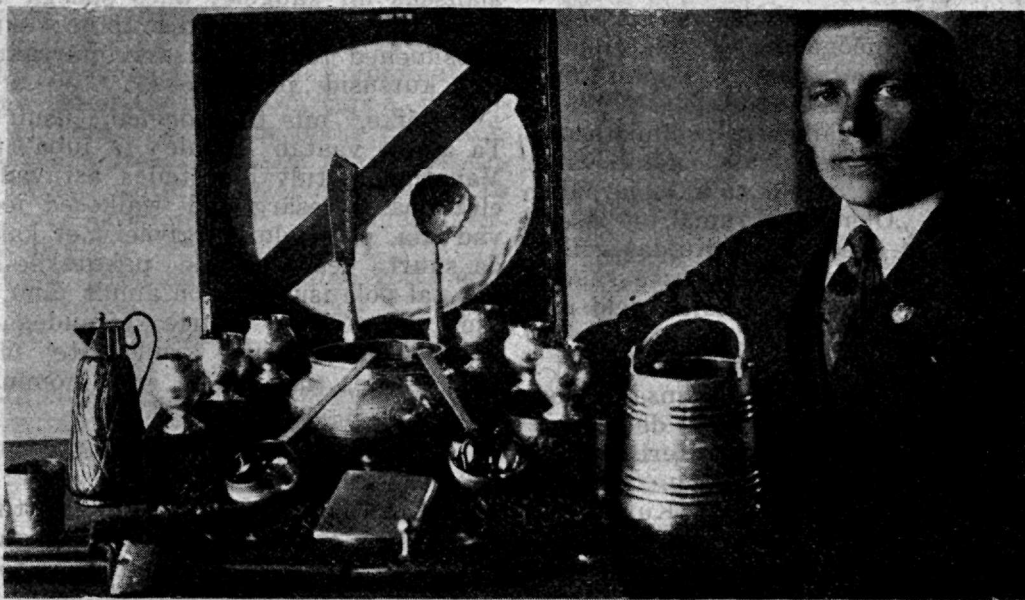
Sainte-Marie-aux-Mines'i *) linnake-
se suurekasvuline sepp Lory oli täna õhtul imehalvas tujus.

Harilikult, kui päike loojenenud ja kustus tuli ääsil, istus ta pingil oma maja ukse ees, et mõnuleda heas väsimuses,

kotta kuni õhtusöögini ja ka siis tuli ta nagu vastu tahtmist.

„Mis talle ometi on juhtunud?“ mõtles ema Lory vaadeldes oma meest. „Võib olla on talle tulnud rügemendist halbu uudiseid, mida ta minu eest varjab — esik-pojuke ehk on haige!“ Aga ta ei julgenud küsida; ning manitses vaikusele kolme väikest, valminud viljapea värvi juustega blondiini, kes kilkasid laua ääres, süües koorega ülevalatud redisesalatit.

Lõppeks tõukas sepp tühja taldriku vihaselt eemale.

Hugo Kruustük, (Valga malevast) omandatud auhindadega laskealal kaitseliidus. Tuli 1928. a. kaitseliidupäeval Pärnus üksiklaskmises esimesele kohale 122 punktiga; seega omandas üksiklaskmises esimese rändauhinna.

mille annab tööraskus ja päeva väsimus; ning enne sellide kojulaskmist jõi ta nendega koos veel mõne hea pika söömu õlut, vaadeldes oma päevaste produktide ära-vedu.

Aga täna õhtul jäi vanamees sepi-

*) Linnakene Prantsuse Haut-Rhin'i departemangus, mis a. 1871 rahulepingu järele läks Saksamaa kätte. Nüüd muidugi jälle Prantsusmaaga ühendatud.

„Ah, kerjused! Ah, nurjatud!“

„Kelle üle sa siis nii kurjustad, Lory?“

See müristas: „Kelle üle! Aga need viis-kuus nurjatut, keda nähti täna hommikul Prantsuse sõduri mündris, baierlastega käe alt kinni, linnas ümber kolavat! Vististi need, kes on... kuidas nad ise seda nimetavad? — Preisi kodakondsusse opteerunud! Häbi mõelda, et pea-

me iga päev nägema neid sõnamurdjaid elsaslasti tagasi pöörmas! Kes neid ometi täis joodab?"

Naine katsus nende eest seista: „Aga mõtle, mida sa neilt ikka nõuad! See kõik pole ju ainult sõnamurdmine. Aafrika, kuhu nad saadeti, on ju nii kaugel! Neil tuleb igatsus ja kiusatus tulla koju, pääseda sõjaväest..."

Lory pööras rusikaga müriseva hoo- bi lauale: „Ole vait, ema! Teie, naised, ei oska sest üldse midagi taibata. Selle tagajärjel, et te alati laste kaasas ja ainult nende jaoks elate, vaigistate ja kusutate kõiki, et jõmpsikad vaikiks. Hüva! Aga mina ütlen sulle, et need mehed on viletsad argpüksid! Ja kui kord õnnetuseks meie Christian sarnase teotuse ja häbi arvaks endale kohaseks, siis, nii tõesti kui mu nimi on Georges Lory ja ma seitse aastat olen kannud Prantsusmaa kütirügemendi mundrit, pistaksin ta oma mõõgaga läbi!"

Ja ähvardavalt kerkides näitas sepp oma pika sõdurimõõga peale, mis rippus seinal, ta kohal, ühe suaavi *) pildi kõrval. Kuid nähes pilti sest elsaslastest, kes näis nii aus oma päikesest pruunistatud näoga — õhtuvalguses, mis elustab varjud ja laigud pildil, vaikis ta äkki ja puhkes naerma: „Olen ikka rumal, et lasen endal minna nii ägedaks... Kuidas võiks meie Christianile tulla mõttesse saada preislaseks! Temale, kes sõjas neid nii palju saatis teise ilma..."

Selle mõttega jälle heasse tujju sattunud, lõpetas vanamees rõõmsalt oma õhtusöögi ja läks varsti „Ville de Strasbourg", väikesesse külatrahterisse, et seal veel tühjendada paar kannu.

Emake Lory jääb üks. Kui ta oli saanud voodisse oma kolm väikest blondiini, keda veel praegu kuulis uinuva lin- nupesana sädistamas kõrvaltoas, asus ta aeda pingile, võttes kaasa oma töö. Aeg- ajalt ohkab ta ja mõtleb iseendas:

„Jah, siiski tahaksin ma seda! Nad on argpüksid, taganejad — kuid see on ükskõik! Nende emad on õnnelikud, nad näevad jälle oma poegi..."

Ta tuletas meele aega, mil ka tema oma, enne minekut sõjaväkke, oli ikka samal tunnil olnud siinsamas, talitanud aias, kärpinud pöösaid. Ta näeb kaevu, kus tema, poeg, ikka oli käinud täitmas

*) Zouave; suaavideks kutsuti sõdureid Prantsuse 4. jalgväe rügemendist, mis harilikult asub Alshiirias.

oma aednikukannu, särgiväel, pikkade juustega, nende ilusate pikkade juustega, mis löigati maha, kui ta pidi minema suaaviks...

Äkki võpatub ta. Jalgvärav, mis viib väljale, avatakse. Koerad ei tee häälteki, kuigi see, kes sealt tuleb, hiilib seinäärt mööda nagu varas, vilksatades mesipuude vahel...

„Tere, ema!"

Tema Christian seisab ta ees, nii rebenenud, näruses vormiriides, häbelik, se- gane, kogelev. Vaeseke on tulnud tagasi ühes teistega; juba tund aega hulgub ta maja ümber, oodates isa lahkumist. Ema Lory tahaks olla talle kuri, kuid tunneb, et tal pole selleks mehisust. On ju nii kaua, kui ta pole teda näinud, kaelustanud! Pealegi oskab ta emale tuua ette nii head põhjused: kuidas ta tunnud igatsust kodumaa, sepikoja, emakese jä- rele; kuidas ta oleks pidanud jääma neist alaliseks nii kaugele; ühes sellega valje- nenud iga päevaga distsipliin; kuidas seltsimehed teda ta Elsassi murraku pä- rast kutsusid „preislaseks"...

Kõike, mis ta kõneleb, usub ema. Ta ainult vaatab pojale ja juba usub. Vahetpidamatult jutustades astuvad nad elutuppa. Ülesärganud väikesed jookse- vad siia, paljajalu, särgiväel, et kallista- da suurt venda. Talle pakutakse süüa, aga tal pole isu. Tal on ainult janu, ikka janu, ja ta joob suurte sõõmudega vett kõigi nende paljude kruusitäite õlle ja viina peale, millega ta end hommikust peale kõrtsis võorustanud.

Aga õuest kostavad kellegi sammud. See on sepp, kes tuleb tagasi.

„Christian, su isa tuleb! Ruttu pei- da end ära, et mul oleks aega temaga rää- kida, temale seletada..." Ja ta tõukab poja suure portsellaansavist ahju taha, jääb siis ise, murdes värisevaid käsi, ke- set tuba seisma.

Õnnetuseks on jäänud lauale punane „chechia", suaavi peakate, ja see on esi- mene, mis silma hakkab sisseastuvalle Loryle. Kahvatus ema näol, ta hirmuse- gadus... Lory mõistab kõik.

„Christian on siin!" ütleb ta hirmsa häälega, kisub hullustusliigutusega nae- lalt pihku oma raske mõõga, sööstab ah- ju juure, kus küürutab suaav, surnukah- vatu, keeletu, värisev, surmahirmus pi- gistav end vastu seina.

Ema tormab nende vahele:

„Lory, Lory, ära tapa teda! See olen mina, kes talle kirjutas, et ta tuleks tagasi, et sa vajad teda sepikojas.“

Ta haarab kramplikult oma mehe käed, lohiseb põlvili, nutab. Teise toa pimeduses kisavad, nutavad lapsed, kuuldes häält täis viha ja teist täis pisaraid, nii moonutatuid, et nad neid enam ei tunnegi... Sepp peatub, vaatleb naist.

„Ah see olid sina, kes teda sundis tagasi tulema!... Siis — hüva! Mingu ta magama. Homme näen, mis mul tuleb teha.“

Hommikul ärgates unest, mis oli olnud täis vahetpidamata hirmsaid unenägusid ja hirmuvõpatusi, leiab Christian enda oma poisikesepõlve toas. Läbi tinaga raamitud väikeste, õitsvatest humalatest ümbritsetud ruutude paistab juba soe ja kõrge päike. Läheduses taovad vasarad alasile... Ema seisab ta voodi peatsis; ta pole sealt lahkunud kogu öö kuna ta ikka veel kartis oma mehe viha. Lory ise ei heitnud ka magama. Hommikuni marssis ta tubades, nuttes, ohtes, avades ja sulgedes kappe, kummuteid; praegu astub ta oma poja tuppa, pühalikult, rietatud nagu enne pikka reisi, kõrgetes säärikutes, lai kaabu peas, käes tugev, otsast rautatud mäemehe kepp. Ta tuleb otse voodi juure: „Läheme! Üles, tõuse üles!“

Poeg, veidi häbelik, tahab võtta oma suaaviülikonna.

„Ei, mitte seda...“ ütleb isa karmilt.

Ja ema kartlikult: „Aga, sa mõistad ju, tal pole teisi riideid.“

„Anna talle minu omad... Mina neid enam ei vaja.“

Kuna poeg riietub, paneb Lory suaaviülikonna — väikese vesti, laiad punased püksid — hoolikalt kokku ja seob pakiks, paneb lõppeks ketiga kaela väikese raudkarbikese, kus peitub poja sõiduluba.

„Nüüd läheme,“ ütleb ta siis, ja kõik kolm lähevad vaikides sepikoja poole... Lõõts vuhiseb, kõik tööpoisid on juba tööl. Nähes seda töökoda, millele ta mõelnud seal kaugel, tuleb suaavile meele ta lapsepõlv ja kuidas ta ammu on mänginud siin keset ääsi palavust ja mustas tolmus kiirgavaid sädemeid.

Teda valdab õrnuse hoog, suur iha saada andeksandmist isalt; kuid tõstes silmad kohtab ta ikka valju, külma pilgu.

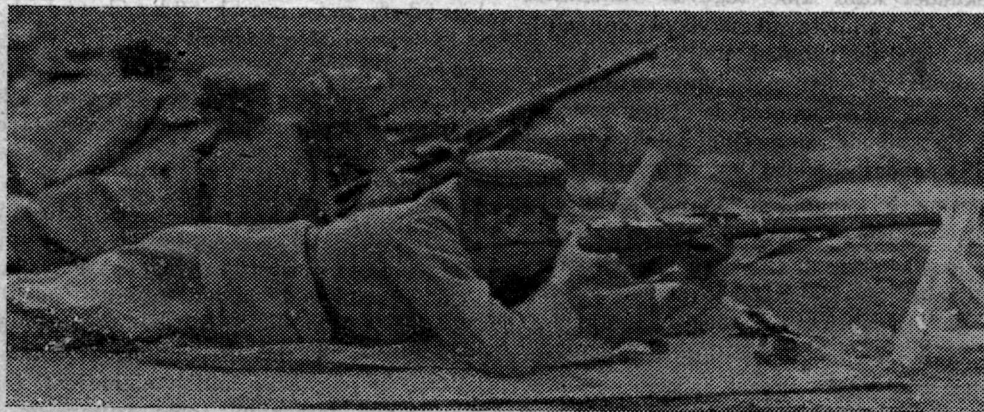
Viimati otsustab sepp rääkida:

„Poiss,“ ütleb ta, „see alas, tööriistad... kõik see on sinu oma... Ja ka kõik see...“ lisab ta juure, viibates väikese aia poole, mis täis päikest ja mesilasi paistab läbi ukse suitsunud raami... „Mesipuud, viinapuud, maja — kõik on sinu omandus... Kuna sa oled oma au toonud ohvriks neile asjadele, pead sa vähemalt nad endale saama... Nüüd oled sa siin peremees... Mina, mina lähen ära... Sa võlgned Prantsusmaale viis aastat ja mina lähen neid tasuma sinu eest.“

„Lory, Lory, kuhu sa lähed?“ karjatas õnnetu naine.

„Isa!...“ vannutas poeg... Aga sepp on juba lahkunud, pikkade sammudega, kordagi vaatamata tagasi...

Siddi-bel-Abbès', suaavide 3. pataljoni astus mõne päeva pärast keegi viiekümneaastane vabatahtlik.

Helsingi ja Tallinna malevate parimad tulejoonel — H.-T. laskevõistlustel.

Kaitseliidu suvilaagrid.

Suvilaagrite eesmärk. Laagrite tekkimiselugu. 1927. aasta laagrite ülevaade. 1928. aasta suvilaagrid. Kaitseliidu suvilaagrid meil ja mujal.

I. Suvilaagrite eesmärk.

Vaatamata oma vaevalt kolme ja poole aastasele elueale on kaitseliit kujunenud üleriiklikuks laialdaseks organisatsiooniks, milline oma sisemise korra, elujõu ja üksmeele poolest tugevamaid Eestis. Teisiti ei ole see ettekujutatavgi, sest peale muu on kaitseliit enda peale võtnud nii suure ja tähtsa ülesande täitmise, nagu seda on riigikaitse. Et riigikaitse küsimuse lahendamisele vääriiselt kaasa aidata, on vähe veel heast tahtmisest ja alalisest valmisolekust — on veel tarvis oskusi ja kogemusi oma hea tahte teostamiseks. See oleks teiste sõnadega öeldud: iga kaitseliitlane peab oskama ja suutma, relv käes, oma isamaa kaitseks välja astuda, tulgu vaenlane kust kaarest tahes. See olukord kestab nii kaua, kuni ei ole leitud teisi abinõusid ja viisi vaba Eesti iseseisvuse kaitsmiseks.

Neid nõuetavaid oskusi ja kogemusi saavutatakse ainult tööga ja tõsise harjutamisega, sest sõjalise ettevalmistuse alal maksab erakorraliselt vana tarkus, et „harjutus teeb meistriks.“ Seda tõsiasja on silmas pidanud kaitseliidu organiseerijad ning juhtivad jõud ja nende mõtte töötab kogu aeg selles suunas, kuidas meie kodukaitsjaid paremini ette valmistada, et nad suudaksid katsumise tundidel vähema vaeva ja verega oma ülesandeid vääriiselt täita.

Neil põhjusil on kaitseliit kujunenud, välja arvatud lühikene organiseerimise ja otsimise ajajärk, tõsise isamaalise töö organisatsiooniks. Kui lasta valmusilma ees aasta kerilaua teha üks ring, siis näeme, et sellel ei ole ühtki koht, mis ei oleks ära märgitud mingisuguse töö või toiminguga.

Talvekuudel käib kibe tegevus vähemates üksustes; siin valmistavad üksikud kaitseliitlased, nende jaod ja rühmad end ette kõikidel aladel. Vaevalt vabaneb maa lume kattedest, kui hulgad tõttavad lakeradadele ja õppeplatsidele, et veel järele katsuda ning kinni naelutada talve jooksul omandatud kogemusi ning oskusi.

Suve esimestel kuudel köidab kaitseliitlaste meele kaitseliidupäev oma võistlustega.

Oleks ekslik arvamine, et kibedamal suisel tööajal kaitseliitlane käed laseks rüppe, ei, siin leiab ta aega ja mahti teha kaasa suvilaagrid.

Pea jõuabki sügis, kaitseliitlase tööaasta lõpp. Nüüd vaadatakse tagasi aastase töö peale ja katsutakse järele suuremaulatuslikkudel taktikalistel õppustel, kui kaugemale edasi jõutud kodukaitsja ettevalmistamise tööga.

Nii kestab aastast aastasse, vahetpidamatult ja järjekindlalt. Igal aastaajal on oma toimingud. Suvise tegevuse peasisu ja tuum on — suvilaagrid.

„Miks veel need?“ küsib ehk mõnigi. „Kas ei aita harilikust igapäevasest harjutamisest ja õppimisest?“

Kui võtame asja tõsisema ja ligema vaatluse alla, siis näeme, et suvilaagrid mõõdapääsmatult vajalised. Põhjusi selleks on palju.

Esiteks kodukaitsja sõjaline ettevalmistamine. See ala on nii laialdane, et nõuab väga mitmekülgset käsitamist. Teised õppused ja harjutused sel alal on nii lühiajalised, et nad ei vii kaitseliitlast küllalt kaugemale igapäevasest elust, ligemale tegelikule lahingolukorrale, mil katuseks ainult taevast või õhukene telk, mil pehme voodi asemel tuleb öö magada emakese maa peal, mil söögilaud katta murul, kännul või mehe enda põlvel. Kahe-kolmepäevane laagris viibimine annab kodukaitsjale hea pildi elamisest vabas looduses, nagu see sünnib pea alati lahingväljadel, ja igal aastal järjekindlalt läbi teha niisugune kool, värskendab tema muljeid, laiendab kogemusi ja kui tulebki kord välja astuda oma armsast kodust selle kaitseks, siis ei ole uus olukord temale enam tundmatu ning võõras.

Veel edasi. Meie kodukaitsjad, elades laiali maal, puutuvad üksteisega liig vähe kokku, et üksteist küllaldaselt tundma õppida, et võiks tekkida lahutamata kindel sõjamehelik vendlus. Siin sõjalaolukorrale lähedates tingimustes, ununeb igapäevane väiklus ja sallimatus, siin on koht, kus areneb kõige kiiremini vastastikkune arusaamine, kus sõlmitakse sidemeid, mida ei purusta vapustavad sündmused, mida ei näri läbi ajahammas. Siin leitakse „lilleside“, mis seob üksikuid kaitseliitlasi lahutamatuks ja vägevaks kaitsemalevaks.

Veel kolmandat, mitte vähema tähtsusega eesmärki jälgivad suvilaagrid. Eestlane ei ole tugev ükski oma olevikus, ta on suur ja tugev ka minevikus. Rasked ajaloo tuuled ja tormid on ta elanud läbi, need ei ole murdnud tema jõudu ega elutahet. Aastasadasid kestnud heitluste järele on Eesti rahvas uuesti vaba ja iseseisev Läänemere kaldal. Nüüd, peale tuhandes töös ja toimingus veedetud päeva, õhtu histunnil istudes laagritule juures vabaneb kodukaitsja igapäevasest hallist elumurest, tema elab läbi rahva mineviku, tema valmusilm vaatab kauguse tulevikku. Laagrituled, need on kui muistsete esivanemate ohvrituled urikividel.

Kaitseliidupäevall: Riigivanem ja aukülalised paraadil.

need on kui vabaduseiha lökked 1343. a. jüripäeva ööl. Laagrituli on ka ohvrituli, mis seob kodukaitsja esivanematega ja tulevaste põlvdega.

Veel palju on eesmärke, mida tahetakse saavutada laagrieluga, veel küllalt asjaolusid, mis põhjustavad kaitseliitlase kahe-kolmepäevase viibimise oma suvilaagris. Kuid nendest teisel pikemalt.

II. Laagri tekkimiselugu.

Suvilaagrite mõte on pea sama vana kui kaitseliidu eluiga, kuid nende elluviimise juure võidi asuda alles 1927. aastal. Nende tekkimine on tihedalt seotud kaitseliidupäeva pühitsemisega. Kui kenkis üles 1927. a. kaitseliidupäeva pühitsemise küsimus, siis tõi kaitseliidu ülem esile umbes järgmised mõtted: kaitseliidul kui suurimal organisatsioonil Eestis, kui tulisemate isamaalaste koondusel on ja peavadki olema eluavaldused, millal demonstreeritakse oma jõudu kogu rahvale, millal tullakse kokku

suurel hulgal, õpitakse üksteist tundma ja luuakse tihedamat sidet üksteisega. Seni on niisugusteks momentideks olnud üleriiklikud kaitseliidupäevad. Need oma päevad tõmbavad kokku üle terve riigi küll sadasid, isegi tuhandeid kaitseliitlasi, kuid kogu kaitseliitu selleks kokku tõmmata ei ole võimalik, õieti ei ole seda tarviski. Kuid oma päeva ära märkima peab iga kaitseliitlane, kui seda mitte suurejoonelis- te pidustuste ja võistlustega, siis vähemalt kokkutulemisega kohapeal. Kuid iga eestlane on suur töömees, eestkätt just kaitseliitlane. Seepärast ei tule kohtade peal kaitseliidupäeva pühitseda üksi igasuguste võistlustega, paraadiga ja pidustustega, seega üleriiklikku kaitseliidupäeva kohtade peal miniatiüüris korrata, vaid seda päeva tuleb ära märkida peaaegselt tööga. Mitte igapäevase tööga, vaid tööga, mis harilikust suursugusem ja tähtsam on üksikule kodukaitsjale kui ka kogu Eestile. Need oleksidki kaitseliidu suvilaagrid, kus kibe töö tihedalt seotud suurepärase pidulikkusega.

Lipu allaskmine Harju maleva Kose laagri lõppemisel.

Harju maleva laager Kosel. Lõunasöök.

Kaitseliidu ülema poolt esile toodud mõtted leidsid elavat ning sooja vastukaja pealikute ja malevlaste poolt.

Hea tahtmisega ja raugemata energiaga asuti suvilaagrite korraldamisele. Raske oli see töö, sest puudusid pea täiesti igasugused kogemused sel alal ja ainelised võimalused olid väga piiratud. Seda enam hoogu oli takistuste kõrvaldamiseks ja oma tahte läbiviimiseks. Peastaabis töötati välja laagri töö ja tegevuse üldkavad, näidati kätte laagri toimingute üldsuund. Otse peensusteni töötati välja sõjalise väljaõppega ja isamaalise kasvatusesega ning propaganda tegevusega seotud kavad ja saadeti juba varakult kohtade peale täielikkude konseptidena. Edasi valmis peastaabis: „Laagri kord“, „Laagri päevakord“ ja anti igasugu praktilisi näpunäiteid laagrite tegelikuks läbiviimiseks.

Erilist hoolt ja tähelepanu nõudis laagri korra väljatöötamine. Siin tuli pea ilma eeskujuta tabada õige joon, mis vastuvõetav Eesti kaitseliidule. Sõjaväe laagrid on nii erinevad kaitseliidu omadest, et nendest pea võimata ammutada midagi tarvilist. Vennasrahva — soomlaste — kaitseliit on nii mitme aasta

võrra ette jõudnud meie omast, et täpselt ka nende jälgedes sammuda ei saadud.

Vaatamata nende raskustele loodi omapärane kodukord, missugune, nagu pärast selgus, osutus täiesti vastuvõetavaks.

Paralleelselt sellele käis ka kohtadel kibe laagrite ettevalmistamise töö.

Esimesejärgu tähtsuse omasid laagri platši leidmise ja laagrite ainelise külje korraldamise küsimused. — Nii suureulatuslikkude ettevõtete läbiviimine pea ilma mingisuguse nimetusväärilise toetuseta on tükk tõsisist tööd. Ja see töö tehtigi. Ei saa siin jätta alla kriipsutamata seda suurt kaasabi, mida andsid mõned kohapealsed tegelased ja meie usinad naiskodukaitse liikmed.

Eelpoolnimetatud muredele seltsis veel terve rida teisi: detailsete õppekavade väljatöötamine, laagrite eneste organiseerimine, juhtivate ja õppejõudude hankimine ning tööle rakendamine jne.

Vaatamata asja uudsusele ja tervele reale raskustele jõuti malevate staapides nii kaugele, et juba juunikuu alul esimeste suvilaagritega võidi teha algust, olgugi et samal ajal suurt tööd ja hulk aega nõudsid ettevalmistused

Harju maleva laager Kosel. Mehed köit vedamas.

15.—19. juunil Tartus peetavaks üleriiklikuks kaitseliidupäevaks.

III. 1927. aasta suvilaagrid.

Vaatamata sellele, et organiseerimise töö tuli läbi viia lühikese aja jooksul ja ilmastikuolud esimeste laagrite korraldamise ajal olid ebasoodsad ning laagrid ise kaitseliidu suurematele hulkadele veel võõrad — võib läinud aasta tulemustega enam-vähem olla rahul.

Korraldati üleüldise laagreid 53 kohas ja nendest võttis osa ligi 6000 meest, s. o. üks neljandik kõigist nimekirjades seisvatest kaitseliitlastest. Kõige elavamalt osavõttu näitas Petseri malev, kus ligi pooled kaitseliitlased suvilaagri kaasa tegid. Suur osavõtt laagritest oli veel Tartumaa, Saaremaa, Järva, Sakalamaa ja Pärnumaa malevates, kus välja tuli üle kolmandiku kaitseliitlastest.

Vähema osavõtu osaliseks said linna malevate laagrid, milleks ka omajagu kaaluvaid põhjusi.

Suuremateks laagriteks osutusid: Tallinna maleva oma Leetse asunduses (Paldiski linna juures) 270 osavõtjaga, Vändra malevkonna laager 249 osavõtjaga, Põltsamaa malevkonna oma — 235 osavõtjaga ja Viru maleva laagritest Kunda oma 198 osavõtjaga.

Osavõtjate mitteilumumise tõttu ei jäänud pidamata ükski kavetatud laager.

Mis puutub läinud aasta laagri töösse ja tegevusesse, siis suudeti ettenähtud kava suuremas osas laagrites peaaegu täiesti läbi viia. Kõrvalekaldumisi sellest tuli ette ainult üksikutes laagrites ja need olid tingitud peamiselt ainult ilmastiku oludest.

Üldmulje laagritest jäi nii pealikele kui malevlastelegi hea ja kõikide ühine soov oli, et suvilaagreid korraldataks kaitseliidus järjekindlalt igal aastal.

IV. 1928. aasta suvilaagrid.

Enne käesoleva aasta suvilaagrite korraldamisele asumist töötati põhjalikult läbi läinud aasta laagrite kogemused ja tulemused ja võeti need arvesse uute korraldamisel.

Esiteks jõuti selgusele, et praeguses olukorras meil kõige soodsamad on kahepäevased laagrid. Edasi on soovitatav tööaeg piirata nelja poole päevaga, millest üks pool päeva pühendatakse taktikalisele (sõjalisele) väljaõppele, teine — laskmistele, kolmas — sportimisele ja neljas — propagandategevusele ja meelelahutusele. Vastavalt sellele korraldati ümber tegevuse ja õppuste kava.

Laagri kord, misugune töötati välja juba 1927. a., osutus täiesti vastuvõetavaks ja see võidi panna maksma täies ulatuses ilma parandusteta ka käesoleval aastal.

Kui õppuste läbiviimiseks läinud aasta laagrites vajati rohkel arvul abitööjõude väljastpoolt, peaaegselt kaitsevääst, siis võib rõõmustava nähtena kriipsutada alla asjaolu, et käesoleval aastal suudetakse laagriõppused viia läbi oma jõul, välja arvatud mõned üksikud erijuhud, mil tõmmati juure abijõude, peaaegselt erialadel (ratsaväe instruktorid).

Üldiselt läheb laagrite korraldamine libedamini kui mullu. Et suurlaagrid kaitseliidu elu-õuetele vastavad, kujunevad nad ka traditsioonilisteks. Siit tekibki vajadus alalistest laagriplatsidest. Läinud aasta laagriplatsid osutusid nii õnnelikult valituks, et tänavused laagrid võidi korraldada samadel kohtadel. Platside valikul seati üles põhimõte, et nad oleksid kohtadel, millised tihedasti seotud Eesti rahva ajaloo tähtsamate silmapilkudega ja mälestustega ja peale selle kõlbaksid mitte üksi laagrite tarvis, vaid oleksid ka kohtadeks, kuhu võiks tulla kokku õppuste pidamiseks, laskmistele korraldamiseks ja tarbekorral ka pidulikkudel juhtudel.

Suurem osa laagriplatsidest on vastavad eelpooltoodud nõuetele ja nüüd käib kibe töö nende kohtade kaitseliidule omandamiseks ja nende organiseerimises laagri nõuetele vastavalt. Viimane töö on nii mõneski kohas lühikese aja jooksul hästi läbi viidud ja on loota, et veel mõne aasta tegevuse järel seal kujunevad eeskujulised laagriplatsid.

Edasi on suure hoolega asutud laagri inventari ja varustuse muretsemisele. Esimeses järjekorras vajatakse laagritelke. Neid on juba paljudes üksustes olemas. Näiteks Tartumaa maleva Kambja ja Võrtsjärve laagrid omasid käesoleval aastal välispidiselki ilusa laagri välimuse selle sõna paremas mõttes.

Mis puutub laagrite arvusse, siis on käesoleval aastal neid sama palju kui mullugi ja suurem osa ka samadel kohtadel.

Laagrite korraldamine on praegusel momendil veel käsil, nii on veel vara rääkida lõpptulemustest. Kuid umbkaudne pilt nendest siiski on olemas.

Vaatamata ebasoodsatele ilmastikuoludele — suured pikaajalised vihmaajad ja külm ilm — on osavõtt palju elavam kui läinud aastal. Osavõtmine kõigub ühest kolmandikust pooleni kaitseliidu nimekirjas seisvate arvust.

Ka töö on muutunud intensiivsemaks. Eri-ist poolehoidu leiavad laagrites laskmised ja sportimine.

Majanduslik külg, tänu usinatele ja hästi organiseeritud naiskodukaitse liikmetele, on peaaegu igal pool hästi organiseeritud. Üldse peab meie naiskodukaitse kiituseks ütlema, et nad oskavad ja suudavad oma ülesandeid sel alal täita. ja laagrite hea kordamineku alal tuleb palju kirjutada nende arvele.

Tänavuste laagrite üheks iseäralduseks on, et need paljudes kohtades on seotud rahvapidudega. Lõpeb laagri ametlik osa ja lastakse laagrilipp maha, ühinevad ümbruskonna elanikud kodukaitsjatega ühiseks pidutsemiseks. Ei saa vaikumata minna mööda Tartumaa maleva Võrtsjärve malevkonna laagrist, kus korraldati Emu järve kaldal vabaõhuetendus selle sõna kaunimas mõttes. See näitab veel kord, et meie kaitseliit on liha meie rahva lihast ja luu meie rahva luust ning kaitseliidu rõõmud ja mured on ka rahva rõõmud ja mured.

V. Meil ja mujal.

Meie suvilaagrid on alles veel otsimise ja kujunemise ajajärgul. Sel alal on paljugi tehtud, suur töö seisab veel ees. Laagrid on kaitseliitlaste peres leidnud sooja poolehoidu ja see on pandiks, et nendest ajajooksul kujunevad kaunimad õppuste ja isamaalise kasvatuse kohad.

Ei ole huvituse ta heita pilku sellele, kuidas see ala korraldatud meie naabrite juures.

Mis puutub meie lõunanaabritesse soomlastesse, siis on nende kaitseliit üle kümne a. vana

ning kujunenud suurepäraseks ning hästi organiseeritud jõu koonduseks. Ka nemad korraldavad igal aastal suvilaagrit, iga maleva (piiri) peale üks. Osavõtt laagritest elav — kuni 50% kogu kaitseliitlaste arvust. Laagri kestvus 7—10 päeva, pealike erilaagrid sagedasti kuni kuuajal. kestvusega, mõnikord isegi üle. Suuremal osal laagriplatsidel on olemas kasarmud (endised — reservikasarmud või uued püstitud), nii et osa laagris viibijaid on paigutatud kasarmutesse, osa telkidesse.

Laagri ajast pühendatakse lõviosa sõjalisele väljaõppele ja need on kujunenud tõsisteks sõjalise kasvatuse koolideks.

See ei ole saavutatud korraga. Aastat viis-kuus tagasi olid Soome kaitseliidu suvilaagrid samasugused kui meil praegu ja kandsid peasiselisel propogandalaagri ilmet.

Tammed kasvavad pikkamisi. Kõik tundemärgid räägivad selle poolt, et ka meie kaitseliidu suvilaagritest ajajooksul kujunevad lugupeetud ja armastatud kodukaitsjate ettevalmistamise paigad.

Enn L.

Matk Tartumaa maleva suvilaagrisse.

Hallid vihmarikkad pilved (kihutavad) läänest ita. Vinge tuul uidab kurbadel väljadel. Taara nagu veab vägikaigast oma lastega. Peab suur olema nende elurõõm, kes ei lase pead norgu. Seda ei ole teinud ka kaitseliitlased. Vaatamata külmale, vaatamata vihmale peetakse ühtesoodu suvilaagrit, õpitakse ja harjutatakse. Mida raskem olukord, seda kindlamini peab relv käes olema. 7. ja 8. heinakuu päeval korraldab Tartumaa malev terve rea suvilaagrit. Matkame sinna, kuid enne ootame

kiilalist Soomest.

Nimelt on lubanud Tartumaa maleva laagrit külastada Soome kaitseliidu peastaabi tarkastaja (inspektor) kapten Erkki Villa. Mõned minutid ootamist Ülemiste järve kaldal ja peagi tiirleb valge lennuk madalate hallide pilvede all. Maandumine. Südamlik tervitamine — Tervisi Suomesta, väikene ring autol linnas ja kiiresti jaama, kust rong viib edasi Emajõe Ateenasse.

Huvitavas jutuajamises mööduvad tunnid ning ei märkagi, kui raudhobu seisatab Tartu jaamas. Seal ootavad Tartumaa maleva esindajad minevaastase Voldi manöövri vägeva ülemjuhatajaga Aado Treufeldiga eesotsas. Uus „terve tuloa!“ ja kiiresti õhtueinele, sest on määratud väljasõit laagritesse juba laupäeva hommikul vara.

Sõbralik jutt ei taha lõppeda nii pea. Kapten Villa on suur Eesti sõber, on siin varemaltki viibinud ja tuttavaid ees.

Tartumaa meestel kipub meeleolu veidi langema — kogu päev sadas, ei tea, kas laagritest midagi välja tuleb. Enam veel langetab meeleolu saabuv öö. See ei ole enam vihm, vaid vee kukkumine pilvedest. Loodame ainult Taara peale.

Taara ei petnud. Laupäeva hommikul vaatub hele päike rõõmsalt tuppa. Kiiresti staapi, kus juba ootab meie juht, maleva pealiku kohuste täitja härra Saar. Härra Saar on oma üliõpilase põlve mööda saatnud Soomes ja peagi algab lahetaguse külaliselega sõbralik vestlus Soome keeles.

Aeg lendab. Autosse ja reis algab

Kambja laagrisse.

Ligi tunniajalise sõidu järele oleme kohal. Kui jõuame välja mäe tagant, mis katab laagrit maantee poolt, avaneb meile ilus pilt. Korrapärased valgete telkide read. Telkide eeljoonel lehvib kõrgel laagri lipp. Mäe jalal asub patarei oma kahe „hobu“ — traktoriga. Rasked küulipildujad reas. Telkide taga metsa veerikul asub laagri „majandus“, auravad supikatlad, pood ja teised asutused; nende ümber askeldavad sinakashallis mündrites naiskodukaitselise liikmed, Eesti „Lottad“.

Kambja laagrist kujuneb ajajooksul parimaid kaitseliidus. Palju tööd on juba tehtud, laagriteed ja jooned rajatud, spordiplats ja laskerada valmis kohendatud. Kuid palju tööd on veel ees. Nagu näha ei hirmuta Kambja malevkonda töö ja kui ta seda sama hooga jätkab, siis saab nende laager eeskujuks paljudele.

Kaitseliitlasi on vähe näha, kõik on väljas õppustel, kes taktikalisel õppusel, kes laskmas. Seame sammud laskerajale, mis asub mõnikümme meetrit laagrist. Sooritatakse parajasti klassikateid II klassi laskuri nime peale. Mõnel laskuril on üllatavalt head tabamused, kõik kuulid 52-lises ringis, ainult paar kuuli on ära eksinud 51-sse ringi.

Vahepeal jõuab meeskond taktikaliselt õppuselt tagasi. Vägeva lauluga „Eestimaa, mu isamaa“ laskub kolonn mäest alla.

Pea sobib sõbralik jutt kapten Villa ja meie kaitseliitlaste vahel. Pajatakse elavalt, kuidas on üks ehk teine asi siin ja üle lahe. Siunati veidi ka ilmastikku. Ei ole kerge asi õhtul laagrisse ilmunutel kaitseliitlastel veeta öö õhukese telgi all, kui vihma kallab kui pangest ja üks külj liguneb. Ei aidanud hästi ka külje alla toodud kuuseoksad. Ei saanudki öieti juttu „ürjatagi“ kui härra Saar juba autosse käsutab ja viib mõni kilomeeter eemal olevasse Vana Kuuste „Kaitseliidu Kodusse“, kuhu oodatakse lõunasöögiks välismaade ajakirjanikke. Trööstime end sellega, et peale lõunasööki laagrisse tagasi saame ja jätame ainult „nägemiseni“.

Kuuste kompanii on endale soetanud suurepärase kodu — valge elurõõmus maja rohtaias. Rõdult avaneb kauge vaade öitsevatele taludele. Ruumikas saal, kõrvalruumid.

Pea jõuavad kohale sulerüütlid, kes Eestisse ilmunud igast maailmakaarest. Alalhoidlik inglane, veripunane idanaaber, riika leedulase kõrval sammub uhke „pan“. Milline keelte ja ilmavaadete segu. Kuid see ei takista üksmeelselt veetmast mõnusaid lõunatunde. Jällegi on see Kambja naiskodukaitse, kes hoolitseb, et millestki puudu ei tuleks rikkalikul laual.

Temperamentirikkad kõned maavalitsuse esimehe härra Pärline ja riigikoguliikme hära Otase poolt, vastus Saksa ajakirjanikult von Gerlachilt ja uuesti reis laagrisse, seekord koos sullemeestega.

Jõudes laagri rajooni satume täielisse sõjamõllu. Vaenlane vallutab laagrit. Kolonnid, trobikonnad, ahelikud liiguvad laagrieelsete positsioonide poole. Viljapõllud takistavad suuresti täpselt tõetruu olukorra järele tegutsemist, kuid jõudes neist üle kõrgustiku jalale toimitakse täieliste lahingunõuete kohaselt. Määratu hoog viib pealetungijaid edasi, kaitsjad hoiavad visalt oma positsioone.

Vägev rünnak ja see peatükk laagriõppusest on läbi.

Vaevalt jõuavad külalised laagrisse, kui meeskond rivistatakse järgmiseks tegevuseks. Seekord algavad spordivõistlused ja teised sportlikud harjutused. Eriti sooja poolehoidu leiab kõievedu. See tõmbab ka välismaalasi kaasa. Pea organiseerub kuuemeheline rahvusvaheline ajakirjanikkude meeskond laagri koondusmeeskonna vastu. Võitja selgub peagi — kõis ei ole sullepea, et seda igamees suudaks sikutada.

Nüüd huvitab kõiki mees- ja naiskodukaitse jõuline vahekord. Kaksteist lottat asuvad kuue Kalevi vastu. Vägevate ergutushüüete saatel toimitud pingutuste järele peavad viimased end võidetuks tunnistama.

Ettekatsetatud külaliste veerandtunniline laagris viibimine venib tunduvalt pikemaks. Pea igapähe on tegemist kas andmete hankimisega, laskmisega või mõne muu laagritoiminguga.

Viimaks jõuab lahkumise hetk. Vastastikused vaimustatud eladalaskmised. Veel ei saa minema. Veel kõneleb leegitsevail sõnul daanlane, kes võtnud vabatahtlikuna osa meie vabandussõjast. Uued ovatsioonid.

Külaliste lahkudes jätkuvad võistlused. Selgub, et sport kaitseliidus on võrdlemisi noor ala, kuid leiab heatahtlikku harrastamist ja tõsiset tähelepanu.

Õhtu jõudes lõpeb ka töö.

Laagrist osa võtjad rivinevad. Maleva pealiku kohustuste täitja härra Saar tuletab sütitavas kõnes kaitseliitlastele meele nende suuri ülesandeid ja valgustab tegevuse sihte. Kõne lõppedes hüütakse kolmekordne elagu vabale Eestile.

Kapten Erkki Villa toob tervisi hõimrahvalt — soomlastelt. Südamlikkude sõnadega toonitab ta kahe rahva vendlust ja ühise koostöötamise vajadust ülesseatud sihtide saavutamisel. Edasi pajatab ta mõndki huvitavat Soomest ja oma tähelepanekuist Eestis. Soovib kaitseliidule õitsevat tulevikku.

Laagris viibijate nimel vastab laagri pealik leitnant Riives, kelle kõnele järgneb „elagu“ vaba Soome rahvale.

Kaitseliidu ülema poolt toob tervitusi peastaabi õppepealik kapten Parts, kes lühidalt valgustab laagrite vajadust ja nende tekkimist ning arenemist Eestis.

Leitnant Riivese ettepanekul lastakse kaitseliidu ülemat kindral Roskat elada ja saadetakse oma lugupeetud juhile südamlikke tervitusi.

Sellega on Kambja laagri ametlik osa läbi. Isamaahümni helidel lastakse laagri lipp alla. Orkestri ja aukompanii saatel viiakse maleva lipp ära.

Kuid malevlased ei lahku veel. Koos minnakse ligidalolevale surnuaiale mälestama vabandussõjas langenud kangelasi, neid kangelasi, kes oma isamaale toonud kõige suurema ohvri.

Raske on lahkuda niisugusest laagrist, kuid härra Saarel on veel kavatsusi laupäeva õhtu kohta ja sõit algab

Vesneri laagrisse.

Sinna jõuame parajasti õhtuseks ülelugeamiseks, millele järgnevad laagritulede põletamine ja meelelahutus. Seepärast ei ole võimalik siin jälgida õpetegevust. Laagrisse on koondunud üle sajakahekümne Tartu-Maarja malevkonna kaitseliitlase. Ka siin tekitas tuska eiline vihm, kuid ainult koondamisel. Laagrisse jõudes unus meelepaha ja edukas töös möödus laagri esimene päev.

Laagri asukoht on täiesti omapärane. Kõrgete mägede vahel hõreda okaspuumetsa all valendavad telgid, mitte sirgetes ridades, nagu see oli Kambja laagris (seda ei võimalda ebatasane maastik), vaid paigutatud omapäraste gruppide-

na. Ei puudu ka sanitaartelk, majandusliku lao ja laagri pood.

Siin oli võimalus jälgida ka omavahelist vaba aja möödasaatmist.

On äärmine eksiarmine pidada Eesti maameest, kes vara koidikust hilisehani rühhib rasket igapäevast töötegemist, raskepäraseks ja üksluiseks inimeseks. Niisugune arvamine võib tekkida ainult võõral ja sedagi asjasse süvenemata.

Eestlane on hingepõhjas elurõõmus ja optimistlik.

Siin, oma peres avaneb tema hing. Noorusliku kergusega teevad ka vanemadki kõik naljad ja tembud kaasa. Ja Eesti mehe nali, see on tuse, tabav ja heatahtliku põhiheliga.

Viibides niisuguste inimeste keskel jääb kindel usk rahva elujõusse ja elurõõmusse.

Juba kaugenedes laagrist ja vaadeldes kaugele kõrgele loitvat laagrituld poetub hinge kodune ja kaaskodanikkudega siduv tunne.

(Järgneb.)

Kaks päeva ja üks öö väljaspool igapäevsust.

Muljeid Kuusalu maleva suvilaagrist.

Kas ulatub teie noorus tagasi nii kaugele minevikku, et mäletate veel taludes nädalasi pulmi? Jõukamates perekondades peeti pulmi nimelt nädal aega, laupäeval alati ja laupäeval lõpetati; kolm päeva pruudi pool ja kolm peigmehe pool. Koos oli kogu pruudi ja peigmehe sugukond, sõbrad, naabrid, head tuttavad peale selle. Oli selge, et see hulik rahvast nädal aega prii sööma-jooma peal olles oleks tunduvalt vähendanud pererahva toidutagavarasid. Seepärast võtsid pulmaminejad kodust leivakotid kaasa. Moon anti pulma perenaise kätte, kes sellest siis kattis üldise pulmalaua. Lahus toodi, aga koos ühiselt söödi, keegi ei teadnud, kelle leiba ta sööb. Ainult supp keedeti pererahva poolt.

See ei olnud üksi kaasrõõmu avaldus pruudile ja peiule, mis sinna kokku meelitas. Kõigepealt oli see tükk elu väljaspool igapäevsust, mida nii harva ette tuli. See oli paik nooruse rõõmuavaldusile, võistlusele. See oli paik, kus inimene end sai väljendada ja näidata nii, nagu ta oskas ja tahtis. Oleks raske loetleda, mida pulmas kõik tehti, millega ükssteise vahel võisteldi — alates sõrmkoogu vedamisega ja lõpetades kõiksugu jõukatsumistega ja võistlustega meeste vahel. Võidu kaasitused ja mõttereavustega vastastikku väljakutsumised, võidu laulmised on tuntud sellest ajast.

Aeg seesuguste pulmadega on läinud ajaluuku. Tihti ei peeta pulmi kui pidu üldse enam. Aga jäänud on inimesed samase elutungiga nagu siiski. Seletatakse, et võistlustung on läinud isegi suuremaks, nii et on tulnud eristada üksikud alad — spordialad, kehalisele omad, vaimlisele omad, on tulnud inimesi koondada seltsidesse, on tulnud ehitada ja asutada eriseltse ja seltsimaju, korraldada võistlusi.

Tõsi küll, et see on nii, aga pulm see ei ole, s. o. — neis ei ole seda hoogu ja hinge ja nii rahva, massi verre ei lähe see ilalgi, sest sel korraldusel on juures ametlik maik. Saavutatakse küll pooleluluktselisi sportijaid, näitlejaid ja lauljaid, aga rahvas, mass tunneb tühjust ja igavust, tunneb otse nalga seesugusest asjast.

Need mõtted tulid meele ja selle tõsiasja leidsin, viibides koos Kuusalu kaitseliidu mal. kaks päeva ja öö Loo mõisa pargis suvilaagris. Olen elanud kaasa eelkirjeldatud pulmi, ja sattudes Kuusalu kaitseliidu suvilaagri tuletas selle sise mine elu, tuju, vaba eneseavalduse tahe, spordihimu, naiskaitseliitlaste sekeldused ja supikeet, võistlus ja hasart, laulud, hõisked, lõbu ja perekondlik üksmeel meele otsekohe vana rahva pulmapidu.

Ja siit järeldus: inimesel on otse orgaaniline tarvidus millekski niisuguseks, mis aitaks teda viia välja igapäevsusest vabasse pidupaika,

kus perekondlikus tujus võib ühelt laualt või ühelt palakalt murul võtta leiba, ühest kausist süüa suppi, ühise tuliriida ümber laulda ja lõbutseada, öö läbi hõisata, vesta juttu jne. Laskeharrjutused, riviõppus — see kõik muutub siin lõbuks, mänguks, vabaks võistluseks. Inimene unustab muu mure ja töö, muutub muretuks loodusinimeseks nagu karjalaps. Kas ei kuju-

negi meie kaitseliidu suvilaagrid oma laialdase kaitseliitlaste perega, koos noorte ja vanadega, vabas looduses meile millekski seesuguseks, mis aitab osaltki täita seda, mis meile on läinud kaduma vanade hiie- ja pulmapidustustega. Kuusalu maleva suvilaagrist saadud muljete järele võiks seda küll loota.

K. Kider.

Põltsamaa malevkonna suvilaager Kanaveres.

Põltsamaa malevkonnale korraldati suvilaager 16. ja 17. juunil s. a. Kanaveres. Suvilaagri avas laagrivanem hr. Kutsar laupäeval kell 10, millele järgnes laagripealiku hr. K. Vervolti kõne õppuste tähtsusest.

Ayamisele järgnesid taktikalised õppused lpn. K. Joosepi juhatusel. Rööbiti õppustega viidi läbi kontrollharjutused klassidesse jagamiseks.

Toitlustamise eest hoolitsesid nobedad naiskodukaitse prouad ja preilid.

Laagrit külastasid peale lõunat maleva pealik kapten J. Eisenberg ja abi hr. H. Lauri.

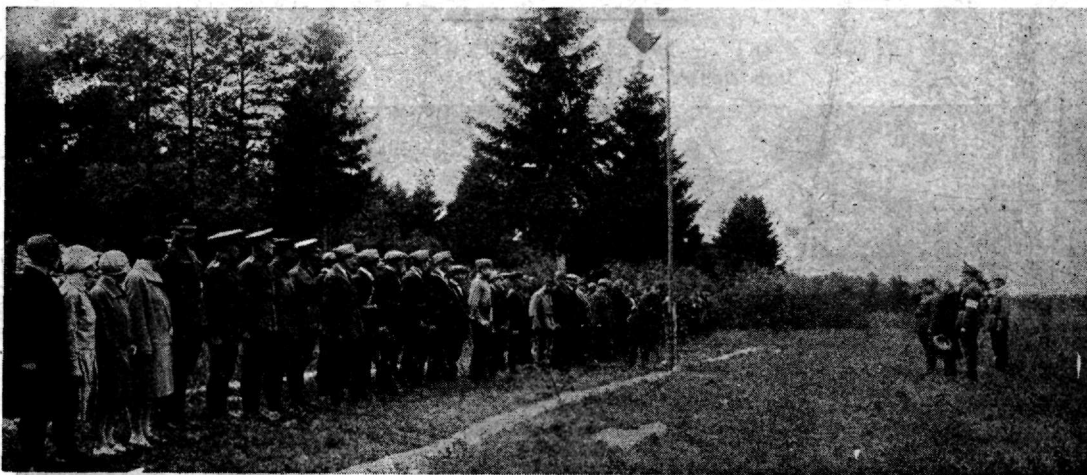
Päeva jooksul tehtud energilisele tööle ja kehakinnitusele järgnes laagritulede põletamine

ja piduõhtu, kus ette kanti kahevaatuslik naljamäng ja malevkonna orkestri palad. Ettekan- ded jätsid kuulajaisse täiesti rahuldava mulje.

Pühapäeva hommikul algas õppus endises korras ja värskuses. Osa malevasi tegi tuleproovi laskemärkide saamiseks, kuna teised oma endist poolelijäänud tööd jätkasid. Laager lõpetati kell 18. Huvitavamaks osaks laagri töös kujunes malevlastel laskeasjandus, kus igamees tõsiselt enda eest väljas oli.

Jääb veel üle soovida kõigile pealikele ja malevlastele head tahet ja energiat, et huvi laskeasjanduse vastu veel tõuseks, kuni oleme jõudnud samale kõrgusele, nagu meie naaberriigid Soome ja Rootsi on. Seks püsivat jõudu!

— p.

Põltsamaa malevkonna suvilaagri avamine 16. juunil Kanaveres.

Noorte laager Värskas jääb pidamata.

Sõjaministeeriumil puudub käesoleval aastal selleks krediit. Kaitseliidu peastaap sammastumas, et noored saaksid vääriiselt soodustuskatseid sooritada sügisel ka ilma laagrita.

Möödunud suvel korraldas kaitseliit Värskas laagri noortele, et neid lõpulikult ette valmistada sõjaväeteenistuses ajalühendamise soo-

dustuse saamiseks. Laager korraldati kaitseliidu ja sõjaministeeriumi ühisel jõul ja nõul. Kaitseliit ehitas baraki, muretses voodid 120

mehe jaoks, andis tarviliku arvu instruktoreid-õppejõude. Sõjaministeerium võttis enda peale laagrisolijate toitmise ja transpordi sinna ning tagasi, komandeeris kohale mõne õppejõu täienduseks kaitseliidu omadele, saatis kohale katsekomisjonid, kes laagri lõpupäevil noortele korraldasid katseid, ning üle poole tuhande noore said soodustust, mõned 2, rõhuv enamused aga 4 kuud. Sellega hoiti kaitseväeteenistuse arvel kokku riigi kulused ümmarguselt kolm miljonit senti.

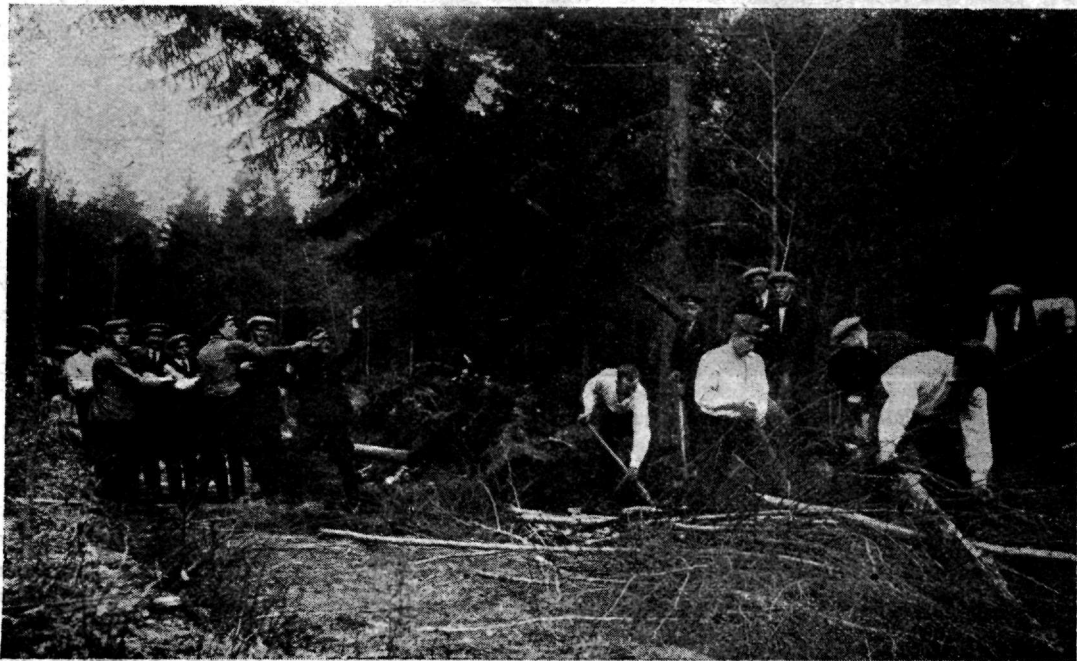
Kui möödunud talvel pandi maksma 18-kuulise kaitseväeteenistusaaja asemele 12-kuuline teenistusaeg, lühendati ka soodustusaeg 4 kuu pealt 2-he peale. Aga ka selle soodustuse saamiseks maksis näha vaeva. Tuhanded noored kaitseliidu ridadest asusid möödunud sügisel energilisele tegevusele kaitseliidu instruktorite juhatusel, et end vääriliselt ette valmistada soodustuskatsetele. Viimaseks „lihvimiseks“ enne katseid pidi olema eelmise suve eeskujul laagri Värskas. Panti maksma isegi korraldus, et kaitseliidust soodustuskatsetele ei lastagi noor-mehi, kes pole viibinud vähemalt 14 päeva Värskas laagris.

Pärast talvist energilist ettevalmistust kaitseliidu üksustes olid juba kõik sammud astunud selleks, et 1. juulil esimene noorte lend Värskasse võiks kolida, kuid sellest tõmbas kriipsu läbi

teade, et käesoleval aastal sõjaministeeriumilt kaitseliidule Värskas noorte laagri korraldamiseks pole mingit abi loota ei varustuse, toidu ega veo suhtes; kui kaitseliit seda siiski soovib korraldada, siis tehku ta seda üksi oma enda krediidide abil.

Kuna kaitseliit oma eelarve kokkuseadmisel arvestas samase olu- ja vahekorraga, mis oli möödunud aastal maksev sõjaministeeriumi ja kaitseliidu vahel, siis ei jatku tema eelarvesummadest kõigi Värskas noorte laagri kulude katmiseks, ning kuna teade sellest, et sõjaministeerium laagri korraldamiseks kaasa aidata ei saa, saabus vaid mõni päev enne laagri avamist, puudus ka kaitseliidul võimalus uute abinõude ja allikate otsimiseks ning leidmiseks, mis pärast muud üle ei jäänud kui juba noorte laagri suhtes tehtud korraldused telegraafiliselt annulleerida ja noortele laagri korraldamisest sootuks loobuda.

Et aga noormeestele, kes kogu talve jooksul südilt on töötanud, võimaldada katsete sooritamist sügisel ka ilma laagris olekuta, tahab kaitseliit poolelijäänud tööd kohtadel energiliselt jätkata ja loodab, et noored tema ridadest ka ilma laagrita vääriliselt suudavad esineda soodustuskatsetel ja osutuvad pärast tublideks reameesteks kaitseväes.

Nissi malevkonna laskeraja ehitus Nurme metsas 1928. maikuus.

1928. a. kaitseliidupäeva võistluste tagajärjed

Järjek. nr. nr.	Võistlusala	Auhinnasaaja — Malev	Koht	Tagajärg
1.	Eriklass 100 m jooks	Küttim, Herbert — Tall. malev	I	11,4
		Šüts, Karl — Tartu mal.	II	11,5
		Korol, Valter — Tartu mal.	III	11,8
2.	400 m jooks	Korol, Valter — Tartu mal.	I	53,0
		Pupart, Aleksander — Tallinna mal.	II	54,1
3.	1500 m jooks	Küttim, Herbert — Tallinna mal.	III	54,2
		Madisson, Eduard — Pärnu mal.	I	4,26,2
		Vitsut, Konstantin — Narva mal.	II	4,31,1
4.	Kõrgushüpe hooga	Rüütel, Aleksander — Sakala mal.	III	4,37,8
		Küttis, Nikolai — Narva mal.	I	1,70
		Kink, Evald — Tartu mal.	II	1,65
5.	Kaugushüpe hooga	Martinson, Elmar — Tartu mal.	III	1,65
		Jakobson, Aleksander — Tartu mal.	I	6,59
		Niinemägi, Edgar — Võru mal.	II	5,99
6.	Kuulitõuge (7,257)	Ivask, Richard — Tartumaa mal.	III	5,81,5
		Neumann, Johannes — Tallinna mal.	I	13,73 uus kl. rek.
		Tammer, Harald — Tallinna mal.	II	13,29
7.	Kettaheide	Simson, Johannes — Tartu mal.	III	12,53
		Neumann, Johannes — Tallinna mal.	I	37,66
		Verder, Aleksander — Viru mal.	II	36,65
		Ivask, Richard — Tartumaa mal.	III	36,46
8.	Odaviske	Verder, Aleksander — Viru	I	54,04
		Lilienthal, Hermann — Sakala mal.	II	49,50
		Järvi, Saaroni — Tartu mal.	III	48,30
9.	A klass 100 m jooks	Pupart, Aleksander — Tallinna mal.	I	11,8 sek.
		Veiss, Kurt — Tallinna mal.	II	12,0
		Martinson, Elmar — Tartu mal.	III	12,2
		Teetsov, Paul — Pärnu mal.	IV	
		Niinemägi, Edgar — Võru mal.	V	
			VI	
10.	400 m takist. jooks	Tamm, Rudolf — Viru mal.	I	1:6,7
		Michelson, Herbert — Tartu mal.	II	1:7,6
		Karu, Julius — Valga mal.	III	1:8,8
		Reitsnik, Joh. — Narva mal.	IV	1:9,4
		Kull, Johann — Tallinna mal.	V	1:10
		Viin, Otto — Tartu mal.	VI	1:10,3
11.	1500 m jooks	Michelson, Herbert — Tartu mal.	I	4:37,4
		Sirm, Joh. — Viru mal.	II	4:38,2
		Gern, Evald — Tartu mal.	III	4:38,6
		Mager, Valter — Sakala mal.	IV	—
		Ringenberg, Hans — Pärnumaa mal.	V	4:43,0
		Erg, Johannes — Sakala mal.	VI	—
12.	Kõrgushüpe hooga	Nigol, Arnold — Tartu mal.	I	1,65
		Jaska, Elmar — Valga mal.	II	1,55
		Korol, Valter — Tartu mal.	III	1,50
		Pelmos, Matias — Lääne mal.	IV	1,50
		Romandi, Johannes — Tallinna mal.	V	1,50
		Michelson, Herbert — Tartu mal.	VI	1,50
13.	Kaugushüpe hooga	Küttis, Nikolai — Narva mal.	I	6,26
		Nigol, Arnold — Tartu mal.	II	5,95
		Kõvamees, Johann — Pärnumaa mal.	III	5,91
		Mägi, Valter — Tartu mal.	IV	5,84
		Martinson, Elmar — Tartu mal.	V	5,73
		Viin, Otto — Tartu mal.	VI	5,65

Järjek. nr. nr.	Võistlusala	Auhinnasaja — Malev	Koht	Tagajärg
14.	Teivashüpe	Gerberson, Elmar — Pärnu mal.	I	3,01
		Järvits, Safroni — Tartu mal.	II	2,80
		Kõvamees, Johann — Pärnumaa mal.	III	2,80
		Anderson, Theodor — Viru mal.	IV	2,80
		Alksnis, Elmar — Võru mal.	V	2,80
		Laater, Heinrich — Pärnu mal.	VI	2,80
15.	Kuulitõuge (7,257 kg.)	Kink, Evald — Tartu mal.	I	11,81,5 m
		Kindsiko, Valter — Võru mal.	II	11,44
15.	A klass Kuulitõuge	Koch, Ferdinand — Tartu mal.	III	11,32
		Verder, Aleksander — Viru mal.	IV	11,22
		Tamm, Karl — Sakala mal.	V	10,88
		Kõvamees, Johann — Pärnumaa mal.	VI	10,64,5
		Koch, Ferdinand — Tartu mal.	I	37,65
		Nigol, Arnold — Tartu mal.	II	37,55
16.	Kettaheide	Karu, Julius — Valga mal.	III	34,05
		Lind, Eduard — Tartu mal.	IV	33,19
		Lilienthal, Hermann — Sakala mal.	V	32,47
		Niinemägi, Edgar — Võru mal.	VI	32,47
		Reitsak, Hendrik — Järva mal.	I	51,60
		Koch, Elmar — Tartu mal.	II	50,30
17.	Odaviske	Kõvamees, Johan — Pärnumaa mal.	III	46,25
		Balzar, August — Sakalamaa mal.	IV	45,50
		Luts, Johann — Valga mal.	V	45,15
		Viin, Otto — Tartu mal.	VI	45,12
		Pupart, Aleksander — Tallinna mal.	I	7,2 sek.
		Ütt, Ferdinand — Tartu mal.	II	7,2,5
18.	B klass 60 m jooks	Piip, Voldemar — Võru mal.	III	7,3
		Jakobson, Aleksander — Tartu mal.	IV	7,6
		Muks, Jaan — Narva mal.	V	7,8
		Tamm, Karl — Sakala mal.	VI	7,9
		Šüts, Karl — Tartu mal.	I	33,6
		Valdner, Otto — Tartu mal.	II	33,8
19.	200 m takist. jooks	Martinson, Elmar — Tartu mal.	III	34,4
		Lepberg, Harald — Lääne mal.	IV	34,4
		Frisch, Eldor — Tartu mal.	V	34,5
		Tamm, Rudolf — Viru mal.	VI	34,6
		Luukas, A. — Tallinna mal.	I	2,48
		Mäger, V. — Sakala mal.	II	2,48,8
20.	1000 m. jooks	Valdner, Otto — Tartu mal.	III	2,50,4
		Pärn, Oskar — Tartu mal.	IV	2,52,8
		Püss, Valter — Võru mal.	V	2,52,9
		Dunkel, Felix — Harju mal.	VI	
		Tartu malev	I	47,9
		1. Frisch, Eldor		
2. Jakobson, Aleksander				
3. Ütt, Ferdinand				
4. Simson, Joh.				
Tallinna malev	II	49,00		
1. Peterson, Ernst				
2. Rips, Artur				
3. Kljavin, Aleksander				
4. Veiss, Kurt				
Pärnu malev	III	49,06		
1. Steinbach, Harald				
2. Tammeaid, Nikolai				
3. Teetsov, Paul				
4. Rikand, Endel				

Järjek. nr. nr.	Võistlusala	Auhinnasaaja — Malev	Koht	Tagajärg
22.	Kõrgushüpe hooga	Jakobson, Aleksander — Tartu mal.	I	1,70
		Ernits, Ferdinand — Tartu mal.	II	1,60
		Leppisto, Romann — Tallinna mal.	III	1,60
		Raam, Voldemar — Viru mal.	IV	1,55
		Soll, Artemi — Tartu mal.	V	1,55
		Veiss, Kurt — Tallinna mal.	VI	1,55
23.	Kaugushüpe hooga	Korol, Valter — Tartu mal.	I	6,18,5
		Pauska, Artur — Tartu mal.	II	6,00
		Raam, Voldemar — Viru mal.	III	5,98
		Pajo, Karl — Võru mal.	IV	5,84,5
		Reinhard, Joh. — Tallinna mal.	V	5,65
		Breemann, Valter — Viru mal.	VI	5,63
24.	Kuulitõuge (5.44)	Erikson, Oskar — Tartu mal.	I	14,43
		Nigol, Arnold — Tartu mal.	II	14,37
		Teetsov, Paul — Pärnu mal.	III	14,22
		Matt, Jaan — Tartu mal.	IV	13,92
		Kuusma, Leonhard — Tartumaa mal.	V	13,42
		Šröder, August — Lääne mal.	VI	13,21
25.	Kettaheide	Ilves, Oskar — Tartu mal.	I	35,87
		Teetsov, Paul — Pärnu mal.	II	35,24
		Jakobson, Aleksander — Tartu mal.	III	34,81
		Pärn, Oskar — Tartu mal.	IV	31,97
		Simson, Johannes — Tartu mal.	V	31,93
		Tamm, Karl — Sakala mal.	VI	30,99
26.	Pesapalli kaugusviske	Kinsiko, Valter — Võru mal.	I	73,64
		Erikson, Oskar — Tartu mal.	II	66,98
		Alksnis, Elmar — Võru mal.	III	66,02
		Usai, Herbert — Sakala mal.	IV	65,60
		Särg, Richard — Harju mal.	V	63,75
		Laupmann, Boris — Harju mal.	VI	62,70
27.	V a n. k.-l. klass 500 m jooks	Reimann, Elmar — Tartu mal.	I	1,19,2
		Terras, Alfred — Tallinna mal.	II	1,22,8
		Martin, Johann — Tartu mal.	III	1,27,6
		Roose, Johan — Valga	IV	
		Jürss, Jüri — Pärnumaa mal.	V	
		Kivisild, August — Tallinna mal.	VI	
28.	Kaugushüpe hooga	Martin, Johan — Tartu mal.	I	5,37
		Pärn, Arthur — Pärnu mal.	II	5,00
		Hausenberg, Arnold — Tartu mal.	III	4,93,5
		Terras, Alfred — Tallinna mal.	IV	4,88
		Reimann, Elmar — Tartu mal.	V	4,88
		Saarepera, Tõnis — Sakala mal.	VI	4,72
29.	Kuulitõuge	Raag, Kaljo — Tallinna mal.	I	10,54,5
		Rähni, Theodor — Tallinna mal.	II	9,91
		Trumm, Julius — Tallinna mal.	III	9,23,5
		Martin, Johann — Tartu mal.	IV	8,90
		Pärn, Artur — Pärnu mal.	V	8,64
		Mändik, Rein — Võru mal.	VI	7,73
30.	Kurnikaika viske	Rähni, Theodor — Tallinna mal.	I	39,42
		Raag, Kaljo — Tallinna mal.	II	34,37
		Martin, Johann — Tartu mal.	III	34,14
		Trumm, Julius — Tallinna mal.	IV	29,19
		Mitt, Osvald — Pärnu mal.	V	28,88
		Puistama, Villem — Pärnu mal.	VI	28,74
31.	Üldklass. Teatejooks	Tartu malev	I	
	5×1000 m	1. Michelson, Herbert		
		2. Gern, Ferdinand		14:32,4

Järjek. nr. nr.	Võistlusala	Auhinnasaaja — Malev	Koht	Tagajärg
00,1	I	3. Koriko, Elmar		
00,1	II	4. Laas, Karl		
00,1	III	5. Reimann, Elmar		
00,1	IV	Tallinna malev	II	
00,1	V	1. Jaanvaldt, Felix		
00,1	IV	2. Rebas, Ernst		14:34,1
00,1	V	3. Paal, Heinrich		
00,1	II	4. Huuk, Karl		
00,1	III	5. Luukas, August		
00,1	VI	Sakalamaa malev	III	
00,1	V	1. Erg, Johannes		
00,1	IV	2. Matt, Johannes		15:14,6
00,1	V	3. Rüütel, Aleksander		
00,1	II	4. Mäger, Valter		
00,1	III	5. Sepp, Arnold		
Sõjalise isel. võistl.				
32.	Orienteerimisjooks	Nappus, Osvald — Tallinna	I	0,54,58
13,31	IV	Teinburg, Eduard — Tallinna mal.	II	0,58,22
13,32	V	Jürgen, Illo — Pärnu mal.	III	1,00,39
13,33	II	Kallman, Helmuth — Sakala mal.	IV	1,08,42
13,34	III	Lahi, Richard — Narva mal.	V	1,10,58
13,35	VI	Müllerson, Aleksander — Pärnu mal.	IV	1,14,57
13,36	V	Rattasepp, Vambola — Narva mal.	VII	1,16,55
13,37	IV	Reimann, Elmar — Tartu mal.	VIII	1,21,23
13,38	V	Lind, Eduard — Tartu mal.	IX	1,21,52
13,39	II	Michelson, Aksel — Tartu mal.	X	1,25,24
13,40	III	Kuksen, Sigismund — Lääne mal.	XI	1,26,08
13,41	VI	Luiga, Osvald — Harju mal.	XII	1,26,41
33.	Granaadi kaugus-tabamusviske	Koch, Elmar — Tartu mal.	I	15 p.
07,30	IV	Lehova, Robert — Tallinna mal.	II	9 "
07,31	V	Tats, Voldemar — Narva mal.	III	8 "
07,32	II	Tepper, Hugo — Viru mal.	IV	8 "
07,33	III	Balzar, August — Sakala mal.	V	7 "
07,34	VI	Mets, Karl — Võru mal.	VI	6 "
34.	Teivaskaugushüpe	Küttis, Nikolai — Narva mal.	I	6,94,5
70,6	IV	Michelson, Herbert — Tartu mal.	II	6,43,5
00,7	V	Pupart, Aleks. — Tallinna mal.	III	6,32,5
00,8	II	Erna, Joh. — Viru mal.	IV	6,31
00,9	III	Tamm, Rudolf — Viru mal.	V	6,12
00,10	VI	Kõvamees, Joh. — Pärnumaa mal.	VI	6,06
00,11	V	Rossmann, Evald — Tallinna mal.	I	0,58,57
35.	25 km jalgrattasõit	Kirkmann, Gustav — Sakala mal.	II	1,02,15
01,01	I	Kuuter, Jakob — Pärnu mal.	III	1,03,09
01,02	II	Kuber, Evald — Viru mal.	IV	1,03,15
01,03	III	Matt, Joh. — Sakala mal.	V	1,03,23
01,04	VI	Konsen, Richard — Tartu mal.	VI	1,03,42,3
01,05	V	Sada, Eduard — Võru mal.	VII	1,03,42,4
01,06	IV	Pendt, Julius — Narva mal.	VIII	1,03,48
01,07	I	Johanson, Fr. — Võru mal.	IX	1,08,52
01,08	II	Lepikov, Voldemar — Tartu mal.	X	1,04,19
01,09	III	Renning, Aleksander — Lääne mal	XI	1,04,31
01,10	VI	Terts, Jakob — Viru mal.	XII	1,04,43
36.	Sõjaline kolmevõistlus	Laater, Heinrich — Pärnu mal.	I	2 m 53 s.
01,11	IV	Jürgens, Karl — Tartu mal.	II	2 m 53,6 s.
01,12	I	Peterson, Julius — Tartu mal.	III	2 m 54,3 s.
01,13	V	Valner, Otto — Tartu mal.	IV	2 m 55 s.
01,14	V	Jaanus, Leo — Harju mal.	V	2 m 56 s.

Järjek. nr. nr.	Võistlusala	koht	Auhinnasaaja — Malev	Koht	Tagajärg
			Peterson, Osvald — Võru mal.	VI	3 m 07,3 s.
			Karu, Julius — Valga mal.	VII	3 m 08,8 s.
			Tepper, Hugo — Viru mal.	VIII	3 m 16,6 s.
			Pipson, Voldemar — Tallinna mal.	IX	3 m 18 s.
			Kuusik, Edmund — Pärnu mal.	X	3 m 21,2 s.
			Verder, Aleks. — Viru mal.	XI	3 m 21,2 s.
			Püss, Valter — Võru mal.	XII	3 m 21,8 s.
37.	Sõjaline viievõistlus		Narva malev	I	
			1. Niilov, Reinhold		
			2. Ratasepp, Vambola		20 m 43 s.
			3. Viitsut, Konstantin		
			Harju malev	II	
			1. Sams, Aleksander		
			2. Sams, Robert		21 m 21 s.
			3. Dunkel, Felix		
			Tallinna malev	III	
			1. Kreek, Joh.		
			2. Keimser, Rudolf		22 m 57 s.
			3. Šönberg, Artur		
38.	Sõjal. jao. Xrännakvõistl.		Tallinna malev	I	
			1. Nappus, Osvald		
			2. Seegner, Herbert		
			3. Grünfeldt, Artur		39 m 51 s.
			4. Luukas, August		
			5. Rossmann, Evald		
			6. Rebas, Ernst		
			7. Ertis, Oskar		
			8. Paal, Heinrich		
			Tartu malev	II	
			1. Reimann, Elmar		
			2. Laas, Karl		
			3. Korko, Elmar		
			4. Valdner, Otto		
			5. Pulk, Vilmar		42,11,5
			6. Michelson, Axel		
			7. Kink, Artur		
			8. Pulmberg, Elmar		
			9. Jaaniado, Juhan		
			Pärnu malev	III	
			1. Pulk, Johannes		
			2. Kuusik, Edmund		
			3. Müllerson, Aleksander		42,55,5
			4. Laas, Mihkel		
			5. Laater, Heinrich		
			6. Lossman, Jakob		
			7. Kolla, Nikolai		
			8. Maddisson, Eduard		
			9. Kütt, Richard		
39.	Teatejooks rakm. 5×200 m		Tartu malev	I	
			1. Kitsing, Jüri		
			2. Šüts, Karl		2:13,7
			3. Korol, Valter		
			4. Viin, Otto		
			5. Friš, Eldor		
			Tallinna malev	II	
			1. Saulmann, Reinhold		
			2. Küttim, Herbert		2:14,0

Jrjek. nr. nr.	Võistlusala	Auhinnasaaja — Malev	Koht	Tagajärg
	IV	3. Jaanvaldt, Felix		
	IV	4. Pupart, Aleksander		
	IV	5. Teinburg, Eduard		
	XI	Pärnu malev	III	
	X	1. Kongas, August		
	IX	2. Teetsov, Paul		2:19,7
	IX	3. Rikand, Endel		
	I	4. Puust, Viljam		
		5. Nukk, Mihkel		
Laskmine				
40.	Üksiklaskm. sv-püssidest	Kruustük, Hugo — Valga mal.	I	122 s.
		Türna, Rudolf — Tartu mal.	II	118 s.
		Rosenberg, Tõnis — Pärnu mal.	III	116 s.
		Triimann, Mihkel — Harju mal.	IV	115 s.
		Karusk, Valter — Viru mal.	V	114 s.
		Märipea, Aleksander — Pärnumaa mal.	VI	112 s.
		Ofrill, Albert — Tartumaa mal.	VII	108 s.
		Prommi, Joh. — Narva mal.	VIII	108 s.
		Tender, Karl — Tallinna mal.	IX	105 s.
		Sirk, Evald — Pärnu mal.	X	105 s.
		Raudsepp, Rudolf — Tallinna mal.	XI	104 s.
		Reinmann, Eduard — Järva mal.	XII	104 s.
41.	Üksiklaskm. spordipüssid.	Raag, Johannes — Tartumaa mal.	I	110 s.
		Rull, Ernst — Järva mal.	II	102 s.
		Laube, Joh. — Järva mal.	III	94 s.
		Rakfeld, Villem — Järva mal.	IV	92 s.
		Puusner, Emil — Pärnu mal.	V	92 s.
		Rotman, Otto — Narva mal.	VI	90 s.
		Rosenberg, Tõnis — Pärnu mal.	VII	89 s.
		Kruustük, Joh. — Valga mal.	VIII	87 s.
		Näripea, Aleksander — Pärnumaa mal.	IX	87 s.
		Tõevälja, Voldemar — Valga mal.	X	86 s.
		Liibusk, Joh. — Tartu mal.	XI	83 s.
		Praks, Gustav — Harju mal.	XII	83 s.
42.	Pealikute laskm. püstol.	Reinmann, Eduard — Järva mal.	I	113 s.
		Mäso, Voldemar — Tartumaa mal.	II	109 s.
		Johanson, Heinrich — Tallinna mal.	III	109 s.
		Stahlberg, Viktor — Viru mal.	IV	109 s.
		Aints, Eduard — Tartu mal.	V	105 s.
		Tork, Taavet — Tartu mal.	VI	104 s.
43.	Laskm. rask. kuulipild.	Orgussaar, Martin — Tallinna mal.	I	13 s.
		Kalep, Karl — Narva mal.	II	13,3 s.
		Jaanits, Richard — Tartu mal.	III	15,3 s.
		Rõuk, Aleksander — Tallinna mal.	IV	21 s.
		Haassenberg, Arnold — Tartu mal.	V	26,7 s.
		Trei, Nikolai — Tallinna mal.	VI	32,7 s.
44.	Grupilaskm. sv-püssidest	Viru malev	I	
		1. Karusk, Valter		
		2. Selbach, Oskar		
		3. Sutter, August		19 p.
		4. Öun, Vambola		43 kuuli
		5. Kübarsepp, Jakob		
		6. Posti, Julius		
		7. Stahlberg, Viktor		
		8. Jakobson, Karl		
		Narva malev	II	
		1. Rotmann, Otto		
		2. Tats, Voldemar		

Järjek. nr. nr.	Võistlusala	Auhinnasaaja — Malev	Koht	Tagajärg
		3. Levo, Aleksander		19 p.
		4. Lahi, Richard		30 kuuli
		5. Prommi, Joh.		
		6. Luutus, Nikolai		
		7. Ratassep, Vambola		
		8. Küttis, Nikolai		
		Harju malev	III	
		1. Triimann, Mihkel		
		2. Praks, Gustav		
		3. Veinberg, Alfred		19 p.
		4. Tomson, Karl		26 kuuli
		5. Ratassep, Joh.		
		6. Jaanus, Leo		
		7. Suursööt, Helmuth		
		8. Marmor, Voldemar		
		Pärnumaa malev	IV	
		1. Eigelmann, Konstantin		
		2. Jürss, Jüri		
		3. Näripea, Aleksander		
		4. Pavelson, Voldemar		19 p.
		5. Mitt, Karl		21 kuuli
		6. Tumm, Eugen		
		7. Voll, Jaan		
		8. Kask, Aleksander		
		Tartu malev		
		1. Kuhlberg, August		
		2. Voitka, Jaan		
		3. Masing, Johannes		19 p.
		4. Gern, Ferdinand		19 kuuli
		5. Tammark, Hendrik		
		6. Liibusk, Johannes		
		7. Koern, Villem		
		8. Aints, Eduard		
		Valga malev	VI	
		1. Tõevälja, Voldemar		
		2. Kruustük, Hugo		
		3. Sepp, Jaan		
		4. Kõiv, Johann		18 p.
		5. Roose, Johann		31 kuuli
		6. Ottis, Priidu		
		7. Mets, Johann		
		8. Sepp, Jeremia		
45.	Grupilaskm. sportpüssid.	Tartumaa malev	I	
		1. Raag, Johannes		349 s.
		2. Pedak, Voldemar		
		3. Mäso, Voldemar		
		4. Davel, Otto		
46.	Võrkpall	Tallinna malev	I	
		1. Altosaar		
		2. Parbo		
		3. Margevitš		
		4. Aljas, Aleks.		2:1
		5. Rosenstein		(48:32)
		6. Pressraud		
		Tartu malev	II	
		1. Nigol, Arnold		
		2. Oja, Jaan		2:1

Järjek. nr. nr.	Võistlusala	Malev	Koht	Tagajärg
46. Haud 08		3. Kitsing, Jüri 4. Keres, Robert 5. Jakobson, Aleksander 6. Riimar		(33:38)
	III	Pärnu malev 1. Teinberg 2. Virkus 3. Nukk, Mihkel 4. Andresson 5. Laurits 6. Tammekänd	III	(2:1) (33:39)
47. Pesapall	VI	Tartu malev 1. Kink, Evald 2. Brett, Karl 3. Jürgens, Karl 4. Leetsi 5. Arbeiter, Endel 6. Dänilov 7. Keres 8. Väärenid 9. Kink, A.	I	7 p.
		Pärnu malev 1. Blundt 2. Müllerson 3. Virkus 4. Laas 5. Nukk 6. Alep 7. Jensen 8. Laurits 9. Matson	II	4 p.
	IV	Narva malev 1. Nukk 2. Küttis 3. Jann 4. Jurri 5. Luutus 6. Pakk 7. Krusement 8. Ratasapp 9. Must	III	
48. Jalgpall	I	Tallinna malev 1. Altosaar 2. Parbo 3. Aljas 4. Nelisnoi 5. Pipersal 6. Pressraud 7. Steinberg 8. Seegner 9. Koovit 10. Peterson 11. Aun	I	
	II	Tartu malev	II	

Järjek. nr. nr.	Võistlusala	Auhinnasaaja — Malev	Koht	Tagajärg
48.	Jalgpall	Pärnu malev	III	
		1. Aspe		
		2. Jensen I.		
		3. Vechterstein		
		4. Tabus		
		5. Sarapik		
		6. Vaher		
		7. Alep		
		8. Jensen II		
		9. Tamman		
		10. Jürvetso		
		11. Koop		
49.	Kõievedu	Tallinna malev	I	
		1. Trumm, Julius		
		2. Tammer, Harald		
		3. Raag, Kaljo		
		4. Neumann, Johann		
		5. Lehova, Robert		
		6. Resev-Resel		
		Pärnu malev	II	
		1. Laas, Mihkel		
		2. Tamm, Martin		
		3. Põltsam, Karl		
		4. Põltsam, Hans		
		5. Andresson, Nikolai		
		6. Karlov, Jaan		
		Tartumaa malev	III	
		1. Ploom, Karl		
		2. Kool, Martin		
		3. Hendrikson, Taavet		
		4. Suup, Karl		
		5. Veber, Jaan		
		6. Klement, Rudolf		
50.	Sõudevõistlused	Võru malev	I	
		1. Šüts, Bernhard		12 m 22 s.
		2. Piiskop, Aleksander		
		3. Luik, Konstantin		
		Pärnu malev	II	
		1. Pulk, Johannes		12 m 24 s.
		2. Soovik, Johannes		
		3. Lossmann, Jakob		
		Narva malev	III	
		1. Vitsut, Konstantin		12 m 31 s.
		2. Vitsut, Voldemar		
		3. Silla, Robert		
	Noortevõistlused			
51.	20 m kartulijooks	Aniline, Peeter — Sakala mal.	I	26,9
		Kiiver, Heino — Narva mal.	II	27,5
		Tamman, Ferdin. — Sakala mal.	III	27,6
		Puistama, Harald — Pärnu mal.	IV	27,8
		Kalam, Artur — Sakala mal.	V	27,9
		Volk, Rudolf — Narva mal.	VI	28,2
		Pettai, Viktor — Valga mal.	VII	28,2
		Saar, Eduard — Valga mal.	VIII	28,3
		Dorbek, Elmar — Sakala mal.	IX	28,4
		Linde, Albert — Valga mal.	X	28,6
		Reitel, Valter — Narva mal.	XI	28,9

Järiek. nr nr.	Võistlusala	Auhinnasaaja — Malev	Koht	Tagajärg
52.	Ronimisvõistlused	Müristaja, Paul — Pärnu mal.	XII	29,00
		Reitel, Valter — Narva mal.	I	6,7
		Särm, Leon — Valga mal.	II	7,8
		Kalam, Artur — Sakala mal.	III	8,0
		Kumm, Hugo — Pärnu mal.	IV	8,9
		Inn, Raimond — Valga mal.	V	9,0
		Kiiver, Heino — Narva mal.	VI	9,8
		Pettai, Vektor — Valga mal.	VII	11,4
		Smirnov, Vassili — Pärnu mal.	VIII	11,5
		Dorbek, Elmar — Sakala mal.	IX	11,7
		Nolk, Rudolf — Narva mal.	X	11,8
		Landsberg, Erich — Narva mal.	XI	13,0
53.	Korvpalli kaugusviske	Riimak, Johan — Sakala mal.	XII	14,3
		Sakalamaa malev	I	
		1. Kalam, Artur		41,14
		2. Aniline, Benno		
		3. Dorbek, Elmar		
		Narva malev	II	
		1. Kiiver, Heino		40,26
		2. Reitel, Valter		
		3. Rodenberg, Alfons		
		Pärnu malev	III	
		1. Puistama, Harald		
		2. Käger, Vilja		38,95
3. Laas, Rudolf				
54.	Lõkketegemisvõistl.	Pärnu malev	I	
		1. Kumm, Hugo		
		2. Iürgens, Johann		12 m 28,1 s.
		3. Laas, Rudolf		
		4. Tamman, Ferdinand		
		5. Puistama, Harald		
		Sakalamaa malev	II	
		1. Kalam, Valter		
		2. Aniline, Benno		14 m 25,2 s.
		3. Stern, Ervin		
		4. Dorbek, Elmar		
		5. Riimak, Eduard		
Narva malev	III			
1. Reitel, Valter				
2. Kiiver, Heino		15 m 42,2 s.		
3. Nolk, Rudolf				
4. Rodenberg, Alfons				
5. Landsberg, Erich				

Pesapallivõitja — Tartu meeskond — kaitseliidupäeval.

AMETLIK OSA.

Käskkiri Nr. 8. Tallinnas, 18.
veebruari 1928 a.

§ 1.

Kuna praegu malevates käesideme kandmine mitte ühtlane ei ole, käsen edaspidi vormikirjelduses ettenähtud käesidet, nii erariietel, kui ka vormis esinemisel, kanda vasaku käe ümber.

Käskkiri Nr. 16. Tallinnas, 28.
märtsil 1928 a.

§ 1.

Kinnitan ja panen maksma „Kaitseliidu sanitaarteenistuse põhijooned“, mille alusel malevates sanitarvõrgu organiseerimisele asuda. Tööd katsuda korraldada ja organiseerida nii, et hiljemalt 1. juuniks s. a. oleksid juba kohtadel malevate ja malevkondade arstid, kelledest esimesed minule esitada kohtadele kinnitamiseks ja teiste nimed teha teatavaks peastaabile.

On soovitatav, et suvilaagrite ajaks oleks organiseeritud sanitaarpersonaal juba ka kaitseliidu väiksemates üksustes, s. o.—kompaniides ja rühmades.

Sanitaarteenistuse alal seisab meil laialdane ja pooleldi söödis tööpõld ees. Tööd jätkub kaitseliidu nii mees- kui naisliikmetele. Kaitseliidu sanitaarala korraldamine ja selle teostamine sündigu ühielt kaitseliidu mees- ja naisliikmete poolt, kusjuures kõigil päälikutel erilist tihedat kontakti tuleb pidada kohtade peal naiskodukaitse juhatusetega.

Lisa: Kaitseliidu sanitaarteenistuse põhijooned.

Kaitseliidu sanitaarkorralduse põhijooned.

I. Ü l e s a n d e d:

§ 1. Kaitseliidu sanitaarkorralduse ülesandeks on:

1) kaitseliidu sanitaarteenistuse korraldamine rahu- ja sõjaaja nõuete kohaselt;

2) kaasaaitamine rahva tervishoiu tööle üldise tervishoiu olukorra parandamise suunas.

§ 2. Kaitseliidu sanitaarteenistuse all tuleb mõista tarviliku arstiabi personaali soetamist ja sanitaarvarustuse muretsemist.

§ 3. Rahva tervishoiu olukorra parandamise all tuleb mõista:

1) laialdast tervishoiu propagandat rahvas seas ja tarvilikkude tervishoiu teadmiste levitamist;

2) tervishoiu nõuete kohase eluviisi sisseseedmise propageerimist laiemate rahvahulkade juures;

3) ägedate ja krooniliste nakkushaiguste vastu võitlemist ja

4) abiandmist õnnetujuhtumistel.

II. Üldkorraldus.

§ 4. Üleriikliselt sanitaarala korraldab kaitseliidu peastaap. Sanitaarala korraldamine ja selle teostamine sünnib peamiselt naiskodukaitse kaudu, kusjuures tihedamat kontakti peetakse naiskodukaitse keskjuhatusel.

§ 5. Sanitaarala korraldamiseks tihedama kontakti loomiseks teiste tervishoiu alal töötavate organisatsioonidega ja tarviliku informatsiooni saavutamiseks mitmesuguste tervishoiu küsimuste kohta kutsub kaitseliidu ülem endale abiks-eriteadlaseks asjatundja arstide hulgast. Naiskodukaitse keskjuhatus kutsub tarviduse korral endale abiks sanitaarülesannete ja korralduste teostamiseks ja elluviimiseks nõuandjaid ja asjatundjaid arstide hulgast.

III. Korraldus kohtadel.

§ 6. Kaitseliidu sanitaarpersonaal koosneb arstidest, õdedest ja velskeritest ja esimese abi andjaist — samariitlastest.

§ 7. Sanitaarala korraldamisel malevas on maleva päälikule lähemaks abiliseks-eriteadlaseks — maleva arst. Maleva arst töötab tihedamas kontaktis naiskodukaitse ringkonna juhatusel. Töö otstarbekohasemaks läbiviimiseks ja hõlbustamiseks moodustatakse maleva staabi juures maleva sanitaarosakond, mille koosseisu kuulub: maleva arst, ringkonna juhatusel esinaine ja ringkonna arst. Sanitaarosakonna koosolekuid juhatab maleva arst. Vastuvõetud otsused kinnitab maleva päälik. Maleva arsti kinnitab kohale maleva pääliku ettepanekul kaitseliidu ülem.

§ 8. Maleva arsti ülesandeks on maleva piirides:

1. sanitaarvõrgu organiseerimine;

2. sanitaarpersonaali komplekteerimise ja ettevalmistamise eest hoolitsemine;

3. tarviliku sanitaarvarustuse muretsemise eest hoolitsemine;

4. esimese abiandmise korraldamine õnnetutel juhtumistel;

5. tervishoiu teadmiste laialdane levitamine rahvamassides ja

6. erikavade põhjal mitmesuguste arstiabiandmise, nõuande (emade ja laste surevuse vastu võitlemine) jne. punktide ellukutsetamine.

Pääle loetletute on maleva arstil ülesandeks maleva staabi juures organiseerida üks sanitaarlendsalk, mis koosneb ühest arstist, kahest õest või velskerist ja 3 samariitlastest.

§ 9. Sanitaarala korraldamisel malevkonnas on malevkonna pealikul lähemaks abiliseks-eriteadlaseks malevkonna arst, kelle kinnitab kohale maleva arsti ettepanekul maleva pealik. Malevkonna arsti ülesandeks on maleva arstilt saadud juhtnõuete järel malevkonna piirides:

1. sanitaarvõrgu organiseerimine;
2. sanitaarpersonalit komplekteerimise ja ettevalmistamise eest hoolitsemine;
3. tarvilise sanitaarvarustuse muretsemise eest hoolitsemine;
4. tervishoiu teadmiste levitamine ümbruskonna rahva seas, ja
5. esimese abi andmise korraldamine õnnetu-
tel juhtudel.

Peale loetletute on malevkonna arstil ülesandeks malevkonnas võimalust ja tarvidust mööda ellu kutsuda üks sanitaarlendialk, mis koosneb ühest arstist (viimase puudumisel öest või velskerist), 2 öest või velskerist ja 3 samariitlasest.

§ 10. Igas kompaniis või sellele vastavas üksuses on arst (viimase puudumisel öde või velsker) ja 3 samariitlast. Kompanii arst, öde või velsker kinnitatakse kohale malevkonna arsti ettepanekul maleva pealiku poolt.

Kompanii arsti, öe või velskeri ülesandeks on hoolitseda, et:

1. kompanii igas rühmas oleks üks samariitlane;
2. kompaniis oleks tarviline sanitaarvarustus ja
3. kompanii piirides õnnetu-
tel juhtudel (up-
pumine, haavamine jne.) antaks kannatanuile kaitseliidu sanitaarpersonalit poolt kiiresti esimest abi.

§ 11. Igas rühmas või sellele vastavas üksuses on üks samariitlane, kes annab kannatanuile esimest arstiabi.

§ 12. Sanitaarpersonalit soetamine ja ettevalmistamine sünnib kokkuleppel vastavate asutuste ja isikutega, kes kaitseliidule oma abi pakuvad.

§ 13. Manöövritest ja harjutustest võtab kaitseliidu sanitaarpersonal osa vastavate üksuste pealike korralduste kohaselt.

IV. Varustus.

§ 14. Sanitaarvarustuse hulka kuuluvad tarvilised arstirohud ja arstiriistad, esimese abi andmise vahendid ja transportabinõud võimalust mööda.

V. Õigused ja tunnused.

§ 15. Tervishoiu-personaliti õigused on järgmised:

1. malevkonna arstil malevkonna pealiku õigused ja

2. malevk. arstil kompanii-pealiku õigused.

§ 16. Tunnuseid kantakse järgmiselt:

1. maleva arst malevk. pealiku tunnuseid;

2. malevk. arst kompanii-pealiku tunnuseid;

3. kompanii arst või velsker rühma-pealiku tunnuseid.

Peale nimetatud tunnuste kannab kogu sanitaarpersonal vasaku varuka ümber vastava maleva (malevkonna) käesidet punase ristiga.

§ 17. Kogu kaitseliidu sanitaarpersonal võib koosneda ainult kaitseliidu liikmetest, kes töötavad vabatahtlikult ja tasuta.

Käskkirja nr. 16-da § 4.

Luban kaitseliidus tarvitusel olevate sõjaväepüsside ja nende sihtimiseabinõude juures teha järgmisi parandusi ja muudatusi:

1. Harilikke teravaharjalisi kirpe ümbervahetada teiste tüübiliste karpude vastu (lehtkirbud, nuppkirbud ja t.) ja vastupidiselt.

2. Harilikkude kolmnurksete sihikusälkude asemel kasutada teisekujulisi (poolümmargused -taolised, nelinurksed jne.) Vanu kolmenurkelisi sihikusälke ei tohi aga ümber parandada, vaid sihikule võib uusi sälke juure kinnitada.

Sihiku juures võib teha ainult niisuguseid parandusi, mis sihikut ei riku ja millele kõrvaldamisel võib hariliku sihikuga edasi lasta.

Kõigi nende parandustega püsse luban tarvitada õppe-, kontroll- ja võistluslaskmistel. Samuti luban laskmistel kasutada igat tüüpi püsi-
sirihme (silmutega jne.).

Teisi parandusi püssi ja sihtimiseabinõude juures ei luba teha.

Sama käskkirja § 5.

Minu ksk. Nr. 57 § 1 — 1927. a. täienduseks käsen maleva päälikutel malevkondade koosseisu üles võtta relvupäälük, kellel kompanii pääliku õigused. Relvupääliku ülesandeks on, — valvata malevkonnas relvade seisukorra järele ning anda juhtnõude nende korralikuks hoidmiseks.

Vastutajaks relvade korralikkuse eest jääb endiselt malevkonna päälük.

Kaitseliidu 1928. a. laskemeistervõistluste määrused.

Üldmäärused.

A. Võistluste korraldamisest.

§ 1. Meistervõistluste eesmärk. Laskeosavuse tõstmiseks ja paremate laskurite väljaselgitamiseks korraldab kaitseliit käesoleval aastal laskevõistlusti meisterlaskuri nime peale.

§ 2. Võistluste jaotus. Meistervõistlusti peetakse: a) malevates ja b) üleriiklikke. Malevad toimetavad võistlusti „maleva meistri“ nime peale, üleriiklikud võistlustid peetakse „kaitseliidu meistri“ nime peale. Mõlemat liiki võistlustused sooritatakse ühede ja samade määruste ja tingimuste järele.

§ 3. Meistervõistluste alad. Meistervõistlusti peetakse järgmistel aladel: 1) sõjaväepüssidest II kl. laskureile — II kl., 2) sõjaväepüssidest I kl. laskureile — I kl. ja 3) sõjaväepüssidest esiklassi laskureile — esiklassi meisterlaskuri nime peale, 4) sv. püstolitest — II kl. meisterlaskuri nime peale, 5) spordipüssidest — B klassi meisterlaskuri nime peale.

B. Maleva meistervõistlustused.

§ 4. Võistlustingimused. Maleva meistervõistlusti peetakse samade määruste ja võistlustingimuste järele, missugused maksavad üleriiklikkude kaitseliidu meistervõistluste kohta.

§ 5) Võistluste korraldamine ja juhtimine. Maleva meistervõistlusi korraldab maleva pealik, kes peab hoolitsema selle eest, et võistlusi oleks juhtimas tarviline arv võimelisi ja erapooletuid kohtunikke. Võistluse kohta peetakse vastav protokoll, millele kirjutavad alla maleva pealik ja vähemalt kaks kohtunikku. Maleva võistluse protokoll üks eksemplar jääb maleva staapi ja teine saadetakse kaitseliidu peastaapi hiljemalt 11. septembriks.

§ 6. Võistluse aeg ja koht. Meistervõistlustel malevais viiakse läbi juulikuu 13. ja septembrikuu 9. päeva vaheajal. Võistluste protokollidest ärakirjad tulevad saata hiljemalt 11. septembriks peastaapi. Võistluse koha ja aja määrab kindlaks maleva pealik.

§ 7. Võistlustest osavõtjad. Maleva meistervõistlustest võivad võtta osa:

1) II laskurklassi meistri nime peale — kõik II klassi laskuri kutses kinnitatud kaitseliitlased;

2) I laskurklassi meistri nime peale — kõik I klassi laskuri kutses kinnitatud kaitseliitlased;

3) esiklassi laskuri meistri nime peale — kõik esiklassi laskuri kutses kinnitatud kaitseliitlased;

4) püstoli II klassi meisterlaskuri nime peale — need pealikud, kes lastes 25 meetri peale on 15 lasuga püsti käelt saavutanud vähemalt 90 silma;

5) spordipüssi B klassi meisterlaskuri nime peale — kõik kaitseliitlased, kes 15 lasuga, nendest püsti käelt — 5 lasku, põlvelt või istudes 5 lasku, lamades käelt — 5 lasku, on saavutanud vähemalt 90 silma.

Punktides 4 ja 5 loetletud nõuetele vastavuse väljasegitamiseks võib maleva pealik korraldada erilisi eelvõistlusi või võtta aluseks 1928. aasta ametliikudel võistlustel saavutatud tagajärjed (kaitseliidupäeva võistlused, maleva sisemised võistlused jne.).

Samuti jääb maleva pealikule õigus maleva meistervõistlustele kutsuda kõik pp. 1 — 5 nõuetele vastavad kaitseliitlased või ainult osa nendest, toimides valiku kas eelvõistluste kaudu, 1928. a. võistluste põhjal, harilikudel laskmistel saavutatud tagajärgede põhjal, missugused ametlikult fikseeritud „Isiklikus laskeraamatus“, või kutsuda allüksustest teatud arv laskureid võistlustele vastava allüksuse pealiku valiku või määramise järele.

C. Kaitseliidu meistervõistlused.

§ 8. Võistluste korraldamine ja juhtimine. Üleriiklikke kaitseliidu meistervõistlusi korraldab kaitseliidu peastaap. Kaitseliidu ülem oma käskkirjas avaldab hiljemalt 1. septembriks võistluste korraldaja ja peakohtuniku nimed, kes on kohustatud korraldama võistluste läbiviimist ja hoolitsema selle eest, et võistlusi oleks juhtimas tarviline arv võimelisi ja erapooletuid kohtunikke.

§ 9. Võistluste aeg ja koht. Võistlused viiakse läbi septembrikuu 15. ja oktoobrikuu 8. päeva vaheajal. Täpne aeg ja koht antakse täiendavalt teada kaitseliidu ülema käskkirjas hiljemalt 1. septembril.

§ 10. Võistlustest osavõtjad. Kaitseliidu meistervõistlustest võtavad osa malevate meistrid, sõjaväe- ja spordipüssidest ja püstolitest laskmises igauks oma alal. Juhul, kui maleva meistril kaitseliidu meistervõistlustele ilmumine võimatu ja tema äraräämine põhjendatud, võtab kaitseliidu meistervõistlustest osa maleva meistervõistlustel teisele kohale tulnud laskur. Uue võistleja määramise küsimuse otsustab maleva pealik.

Kaitseliidu meistervõistlustest osavõtjate nimed teatab maleva pealik kaitseliidu peastaapi hiljemalt 7 päeva enne võistluspäeva (teate väljasaatmise ajaks loetakse kuupäev lähtepostkontori templi). Muudatusi esitatud nimekirjades võib teha ainult kaitseliidu ülema loal ja mitte hiljem kui 24 tundi enne võistluste algust.

D. Määrused võistluste läbiviimise kohta.

§ 11. Võistlejate järjekord. Kõik võistlejad ühel alal võistlevad korraga. Kui laskeplats ei võimalda kõikide võistlejate korraga võistlemist, jaotatakse nad vahetustesse. Võistlejate jaotamine vahetustesse ja asetamine järjekorda tuleliinil sünnib loosimise läbi, mida toimetab maleva meistervõistlustel maleva pealik ja üleriiklikudel meistervõistlustel peakohtunik.

§ 12. Võistlusrelv. Võistlusrelvadena võib kasutada:

1) Vene, Jaapani või Inglise sõjaväepüssi, nii malevate poolt väljaantuid kui ka isiklikke;

2) püstoleid — 9 mm, „F. N.“ süsteemi, milledega kaitseliit varustatud;

3) spordipüsse, ükskõik mis süsteemi 22-kaliibrilisi (5 — 6 mm) üksiklaadimisega.

Võistlustel tarvitataivate sõjaväepüsside juures on lubatud järgmised parandused ja muudatused:

1) Teravaharjalised kirbud Vene ja Jaapani püssidel vahetada ümber teisetüübiliste kirpude vastu (lehtkirbud, muppkirbud, trapeetsikujulised jne.) ja vastupidiselt.

2) Vene ja Jaapani püsside harilikke kolmnurksete sihikute asemel kasutada teisekujulisi (poolümmargusi, u-kujulisi, nelinurkseid, ümmargusi kinniseid — dioptreid jne.). Vanu kolmnurksete salkadega sihikuid ei tohi ümber parandada, vaid sihikule võib kinnitada juure uusi sälke, kuid selle juures ei tohi sihtjoon pikeneda üle 5 mm. Kruvi auke puurida uue sihiku sälgu kinnitamiseks on lubatud ainult Jaapani püsside juures.

3) Inglise püssidel võib dioptri ava vähendada uue dioptri klotsi juure kinnitades või sihiku kaeluse uue vastu ümber vahetades, kuid selle juures ei tohi sihtjoon pikeneda üle 5 mm.

4) Sihiku ja kirbu katete tarvitamine on lubatud. Katete kohale asetamiseks ei tohi ette võtta mingisuguseid muudatusi püssi osade konstruktsioonis, nagu aukude puurimine kinnituskruvidele tarvis jne.

Peale eelpool toodud punktides loetletute ei tohi võistlustel kasutatavate sõjaväepüsside juures võtta ette mingisuguseid teisi parandusi ega muudatusi. Lubatud parandusi ja muudatusi võib läbi viia ainult nii, et nad püssi osade konstruktsiooni ei muuda, välja arvatud need muudatused, mis lubatud Jaapani püsside juures p. 2, ja nende kõrvaldamise järele püss oleks oma endises seisukorras.

Kirbu aluse külge kirbu nihutamiseks erilist mikromeetrilist vinti konstrueerida ei tohi.

Püstolite ja spordipüsside juures ei ole lubatud ette võtta mingisuguseid parandusi ja muudatusi.

Optiliste sihikute tarvitamine on keelatud kõikide relvade juures.

Sõjaväepüssidest laskmises võib püssi vasaaku käega toetamisel kasutada püssirihma, kus juures rihma kinnitus olavarre külge võib olla ainult pealpool küünarnukki.

§ 13. Rietus. Võistlejad peavad olema kaitseliidu vormis, vöörühm ja padrunitasku vööl ja k.-l. müts peas. Kui võistlejal vormiriided

puuduvad, siis võib ta esineda ka erariietes, kusjuures peab olema varustatud kaitsekiitlase mütsiga, vöörühmaga, padrunitaskuga ja k.-l. käesidemega.

Laskmise ajal võib vormiriietuses võistleja teha lahti kraahaagid ja mundri kaks ülemist nõopi.

Püstolitest ja spordipüssidest laskmisel sõjaväepüssi padrunitask ei ole nõutav.

Kui nende relvade juure on välja antud erilised padrunitaskud, siis on nendega varustamine võistlustel nõutav.

Padrunitaskutes võivad võistlustele ilmu- des olla ainult need padrunid, mis võistluste läbiviimiseks välja antud

§ 14. Laskemoon. Võistlejad varustatakse laskemoonaga: malevate võistlustel — võistlusi korraldaja maleva poolt; üleriiklikkudel võistlustel võib iga võistleja võtta kaasa oma laske- moona; need võistlejad, kel oma laskemoona kaasas ei ole, varustab sellega kaitsekiidu pea- staap.

§ 15. Laskeasendid. 1. Püsti käelt. Laskmine sünnib nagu see ette nähtud „Laske-eeskirjas I vihik § 58“. Laskur seisab vabalt kuhugi tuge- mata. Püssi kannavad või toetavad ainult las- kuri käed ja õlad. Relva kandva käe õlavars võib tugeneda laskuri külje vastu, kuid ülikonna välis- või sisepoolele pandud lisatugesid ei tohi olla. Küünarukki ei tohi ajada vöö vahele ja padrunitaskut ei tohi asetada küünarnukile toeks.

2. Põlvelt asend. Laskmine sünnib asendist, missugune ette nähtud „Laske-eeskir- jas I vihik § 57“. Mati ja toppeid võib panna ainult põlve alla.

3. Istudes asend. Laskmine sünnib asendist, missugune ette nähtud „Laske-eeskir- jas I vihik § 59“. Laskur istub kas maas või matil ja võib toetada küünarnukkidega mõle- matele põlvedele. Matt ei tohi olla üle 15 sm laskepaiga tasapinnast kõrgem.

4. Lamades asend. Laskmine lama- des käelt sünnib „Laske-eeskirja“ I vihik § 56 esimese lõike kohaselt. Laskur tohib lamada mitte enam kui 45° kõrvalnurga all laskesu- nast. Küünarnukkide jaoks ei või kaevata koo- paid ega valmistada küünarnukkidele muid tu- gesid. Käsivars eelpool küünarnukki ja käe- ranne peavad olema maast täiesti lahti.

5. Püstoli laskeasend. Laskur sei- sab vabalt kuhugi tugeмата. Relva hoitakse ainult ühe käega, mis peab olema sirutatud välja nii, et see külje vastu ei toetu.

§ 16. Sihtimise abinõude ümberasetamine. Nii proovilaskude kui ka võistluslaskude andmise ajal on lubatud kirpu ja juuretehtud sihiku salka nihutada, kohendada ja ümber asetada, kuid selle juures ei tohi rikkuda käesolevate mää- ruste § 12 esitatud nõudeid.

§ 17. Lasketakistused. „Tõnkujate“ pad- runite asemele antakse uued padrunid välja ai- nult siis, kui sellest kohtunikule teatatakse hüü- dega „tõrge“.

§ 18. Tabamuste ülesmärkimine. Tabamused märklaudades märgitakse ära vähemalt kalne kohtuniku juuresolekul. Proovilaskude ta- bamustele tõmmatakse punane ja võistluslasku- de tabamustele sinine ring ümber. Kui üles- märkimine sünnib seeriaste järele, siis kleebitakse äramärgitud seeriastele (peale viimase) peale läbipaistvad paikamislapid.

Proovi- ja võistluslaskude tabamuste sil- mad kirjutatakse üles märklehe äärel seeriaste kaupa iga lasu asukoha äramärgimisega kella-

aja järele ja tõestatakse märklaudade juures te- gutseva vanema kohtuniku allkirjaga.

Peale võistluse protokollide kokkuseadmist antakse peakohtuniku poolt allakirjutatud märk- lehed võistlejatele tagasi.

§ 19. Tagajärgede hindamine. Kui kuul tabas ringe lahutavat joont, siis loeb see ring, millele kuuliaugu keskkoht ligemal. Kahe või rohkem võistlejate ühesuuruste tulemuste korral loetakse paremaks võistleja, kellel enam taba- mus ringides, kui nende arv ühesugune, võidab see, kel enam tabamusi mustas sõõris, kui ka see ühesugune, siis otsustatakse paremuse üle enamtabamuste järele 10, 9, 8, 7 jne. ringides.

§ 20. Kogemata laskmine. Kogemata antud lask, mis läheb võistleja püssist selle järele, kui luba laskmise algamiseks antud, loetakse võistluslaskuks ja uut padrunit selle asemele ei anta. Ainult sel korral, kui teine isik või mõni muu asjaolu, mis ei olene võistlusest ega tema relvast, on põhjustanud nurjaläänud lasu, on võistlejal õigus saada uus padrun.

§ 21. Eksikombel laskmine. Kui keegi võistleja laseb võõrasse märklauda kõik lasud, siis kukub ta võistlusest välja ja sel võistlejal, kelle märklauda võõras laskis, tuleb ümber lasta, kui kuuliaukude järele ei saa kindlasti otsus- tada, missugused on võõrad ja missugused oma tabamused.

Kui võistleja on eksikombel lasknud mõne üksiku lasu võõrasse märklauda, siis võib see võistleja, kelle märklauda on lastud, lugeda pa- remad tabamused endale, kui kuulist puuritud aukude järele või muude tunnusmärkide põhjal ei saa kindlaks teha, missugused tabamused just kuuluvad teisele võistlejale. Võistlejal, kes las- kis võõrasse märklauda, loetakse ainult need tabamused, mis tema oma märklaudas.

§ 22. Proovilasud. Proovilasud antakse samast asendist, milles võisteldakse. Kui võist- luslaskude andmine on ette nähtud mitmest laskeasendist, siis on võistlejal õigus proovilas- kude tarvis valida ükskõik missugune võistlustel lubatud asend.

Soovikorral võib võistleja proovilaskudest ära öelda.

Proovilaske võib anda ühekaupa, seeriaste viisi või kõik korraga — võistleja oma valiku järele. Vastavalt sellele toimitakse ka proovi- laskude tabamuste näitamist: iga üksiku lasu seeriaste järele või kõikide laskude järele.

§ 23. Vahekohtu eriotused. Käesolevates määrustes mitte ette nähtud üksikasju ja võist- luste kestes üleskerkinud küsimusi lahendab peakohtunik koha peal. Peakohtuniku otsuse peale võib kolme tunni jooksul peale võistluste lõppu kaevata malevate meistervõistlustel — maleva pealikule ja kaitsekiidu meistervõist- lustel — kaitsekiidu ülemale, kelle otsused on lõplikud.

II. Võistlustingimused.

§ 24. Sõjaväepüssi: II klassi meisterlaskuri nime omandamiseks.

a) kaugus: 200 m.

b) märklaud: kaitsekiidu 200 m kümnerin- giline märklaud;

c) laskeasend: lamades käelt;

d) padrunite arv: 15, — lastakse välja 3 seerias;

e) proovilasud: kolm;

f) laskmise aeg: proovilaskudel — piira- mata; iga võistlusseeria lastakse välja 5 minuti jooksul;

g) tagajärgede näitamine: tabamused mär- gitakse üles ja näidatakse iga väljalastud seeria järele.

§25. Sõjaväepüssi I kl. meisterlaskuri nime omandamiseks.

- a) Kaugus: 200 m.
- b) märklaud: kaitseliidu 200 m. kümneringiline märklaud;
- c) laskeasend: võistleja laseb alguses 5 lasku püsti käelt, siis 5 lasku põlvelt või istudes ja lõpuks 5 lasku lamades käelt;
- d) padrunite arv: 15 (igast asendist 5 lasku).
- e) proovilasud: kolm;
- f) laskmise aeg: proovilaskudel — piiramata; iga võistlusseeria lastakse välja 5 minuti jooksul;
- g) tagajärgede näitamine: võistlusseeriade ülesmärkimine ja näitamine sünnib iga väljalastud seeria järele.

§26. Sõjaväepüssi esilaskuri klassi meisterlaskuri nime omandamiseks.

- a) kaugus — 300 m.;
- b) märklaud — 300 m kümneringiline normaalmärklaud;
- c) laskeasend — lamades käelt;
- d) padrunite arv — 20 (4 seeriat à 5 lasku);
- e) proovilasud — neli;
- f) laskmise aeg — proovilaskudel piiramata; iga võistlusseeria lastakse välja 5 minuti jooksul;
- g) tagajärgede näitamine — tabamuste ülesmärkimine ja näitamine sünnib iga väljalastud seeria järele.

§ 27. Püstoli II kl. meisterlaskuri nime omandamiseks.

- a) kaugus — 25 m.;
- b) märklaud — kaitseliidu 25 m. kümneringiline püstoli märklaud;
- c) laskeasend — püsti käelt;
- d) padrunite arv — 15 (3 seeriat à 5 lasku);
- f) laskmise aeg — proovilaskudel piiramata; iga võistlusseeria lastakse välja 3 minuti jooksul;
- g) tagajärgede näitamine — võistlusseeriade tulemused antakse võistlejatele teada enne kui järgmise seeria laskmisele asutakse.

§ 28. Spordipüssi B klassi meisterlaskuri nime omandamiseks.

- a) kaugus — 50 m.;
- b) märklaud — kaitseliidu 50 m kümneringiline spordipüssi märklaud;
- c) laskeasend — võistleja laseb alguses 5 lasku püsti käelt, siis 5 lasku põlvelt või istudes ja lõpuks 5 lasku lamades käelt;
- d) padrunite arv — 15 (igast asendist 5 lasku).
- e) proovilasud — kolm;
- f) laskmise aeg — proovilaskudel piiramata; iga võistlusseeria lastakse välja 5 minuti jooksul.
- g) tagajärgede näitamine — võistlusseeriade tulemused antakse võistlejatele teada enne kui järgmise seeria laskmisele asutakse.

III. Autasu.

§29. Meisternimetused. Kaitseliidu ja malevate meistervõistlustel igal alal esimesele kohale tulnud võistlejad kuulutatakse võistlusaasta meistriks ja saavad nimetuse järgmiselt:

- 1) kaitseliidu 1928. a. sõjaväepüssi II klassi I klassi, esiklassi meisterlaskur;
- 2) N maleva 1928. a. sõjaväepüssi II klassi, I kl., esiklassi meisterlaskur;
- 3) Kaitseliidu 1928. a. püstoli II kl. meisterlaskur;
- 4) N maleva 1928. a. püstoli II kl. meisterlaskur;
- 5) Kaitseliidu 1928. a. spordip. B kl. meis-

terlaskur;

6) N maleva 1928. a. spordip. B kl. meisterlaskur;

Kaitseliidu ja malevate meistrite nimed avaldatakse kaitseliidu ülema käskkirjas.

§30. Meistermärgid. Meistriks tulnutele annetakse erilised meistermärgid vasakul pool rinnal kandmiseks:

Malevate meistermärgid antakse välja malevate kulul ja kaitseliidu meistermärgid — kaitseliidu peastaabi kulul.

Meistermärgi kavandid töötab välja kaitseliidu peastaap.

§31. Isiklikud auhinnad. Isiklike auhinna meistervõistlustel riiklikkudest toetussummadest ei anta.

IV. Kulud.

§ 32. Kulude katmine. Kõik meistervõistlustega seotud kulud katavad: malevate meistervõistluste omad — vastavad malevad; kaitseliidu meistervõistluste omad — kaitseliidu peastaap.

§33. Sõidukulud. Kaitseliidu meistervõistlustele sõitjatele antakse prüssõit riigi raud- ja veeteedel.

§34 Korter. Kaitseliidu meistervõistlustele tulnutele antakse tasuta korter.

§35. Toitlustamine. Kaitseliidu meistervõistlustest osavõtjate toitlustamine sünnib võistlejate eneste poolt ja kulul.

Ringkiri kõigile naiskodukaitse ringkondadele.

Keskjuhatus palub teadmiseks võtta ning Teile alluvatele jaoskondadele teatavaks teha järgmist:

1) Naiskodukaitse liikmed, kes ühes kaitseliiduga suvelaagrites, manöövritel ja laskeharjutustel viibivad, on kohustatud võimalust mööda töö juures kandma keskjuhatus poolt ettekirjutatud tööriiet.

Naiskodukaitse liikmete ülalpidamine olgu tõsine, kaine ja igas suhtes laitmatu.

Naiskodukaitse liikmetel olgu meestest eraldatud ühiskorter. Korterisse ilmumine, samuti ka korterist lahkumine peale kindlaksmääratud tunniaega on keelatud vastava ringkonna ehk jaoskonna esinase poolt määratud v a n e m a teadmata ja loata.

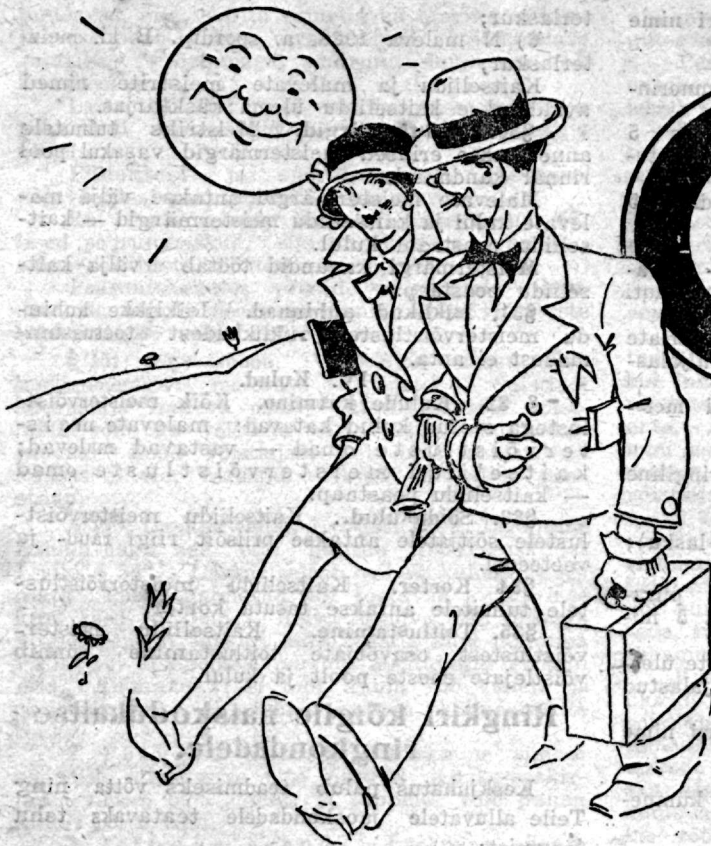
2) Naiskodukaitse liikmetel on keelatud tööriides kui ka käesidemes viibimine avalikkudel koosolekutel, pidudel ja kontsertidel, millel pole ühist kaitseliiduga, samuti teatrites ja kohtadel, nagu restoraanides, kohvikutes, kabareedes ja teistes sarnastes asutustes.

3) Naiskodukaitse ringkonna juhatused on kohustatud valvama selle järele, et keskjuhatus poolt vastuvõetud otsused ja maksmapandud korraldused üldse kui ka kaitseliidu ülemaaliste pidustuste puhul leiaksid täpset täitmist.

Igasugustest algatustest, millistel üldine tähtsus kogu kaitseliidu pere kohta, tuleks aegsasti informeerida Naiskodukaitse keskjuhatus, kes otsustab, millisel kujul algatust ellu viia.

Keskjuhatuses esinaine (allkiri).

Keskjuhatuses sekretär (allkiri).

A/S. Tormolen & Ko.

Tallinnas, Harju tän. 37,

tel. 15-02.

Lapsevankrid
suures valikus.
Soodsad järel-
maksutingimus-
sed.

Ainult
"Phonomen"
"Corvette"
"TOKO"

Flumber
Starley
Falcon

on parimad jalgrattad

Jalgrattaosakond.

Parimad Inglise ja Saksa
jalgrattad.

Täielik ladu jalgrattaosadest
ja ratta tarvetest.

Oma parandustöökoda.

Raadioosakond.

Detektor- ja lamp-
vastuvõtjad.

Suurim valik raadio-
osadest, aparaatidest
ja raadiotarvetest.

A.-S. TORMOLEN & Ko., TALLINN, HARJU 37.

Narva osakond: NARVA, Joala tän. 18.

Esindaja Tartus: TEATER & MUUSIKA, Rütli tän. 8.